

Număr ilustrat cu fotografii de Alina Savin

Iubiți Cititori,

putin a lipsit să mă înfățisez și de data aceasta domniilor voastre, ca de atâtea ori, c-o figură gravă și-o cută adincă între spîncene, săpată pasămite de îndelungi cugetări și de ascunse suferințe culturale, să vă aștern dinainte-vă pagini mustind de îngrijorări față de literatura română (la ea acasă sau altundeva, dusă peste mări și țări), scrișnind de accente critice. Eram gata să dau la tipar rînduri ce demascau varii imposturi și paragrafe cu soluții constructive, destinate cui va fi voind să asculte așa ceva.

Dar după amiaza trecută, în vreme ce mă uitam la renii albi și grăsuți care, plictisiti de moarte, rumegau niște fin, cît pe ce să-nghită și beculțele ornamentale, și nu prea aveau poftă să facă frumos turiștilor japonezi, mi s-a părut că întrezăresc, plutind peste Sukiennice, duhul lui Caragiale. Parcă s-a înclinat, ridicîndu-și nițel pălăria tare, cu panglică neagră. I-am auzit destul de limpede hohotul de rîs și spusele: „Duduie, hai că te-ntreci cu seriozitatea... Cui îi pasă de indignările dumitale? Cui îi arde s-audă, în prag de Crăciun, ce-au mai făcut mangafalele? Cînd s-or magnetiza bine cetățenii, altă treabă n-or fi avînd decît ce-au mai dat la gazetă niste scîrta-scîrta pe hîrtie? Pe onoarea mea, prea te crezi...” Mi-am amintit și de-o spusă mai din popor despre „al de pune țara la cale numa' cînd bat clopotele” și m-am oprit din considerații ce împlăteau avîntul de „republicană de la Ploiești” cu nemulțumirile de nepoată a „duducăi de la Vaslui”.

Așadar, iubiți Cititori, nu voiesc a vă împuta acum urechile cu discursuri despre generații (prospături or tînite-n saramură cam de multșor), despre politica ICR-ului, despre ce ne va aduce sau nu ne va aduce intrarea în UE ș.c.l. De vă va cădea în mîna această gazetă și de veți afla răgazul să v-aruncați ochii peste ea, primiți, rogu-vă, și urările noastre: „Crăciun fericit!” și „Un An Nou plin de bucurii!”

Iar de vă vor părea prea sărace aceste urări, luați domniile voastre un pahar de vin și închinati pentru cei dragi, pentru cunoscuti și pentru necunoscuti, pentru cei din preajmă și pentru cei aflați prea departe...

GABRIELA GAVRIL

- **Lui Ion Cristoiu „i-au crescut nișori în obrăjori”, vorba lui Dinescu**
Dorin Popa în dialog cu Liviu Antonesei
- **Cum stăm de vorbă cu scriitorii**
*Robert Șerban, Ovidiu Șimonca, Marius Chivu
Cornel Mihai Ungureanu, Andrei Terian*
- **Atracția și vicisitudinile documentului literar**
Al. Andriescu
- **Trei miracole în Bosnia**
Ranko Vukovic
- **Sibiu – efectul de frumusețe tacită și imprevizibilă**
Horatio Morpurgo

ERESURI

Povestind despre literatura de ficțiune

Foto: Dinu Lazăr

BOGDAN SUCEAVĂ

Cît de firesc se poate discuta astăzi despre literatura de ficțiune, în spațiul românesc? La finele lui noiembrie 2006, m-am întors acolo unde, în urmă cu trei decenii, mi-am început școala elementară, la Pitești, răspunzînd unei invitații venite din partea coordonatorului Centrului Cultural Arges, dl Jean Dumitrascu. Aveau să fie două întâlniri cu publicul, într-o singură zi. Gratie inițiativei domnului Nicolae Oprea, la Facultatea de Litere am prezentat o interpretare a unei părți a liricii lui Ion Barbu, pomînd de la o serie de analozii, deloc explorate pînă acum, între poezie și evoluția istoriei ideilor din domeniul fundamentelor geometrice. Seara, la Centrul Cultural din Pitești, am citit un text pregătit special pentru acea întîlnire (ce urmează să apară revista *Arges*). Am dorit să prezint, pe scurt, ideile literare în care cred.

Am plecat din România în 1996 și, de atunci, am scris cîteva volume în limba română. Chiar dacă nu mă locuiesc în țară, n-am fost niciodată tentat să-mi schimb limba literară și nici nu cred că o voi face în

viitor. Colaborez la mai multe periodice culturale din România și sint implicat în viața unor asociații și instituții culturale românești. Îmi aleg cu destulă atenție colaborările și nu trimit texte decît spre publicații de certă calitate literară. Am avut ocazia să port numeroase dialoguri și să am multe legături culturale cu oameni din întreg spațiul românesc. Am participat de mai multe ori la conferințe sau manifestări literare ca scriitor român. (Cea mai recentă astfel de participare a avut loc pe 21 octombrie 2006, la Seattle, la conferința anuală a *American Literary Translators Association*, unde am citit, alături de Sean Cotter, nuvela *Bunicul s-a întors la franceză*, care va apare în toamna lui 2007 în *Absinthe. New European Writing*.) Am primit invitații să scriu texte pentru publicații care apar în alte locuri din lume – în calitate de scriitor român.

Așadar, foarte multe lucruri mi se întîmplă de parcă nu aș trăi lingă Los Angeles, ci în oricare dintre locurile unde mă simt acasă, în București sau în Pitești sau în Iași. Mai mult încă, scriu despre realitatea românească – despre România de dinainte de 1989, despre cea de mai tîrziu și, chiar, despre cea a viitorului. Dincolo de alte teme, mă interesează în chip deosebit Bucureștiul, aș vrea să surprind esențialul despre acest spațiu geografic care mi se pare a fi căpatat, de la Mateiu Caragiale citire, o miză literară importantă.

Nu cred că astăzi se mai poate vorbi de existența unor criterii aparte pentru literatura „exilului”. Nu știu ce interes mai pot trezi experiențele „dramatice” ale exilului de azi, cel puțin în sensul acela lacrimogen, siropos, patetic, pe care-l mai auzim uneori. Nu mă consider defel un prizonier al

destinului meu: pot călători oriunde, mă și pot stabili oriunde. Sint responsabil pentru ceea ce aleg, iar gesturile mele nu mai sint forțate de vreo situație politică ireconciliabilă, așa cum s-a întîmplat în cazul unor scriitori, înainte de 1989. Trăiesc un destin ales de mine insumi, precum cărțile pe care le citesc.

Începînd cu jumătatea anilor șaptezeci și pînă pe la finele anilor optzeci, am călătorit cam peste tot prin România. Cunosco multe orase în detaliu, îmi aduc aminte cum erau înainte de transformările brutale din epocă, care le-au alterat – din nefericire – identitatea istorică. Păstrează genul acela de amintiri, mai rar de găsit, poate, la cei din generația noastră. În toamna lui 1985, am urmărit cu amărăciune cum centrul vechi al Tîrgovistei a fost dărîmat, casă după casă. Într-o seară, am privit ceasuri în sir cum se prăbusec zidurile. Erau ziduri groase, de cărămidă, mortarul se transformase în nisip, iar igrasia risipa în aer un miros rînced.

Toate aceste scene pătrund pînă la urmă în tine, se depun în straturi succesive și distincte în memorie, ajungînd să te urmărească, să-ți răsără în minte atunci cînd tu locuiești demult într-o altă lume. Te urmăresc chiar și atunci cînd te ocupi cu alte lucruri sau chiar ai vrea să fii „altcineva”. Și adevărul este că nu poți fi „altcineva” afită vreme cît porți cu tine această memorie, amintirile ce constituie premiza și substanța modului în care tu înțelegi lumea. Din astfel de detalii se naste interesul tău pentru anumite subiecte, pentru anumite teme literare. Realitatea în care te-ai format te-a marcat pentru totdeauna și, numai istorisînd, ai sentimentul că-ți poți restabili echilibrul interior.

Pe de altă parte, literatură de ficțiune în registrul realist despre o anumită lume se poate scrie numai dacă trăiești acolo, numai dacă ai pătruns în subteranele acelei lumi. Altfel, mai devreme sau mai tîrziu, evoluțiile lumii în care nu te mai află ajung să îți depășească percepțiile. Devii demodat, anacronic dacă persisti în teme și direcții pentru care interesul se stinge. Să recunoaștem, chiar dacă nu ne face deloc plăcere, că pînă și cele mai frumoase povești imaginativă pot expira. Orîcînd se pot produce evoluții imposibile de prevăzută și care, pentru a fi înțelese, trebuie trăite.

Dar există și avantaje ale îndepărtării: viziunea diferită dată de vîetuirea într-o altă cultură, faptul că te poți documenta asupra unor chestiuni de istorie, literatură, filozofie, din alte surse decît cele din România (multă vreme viciate politic și, mi se pare, nelimezite prea bine nici pînă astăzi). Orîcîm, percepțiile nu rămîn aceleași. Poți ști foarte bine România, dar anumite lucruri se văd altfel. Devii diferit, chiar și discutînd probleme din aria ta tematică.

Îmi propun, prin literatura mea, să cercetez, să înțeleg, să explorez posibilitățile realității, prelungînd-o și continuînd-o, extinzîndu-i rezervele de imagină în direcțiile sugerate de *etica esențialului* (împrumutînd această terminologie de la Milan Kundera).

Despre toate acestea și despre altele am povestit în acea seară la Centrul Cultural de la Pitești. Am încercat un sentiment neobisnuit: eram acasă și, în fața unor oameni pe care atunci îi înțîlneam prima oară, vorbeam despre lucrurile cele mai importante pentru mine.

FLOAREA DE COLȚ

Și mîine iar mă duc la librărie...

GABRIELA GAVRIL

Polonia are mai puține publicații culturale decît România, Cracovia are mai puține reviste decît orasele noastre mari, universitare... Dar, ceea ce poate părea un paradox, librăriile cracoviene sînt aproape întotdeauna pline, iar simbăta și duminica chiar întesate de cititori. La EMPIK, în Rynek, trebuie să stai la coadă uneori pentru a intra. Înțîlnești aici copii cu bunici, elevi, adolescenți cu tot felul de lanțuri, blugi tăiați și codite, tineri de la seminariile teologice, bătrînei vorbăreți, doamne elegante, străini. Îți trebuie o oarecare dexteritate să te strecoari printre rafturi, printre cei care citesc, fie sînd rezemati de pereti, fie pe scaune, fie pe podea. La etajul I, unde e și colțul pentru copii, cu niște căluți de lemn, scaunele și alte jucării, prichindeii trag cu sîrg tomurile de la locul lor, le mai scapă pe jos. Afișînd nehotărîrea căuătorului de daruri, stau și răsfoiesc și eu cu poftă cărțile despre pirati și piramide – o minunatie! – cu „papirusuri”, hărți ale comorilor în plicuri sigilate, pungute cu „bani de aur” și „bijuterii”, „testamente” ale piraiților, amulette, „ochi”

magici din sticlă colorată pe copertile „ferecate”...

Eu mă abțin cu greu să desfac sigiliile de ceaară roșie ce pecetluiesc hărțile, dar dustii n-au nici o retinere: rup, trag de sfîricele, culcați pe burta pe covor răsfoiesc paginile, le mai îndoiesc, le mai mozolesc de ciocolată. Ei bine, deși volumele sînt scumpeșoare – totuși ieftine pentru calitatea lor excepțională, cam 50 zloti, ceva mai puțin de 50 de RON – n-am văzut nici un vînzător impacientat că sînt distrusele cărțile! Patronii, extrem de inteligenți, știu că picii care explorează nu vor pleca fără să-și convingă părintii să le cumpere ceva, că vor dori să revină aici. Mai tîrziu, dintre ei, se vor alege poate iubitorii de carte și cititorii împătimiti. Tatii (pentru că, în Cracovia, vezi mai mulți tati decît mame cu copiii la plimbare, la librărie) și-au adus de la parter teancuri de ziare și citesc și ei. Oferta de gazete e năucitoare (dacă ești poliglot, risti să dai faliment...): de la „Canard enchaîné” la „Magazine littéraire”, de la „Herald Tribune” la „TLS” și „National Geographic”, toate publicațiile importante nemesti, în fine, ce vrei și ce nu vrei...

În timpul săptămînii, cam pe la ora două, apar elevii care-și fac în librărie temele. Își scot liniștiți caietele, și-adună de prin rafturi enciclopediile, atlasele, dictionarele trebuincioase și încep să ia notițe. Unii sînt mai sirguincioși, alții se plictisesc repede și-o șterg la etajul al treilea, unde sînt jocuri, cu destule calculatoare puse la dispoziție doritorilor de distracție, alții merg la subsol, s-acuză muzică. Fetele de 12-13 ani consultă atent revistele pentru adolescenți, să vadă noutățile în modă, dar sînt atrase și de colțul cu pape-

tarie, unde poți găsi nenumărate modele de carnete cu cheită, numai bune să-ți scrii în ele jurnalul intim.

Foarte multă lume se opreste la rafturile cu literatură poloneză. Pentru că, aproape întotdeauna, scaunele și băncuțele sînt ocupate, aleg două-trei cărți și merg să le frunzăresc la următorul etaj, la cafenea. Miroase frumos aici, a cafea, vanilie și scortșoară, fotoliile sînt comode, se aude un ușor zumzet, al celor care comentează între ei, în șoaptă, cărțile și articolele din gazete. Tinere, probabil studente, transcriu fragmente din operele clasicilor, bătrînei cu volume de istoria artei și albume în față parcă abia așteaptă prilejul de-a intra în vorbă cu cineva. Îmi comand cafea (foarte bună și, iertare pentru lipsa de patriotism, mai ieftină decît la CUI în Iași) și rămîn cîteva ore bune să citesc din autori contemporani polonezi. Mai am un ciștig – discuțiile cu bătrînei dornici să lege o conversație. Și, uite-asa, aflu care mai e programul teatrelor, cînd vor avea loc întîlniri cu scriitorii, cine mai e la modă, cine a luat premii literare degeaba, mi se povesteste despre cabaretele de odinioară, despre cum arăta Cracovia în vremea comunismului, despre samizdat-uri, mai facem – cum altfel? – și ceva politică, mai vorbim despre migrația forței de muncă și regulile impuse de UE, despre muntenii și pirtille de schi închise. Se amuză de greselile mele de polonă, mă corectează cu răbdare, unii mă învață expresii mai colorate.

Spre seară, cînd numai foamea mă alungă din EMPIK, plec spre casă, prin

Rynek, prin Planty, cu o sacoșă cu cărți (deși îmi tot promis că nu voi mai cumpăra, că voi face și ceva economii, că...). Nu-mi vine să ajung totuși prea repede în apartament și să mă apuc de scris editoriale pentru „Timpul” (neapărat pe teme serioase, importante, de actualitate, naționale – cum cere „specia” gazetărească, nu?), mai rătăcesc pe strădute, căscînd ochii la siluetele nedesluse ale trecătorilor, la lumini, la detaliile clădirilor, mă opresc să mîngîi cail de la trăsurile ce se retrag și să mai schimb o vorbă cu vizitii cunoscuți din vedere.

Și mîine iar mă duc la librărie...

P.S. ... i-aș scrie și eu lui Moș Crăciun să-mi aducă mai puține foite locale la anul (se dau bani absolut de pomână pentru astfel de producții) și măcar o librărie-club în Iași, un loc unde să nu te simți un infractor pentru că-ai îndrăznit să răsfoiești un volum. Și-aș mai vrea... Da, aș mai vrea măcar o cafenea normală, unde să pot citi și ziarele. Și unde cafeaua să fie cafea și să nu cînte muzica. Și-aș mai vrea un loc unde studenții să poată citi gratis, dacă au chef, noutățile editoriale. Pentru că, altfel, degeaba comentăm noi erudit ceea ce ei nu pot cumpăra, degeaba polemizăm între noi pe teme de literatură sau cultură. Din păcate, fără un climat urban-cultural, fără librării, cluburi de lectură, cabarete, săli de spectacole, cafele literare, revistele sînt un soi de cîntec de sirenă pentru urechile mateloților lui Ulisse.

Despre generații și individualități; Cazul științelor socio-umane

DANIEL DAVID

În științe, tensiunea dintre abordarea nomotetică și cea idiografică a fost și este o prezentă constantă. Această tensiune, transpusă într-o logică hegeliană, teza – nomoteticul – și antiteza – idiograficul –, a fost mereu generatoare de sinteze (ex. teorii construite sau ilustrate prin studii de caz celebre).

În spațiul cultural și științific românesc au apărut recent o serie de abordări nomotetice construite pe conceptul de „generație”, concept care place și irită în același timp. Eu însumi am scris despre „generația așteptată” versus „generația autovalidată” (în „Timpul”, „Observatorul Cultural”), iar ziarul Cotidianul a lansat recent o campanie de presă influentă cu tema „generația așteptată” versus „generația expirată” etc. Împotriva acestui discurs nomotetic din spațiul cultural și științific românesc s-au formulat, cum era și normal, o serie de critici. Spre exemplu, domnul Andrei Pleșu, în emisiunea „Altfel” de la Realitatea TV, a provocat acest demers nomotetic printr-unul idiografic, încercând să disipeze tensiunea dintre generații în nuanțări idiografice.

Pornind de la aceste dezbateri, trebuie spus foarte clar că o idee are valoare și merită să rămână ca reper în spațiul cultural și științific nu atunci când este întărită prin exemple – aproape orice poate fi exemplificat – ci atunci când ea supraviețuiește încercării noastre continue de a o sabota. O „sabotare intelectuală” se face prin prisma a trei criterii: logic, empiric și pragmatic (funcțional), criterii care constituie pilonii discursului rațional. De cele mai multe ori aceste trei criterii sînt congruente: ceea ce este logic este și susținut științific și util. Uneori însă, apar fisuri interesante între ele, iar atunci însăși esența raționalului este amenințată, generîndu-se o stare confuzională în care toată lumea pare a avea dreptate. Să analizăm în continuare, succint, tensiunea și confuzia asociată acesteia, dintre nomotetic și idiografic, cu aplicație la discuția despre „generație” versus „individualitate”, discuție cu implicații sociale largi în aceste vremuri prin care trece România (în cultură și știință).

Logic vorbind, domnul Andrei Pleșu are dreptate atunci când militează pentru o abordare idiografică în cultură și știință. Discursul nomotetic în termeni de „generație” păcătuiește prin o generalizare excesivă, nepermisă de premisele de start. Spre exemplu, faptul că majoritatea membrilor unei clase exprimă un anumit pattern psihocomportamental nu înseamnă că toți membrii clasei vor avea acest pattern; într-un raționament de tip inductiv există mereu posibilitatea fascinantă ca „sentința” formulată în concluzie să fie răsturnată de un singur individ excepțional al clasei!

Empiric vorbind, un discurs nomotetic are însă valoare predictivă într-un sistem cu resurse limitate de timp și analiză, așa cum este sistemul social (cultură și știință). Spre exemplu, observînd un pattern psihocomportamental neperformant, tindem să afirmăm despre persoana care l-a produs că este ineficientă. „Ineficientă”, așa cum o formulăm în viața cotidiană, este însă o etichetă pentru persoană, nu doar pentru comportamentele efectuate și observate (cum ar sugera nominaliștii). Din punct de

vedere logic, comitem o eroare atunci cînd facem acest lucru căci, în principiu, putem avea oricînd surpriza ca „ineficientul” să aibă un comportament genial. Statistic însă, este mai probabil ca „ineficientul”, o dată ce a avut deja, să aibă și în continuare comportamente neperformante. Într-un sistem cu resurse limitate de cunoaștere și timp, concluziile probabilistice ne ghidează eficient viața, și trebuie să admitem că viața noastră se derulează într-un sistem cu resurse limitate!

Pragmatic vorbind, un demers nomotetic, mai stabil – bazat pe un raționament deductiv – sau probabilistic – bazat pe un raționament inductiv –, ne asigură adaptabilitatea și eficiența; scurt și poate cinic spus, adesea progresăm ca specie și societate sacrificînd imaginea publică a unor indivizi, prin încadrarea acestora în categorii.

Iată deci că în cazul dezbaterii despre „generații” versus „individualități”, raționalitatea însăși este amenințată, căci pilonii ei – logicul, empiricul și pragmaticul – se află în conflict, ducînd în direcții diferite: logicul spre idiografic (individualitate), iar empiricul și pragmaticul spre nomotetic (generație). În aceste situații trebuie să se impună „minima rationalia” prin creditul mai mare pe care îl acordăm criteriilor empiric și pragmatic, în detrimentul logicii; la urma urmei, pe baza acestor criterii am ajuns de la praștie la zborul cosmic; altfel probabil am discuta despre logică în jurul focului din peșteră.

Să analizăm în continuare implicațiile dezbaterii „generație versus individualitate” pentru situația sistemului de educație și cercetare din România, cu focalizare pe domeniul socio-uman.

Din păcate, începînd cu perioada comunistă, profesioniștii din științele socio-umane din România și-au dezvoltat cutuma de a publica mai ales la nivel național și local. Acest lucru s-a datorat probabil și impactului mai mare pe care ideologia comunistă l-a avut asupra acestor domenii, impact care a făcut ca producțiile științifice să nu poată pătrunde în fluxul principal de informații internaționale, ca urmare a mixturii aspectelor științifice cu cele ideologice. Aceasta a dus la construirea unui set de valori locale, eventuala anvergură internațională nedepășind, de cele mai multe ori, spațiul sovietic, prin care contribuția acestor profesioniști era judecată, această generație fiind astfel o „generație autovalidată”. Era și greu să ai o contribuție la cunoaștere cînd științele socio-umane erau impregnate nu de știință, ci de ideologie. În fizică, legea atracției universale funcționează la fel, indiferent de regim (comunist versus democratic). În științele socio-umane însă, realitatea studiată este diferită; fiind o realitate construită prin interacțiunile dintre indivizi, ea este ușor impregnată de ideologia regimului. Nu vrem să spunem că nu există contribuții de valoare ale acestei generații; spunem doar că, în general, nu putem afirma, prin prisma standardelor internaționale, că ele contează, de cele mai multe ori nefiind confruntate cu un set de criterii de performanță.

Între timp, în spațiul cultural românesc și-a făcut simțită prezența și o generație care și-a făcut studiile și a fost validată profesional și cultural în SUA, în Japonia sau în Europa de Vest. În sine acest lucru nu îi face pe reprezentanții acestei generații mai valorosi, dar interacțiunea cu diverse medii culturale cu respirație inter-

națională aduce și în lumea românească expresia unui alt set de valori. Marea diferență între vechile ierarhii, bazate pe prestigiul local, și reușitele internaționale ale unor tineri de azi constă în faptul că aceștia nu s-au autovalidat și nici nu au fost validați într-o atmosferă de cerc restrîns, prin criterii originale, ci au fost validați cultural și profesional în comunități culturale și științifice de respirație internațională. Această „generație așteptată” marchează evoluțiile din spațiul de valori occidental și nu din cel sovietic.

Lupta rațională dintre generații a fost mereu un dat social. Ea este chiar producătoare de valori atunci cînd se desfașoară într-un cadru social circumscriș de valori democratice, care fundamentează un sistem performant, dincolo de cele specifice fiecărei generații. Din această luptă răzbat, în final, valorile individuale, indiferent de generația din care provin; acesta este paradoxul fascinant al luptei dintre generații într-o societate modernă: în final cîștigă individualitățile, indiferent de generație. Din păcate, în România acest lucru nu este posibil acum. Revoluția anticomunistă i-a prins pe reprezentanții generației autovalidate „defezați” față de nivelul internațional, dar în poziții de putere; în consecință, ei au dezvoltat o argumentare postfactum agresivă pentru a păstra cutuma publicării naționale în domeniul socio-uman și a bloca noul val al „generației așteptate”. Această argumentare s-a solidificat într-un timp scurt în mituri „aiuritoare” precum că: trebuie să așteptăm 3-4 ani pînă se publică un articol în reviste internaționale (ISI), trebuie să plătești pentru a publica în aceste reviste, nu se acceptă teme cu conținut național etc.

Această stare de fapt reprezintă un real pericol în preajma integrării României în uniunea Europeană. Într-o arie comună a educației și cercetării nu mai luptăm doar între noi, ci cu adversari formidabili de talia lui Derrida, Umberto Eco etc. Dacă vrem să avem o contribuție în această arie europeană și vrem să fim nu doar consumatori, ci și creatori de valori atunci trebuie să grăbim schimbarea lucrurilor. Ce soluții avem? Situațiile excepționale cer soluții excepționale!

Criteriul logic ar sugera să facem o analiză centrată pe individ, indiferent de generație. Din păcate resursele sistemului social sînt limitate, iar implementarea acestei analize este probabil să eșueze (ex. vezi eșecul proiectului Ministerului

Educației și Cercetării: Registrul Național al Evaluatorilor în Învățămîntul Superior și Cercetare). Criteriul logic descrie un model normativ de viață; viața funcționează însă după un model descriptiv, care este altfel, și care promovează minima, nu maxima raționalia.

Criteriile empiric și pragmatic sugerează să pariem pe „generația așteptată”. Pariul trebuie să fie unul luminat, formativ și constructiv, nu punitiv, care să ducă apoi în pași succesivi la: (1) promovarea „generației așteptate”; (2) autoreflexia liderilor acestei generații care să izoleze non-valorile din cadrul ei; și (3) asimilarea în „generația așteptată” a acelor individualități din „generația autovalidată” care se potrivesc cu valorile din spațiul european. Acest demers a fost unul de succes în cazul școlii clujene de psihologie. Psihologia postrevoluționară clujeană era, asemenea majorității științelor socio-umane din România de astăzi, de „mare anvergură locală”, fără vizibilitate și impact internațional; plastic spus era o „stea de iarmaroc”, un jucător palid și faultat în arena europeană. Șeful acestei școli, profesorul Ioan Radu, a implementat, fără să dea înapoi, secvența descrisă mai sus. În prima etapă a adus în școală un număr mare de tineri care au studiat în străinătate sau care au fost trimiși să studieze acolo, renunțînd la unii colegi de generație a căror pregătire era la nivelul anilor '70-'80, cînd psihologia a fost desființată de regimul comunist. În pasul al doilea s-a renunțat la unii colegi tineri care nu au confirmat așteptările, iar apoi, în pasul al treilea, au fost reasimilați acei colegi din generația veche care s-au adaptat rapid la noile tendințe în domeniu și și-au confirmat valoarea la nivelul noilor standarde din știința psihologică. Astfel, sîntem astăzi un grup performant, cu individualități din toate generațiile, care fac ca psihologia clujeană să fie cea mai importantă școală de psihologie din România (vezi David și colab. în „European Psychologist”, 2003), transformînd această disciplină într-una dintre cele mai vizibile și influente științe socio-umane din România la nivel internațional.

Pornind de la analiza din acest articol, nu merită să ne întrebăm dacă ceea ce mai funcționează bine și nu s-a prăbușit încă în cultură și științele socio-umane din România funcționează așa din cauza a ceea ce facem sau în ciuda a ceea ce facem?

Abonament de onoare

Acest abonament vă oferă posibilitatea de a deveni susținător de onoare al revistei TIMPUL. Folosind modelul călășescian, vom cita de fiecare dată numele și instanța pe care o reprezintă generoșii susținători ai revistei TIMPUL.

Abonații de onoare ai revistei TIMPUL:

Prof. univ. Al. Andriescu

Lect. univ. Gabriela Codruța Antonesei

Ec. drd. Gabriel Cucuteanu, manager NeoMarket

Prof. univ. dr. Vasile Cociș, decanul Facultății de Economie și Administrarea Afacerilor Iași

Elena Murărasu Cozma, notar public

Prof. Dumitru Oprea, rectorul Universității „Al. I. Cuza”, Iași

Ioan Prisecaru, manager al grupului de firme Conex

Bogdan Suceavă, assistant professor, California State University Fullerton

Puteți deveni și dumneavoastră susținătorii unui proiect cultural important, depunînd lunar 100 RON în contul Fundației culturale TIMPUL – RO65BTRL0240105424902XX

Lui Ion Cristoiu „i-au crescut nițușori în obrăjori“, vorba lui Dinescu

Dorin Popa în dialog cu Liviu Antonesei

„Presă nu e nici școală, nici universitate, este o afacere.“ (CTP)

Dorin Popa: *Imediat după demisia din conducerea Clubului Român de Presă, Cristian Tudor Popescu vine la Iasi, la invitația studenților. Îmi spuneai, anul trecut, când plecai către Polonia, că acolo poți să fii liniștit, că la noi mereu se întâmplă ceva, că nu te poți plătici. Demisia lui CTP va avea aceeași soartă ca toate petrecute la noi în ultimii ani? Adică, se va uita repede? Ca și dosariada? După ce Dinescu și Constantin Ticu Dumitrescu au anunțat că urmează să fie deconspirati „peștii cei mari“, cum s-au exprimat, totul s-a oprit. De atunci, chiar nu s-a mai întâmplat nimic la CNSAS?*

Liviu Antonesei: Eu sint o persoană foarte activă și, de fapt, îmi convine că în „eterna, fascinantă și mereu surprinzătoare...“ nu te poți plătici. Totuși, nici energiile mele – încă destule, multe! – nu sint infinite, prin urmare am și eu nevoie de odihnă din când în când, de reincărcarea bateriilor. Or, din 1990, niciodată n-am reușit să mă odihnesc aici, ci numai în alte părți, chiar când eram plecat cu treabă, cu program infernal. De ce? Pentru că reușeam să ies cit de cit din presiunea „realității românești“. Demisia lui CTP este importantă și, indiferent de faptul că mulți colegi din presă – dar din alte trustruri! – o bagatelizează și o „interpretează“, are un impact public urias, imens, pentru că, iubit pasional și detestat pe măsură, este probabil primul/infimul jurnalist de opinie din România. Nu cred să existe consumator de presă român căruia să-i fie indiferent: ori îl iubește, ori îl urăște! Cit privește aventura deconspirării, începusem să caud o depresie, conchizind asupra eșecului. Însă, chiar ieri, dl. Ticu Dumitrescu a revenit cu o declarație privind „peștii mari“, „știucile“, „rechini“, ceea ce m-a mai îmbărbătat. Un pic. Nu as crede pe nimeni altcineva care ar declara asta; pe liderul detinutilor politici încă îl mai cred. Deci, mai am răbdare pînă la sfîrșitul anului...!

D.P.: *De ce crezi că este bagatelizată această demisie, care trage un semnal de alarmă serios în privința stării presei noastre?*

L.A.: Cum de ce? Pe de o parte, CTP, tocmai din cauza imensei popularități, dar și a fêlului său incomod de a fi, nu este cel mai simpatizat membru al breslei în interiorul acesteia! Pe de alta, e clar că sint protejați patronii din presă. De ce? Păi, ai un răspuns chiar în „Evenimentul Zilei“ de miine, dacă te duci pe net și citești acum articolul „Magnatii «magnet» din presa românească“, află cam la ce scoruri au ajuns salariile multor jurnalisti – mai ales ale celor cu putere de decizie!, de cînd Sorin Ovidiu Vintu și Patriciu s-au implicat în presă. Nu se prea obisnuiește să musti mina care te hrănește așa de bine, ba, chiar mai mult, te enervează cumplit dacă altul are curajul să muste! Cum a cam făcut CTP în *Scrisoarea...* de ieri. Păi, oameni care iau salarii în mii de euro, cînd nu în zeci ori sute de mii, sau „prime de instalare“ aidoma, au vreun interes să se audă semnale de alarmă? Să fim serioși, monșerule! Dimboveteste vorbind, ziaristii e și ei oameni, iar foamea lor e la fel de mare ca a oricărui alt trăitor în România tuturor contrastelor. Păi, nu e mai bine la patron generos, care te plătește în mii de euro decît în presa locală, să spunem, în care oameni care fac presă din 1990 primesc vreo 5 milioane de lei în mîna? Lei vechi, nu înțelege greșit, rogu-te!

D.P.: *Parcă nu prea se mai zărește cerul, dacă lucrurile stau așa. Înceamnă că decembrie 2006*

Adrian Năstase, cu publicitatea plătită preferențial, era un naiv pe lingă noii patroni din presă, care au mărit enorm potul: si-au cumpărat „presă“?

L.A.: Cine știe? Poate că *Scrisoarea...* CTP-ului, demisia Corinei Dragotescu, alte gesturi pe care le simt în aer vor misca opinia publică și vor obliga presa să devină ceva mai corectă sub amenințarea scăderii tirajelor și a audiomatului. Media publice, TVR și Radio România au devenit tot mai credibile și mai profesioniste și vor face, chiar involuntar, presiuni asupra celor private. Eu nu mă mai uit la știri decît la TVR la care, pînă acum vreo doi ani nu mă uitam niciodată, ba chiar am acceptat să fac o emisiune la Radio Iasi, postul public local, cînd am văzut proiectul de grîlă lansat la 1 septembrie. De atunci, am făcut cîteva zeci de emisiuni, am avut cam tot atîta invitați și nu s-a făcut nici măcar o dată vreă observație în legătură cu invitații, temele alese, modul în care mă comport în emisiune – unde sint foarte liber și foarte civilizată, ceea ce spune mult despre noua conduită din media publice. Ah, am primit cîteva observații tehnice! Realizînd emisiuni TV de vreă opt-nouă ani, la început spuneam „stimai telespectatori!“... Dar mi-am intrat repede în mîna! Păi, da, Năstase a fost un naiv! Tocmai cei cumpărați, patronii și șefii din presă l-au și trădat cînd au simțit „schimbarea“. Magnații sint mult mai abili, și-au înfeudat o bună parte din mina de lucru din presă!

D.P.: *Ce repede a pierit prestigiul presei din anii '90 cînd, ca să nu apară negativ în ziare, politicianul și omul de afaceri român ar fi făcut orice. Acum, aproape că le este indiferent dacă sint criticați într-o gazeta, că sare Sorin Rosca Stănescu să-i apere...*

L.A.: Presa și-a pierdut prestigiul pe mîna sa și a patronilor săi, că doar orice pasăre pre limba ei pierde. Mă uit la cazurile de șantaj cercetate numai în ultimul an, mai ales în provincie, că de rechini mari Parchetul și Politiia par să se teamă, și îmi dau seama, ca dintr-un esanșion, cit de mare trebuie să fie corupția din domeniu. Presa de la începutul anilor '90 nu era ea foarte calificată profesional, dar măcar nu i se putea contesta onestitatea. În ceea ce privește profesionalismul, îmi amintesc că umbra o vorbă: „avem mai multe ziare decît ziaristi“. Acum, lucrurile nu sint foarte diferite din acest punct de vedere – decît că e mai calificată în modul de a face porcării!, dar a dispărut aproape cu totul onestitatea. Poate e exagerat spus că a dispărut aproape cu totul, dar a dispărut în proporție înfrîjorătoare. Dacă lucrurile ar sta altfel, ar fi suficient să citeșc unul-două ziare centrale și unul-două locale, așa însă pierd două-trei ore în fiecare noapte ca să verific

încrucșat informațiile – că opiniile sint predictibile!

D.P.: *Revin la CTP... Tu știi foarte bine destule despre manierism. Dacă CTP nu joacă un rol, a devenit, oricum, manierist. Un manierist de succes. Ca la marii actori, la care nu știi cit joacă rolul piesei ori cit se joacă pe sine în acel rol. Succesul se miroase și, firesc, te cantonezi în el, cu orice risc. Populismul lui CTP vine și din credința oarbă, instinctivă a omului care se joacă pe sine, exact, și care desconsideră datele profesionale acumulate în școală, prin muncă asiduă și afliere la un sistem educațional. Aici, are destule circumstanțe atenuante. Ce model de jurnalist avea prestigio, la noi, în '90, cînd tocmai înlocuirea vechilor modele era problema? El ar fi fost autodidact, în jurnalism, și dacă era filolog, nu inginer. La fel, Bănescu ce modele putea urma? Modelul Iliescu? Modelul Petre Roman? A luat nițelus de la amîndoi, dar mai mult a luat de acasă, adică de pe vapor. Și de aceea seamănă, pt. că-s autodidacti, într-o preocupare comună – aceea de a convinge oamenii, cit mai multi. Oricum, asemănarea dintre Bănescu și Cristian Tudor Popescu, ca și inamicia lor; mi se par acum, după ce mi-ai deschis ochii, evidente. Voi aduce în discuție un nume care te va îndispune, dar nu am ce face. Și Ion Cristoiu a încercat, pînă la un punct, să practice modelul mare îmbrățișat de CTP, acela al jurnalistului pentru care independența este steaua de deasupra scrisului. Cristoiu a esuat și pentru că era deja unsuros, urduros, datorită presei comuniste pe care o ștjuse, cu toate micile lui izbînzi pe care le trîmbitează ca pe niște autentice fapte de arme. Tocmai, trimbindu-l ieși exhibă limitarea. CTP era proaspăt, fără datorii și posibile încrîngături subterane. În 1981, student fiind, redactor-sef al revistei Universității „Al.I.Cuza“ – „Dialog“, într-o întîlnire studentească, la Suceava, Ion Cristoiu deplîngea absența jurnalistilor tineri preocupati de politica și de editorialul politic. Nu-mi venea să cred, mă uitam la el ca la un extraterestru sau ca la un simplu prost. Ce politica te putea preocupa în România, în 1981? Să scrii ce? Să comentezi ce? Vizitele de lucru ale tov. Ceaușescu în diverse județe? Acestea erau scrise de cei de la partid, înainte chiar de a pleca Ceaușescu din București. Ei bine, cit putea evolua un astfel de om?*

L.A.: Ah, nu, nici nu se pune problema să putem face vreă comparație între CTP și Cristoiu! Chiar cînd greșeste, CTP greșeste pe barba lui și pe limba lui, nu face jocurile altora. Or, ultimul e...e... nu mă face să folosesc adjective urite, că în ultimii ani am început să evit cit pot pamfletul. Oricum, a slujit toate cauzele posibile, de la ute-

cismo-pecerism la funarism și tabloidizare. Din cauza staturii, de care nu e vinovat de altfel, are un complex care îl face să-si ia o alura napoleoneană și să-si imagineze că el face toate jocurile cînd, de fapt, e folosit cit e util și apoi se renunță la el. Noroc de versatilitatea sa că își găsește altă cauză pentru ori împotriva căreia să combată. Însă, probabil, cea mai mare vinovatie a sa post-revolutionară a fost începutul tabloidizării presei noastre, perioada aceea cînd, împreună cu EvZ, făcea găinile să nască pui vii și viola bafele. Cred că ajunge, am senzația că stricăm gloantele degeaba, e un caz clasat deja, se îndreaptă spre pensie... Păcat, pentru că un anume talent la scris are, din nefericire coplesit de jocurile interesate, dar și de gîndirea strîmbă, de tip conspirativist dusă pînă în cearsafurile bordurilor.

D.P.: *Dacă ti-ăș spune că în '93, cînd EvZ era pe val, cu aproape un milion de exemplare tiraj, am găsit la usa lui, la coadă, oameni ale caror nume nu vreau să le pronunț... Era, atunci, campionul României, era citat și de academicienii și de babe... Nu vom mai asista întreaga noastră viață la un succes jurnalistice de o asemenea amploare și... de o asemenea factură. Dar să trecem la Emil Hurezeanu, care, la TVR ori la Antena 1, a făcut niște reportaje de o finețe cum nu știu să se mai fi făcut în România.*

L.A.: Să mai zăbovesc o clipă la dl. Cristoiu. Mulți se miră cum a trecut de la ideologie, de la utecism la tabloido. Păi, e în firea acestor tipuri umane ventrițose să adere la orice. Să ne amintim că, în Polonia, imediat după căderea comunismului, unul din primii mari îmbogățiți a fost Urban, fostul șef al propagandei PMUP, care a început o bănoasă afacere cu pornografie. A schimbat doar o formă a pornografiei cu alta. Bun... cu Emil Hurezeanu e altceva! Nu e vorba de talent, ci și de școală occidentală. Înainte de a face presa aici, a făcut la Europa Liberă, la Deutsche Welle, deci în presa adevărată, care se învătă, în care ai și modele. Cum e și foarte talentat, fapt foarte vizibil în partea sa de presă scrisă, e normal să fi făcut și reportaje de care vorbim – o serie se numea România mea, și era a „lui“ – și emisiunile pe care le face acum, atît de diferite de televiziunea ce se face la noi, cu foarte puține exceptii...

D.P.: *Da, ciclul de reportaje „România mea“ ar trebui disecat în școlile de jurnalism, cu mult profit profesional și intelectual. Finețe fără grandilocvență, amabilitate și deferență, realism neapăsat, cum grosier se petrec lucrurile cu reportajele TV, propuneri intelectuale lipsite de aroganță și pretiozitate, atenție nemaniéristă la nuanțe, curtoazie măsurată și neobedi-ență în absența ridicolului băștină – toate erau în acele reportaje, de fapt propuneri ale unei viziuni proprii lipsită de alambicările cunoscute ale reporteritelor noastre. Toate acestea se regășesc și în emisiunile sa cu CTP, în dozaje diferite. Numai că aici, nemăifînd unicul responsabil cu dozajele, lucrurile mai aluneacă în tușe indigeste, dar destul de rar. De ce s-o fi dus (și) la „România liberă“, după ce a fost) consilierul lui Adrian Năstase?*

L.A.: Dincolo de faptul că toți trebuie să trăim din ceva, iar a trăi din ceea ce știi să faci și îți place să faci e preferabil altor forme de a-ți câștiga existența, cred că, în cazul dlui Hurezeanu funcționează și un fel de instinct pedagogic. Cum, bănuiesc, nu-i place exagerat de mult presa noastră, merge din loc în loc și încearcă să o mai schimbe! Din același motiv și reportajele-interviu amintite ar putea fi utilizate în

orice școală de jurnalism cu mult folos. Episodul lui cu consilierea dlui Năstase e înduioșător, pentru că relevă naivitatea omului de bună credință care este dl Hurezeanu. Și-a imaginat că fostul premier chiar are nevoie și chiar poate fi consiliat și a acceptat oferta acestuia. A avut nevoie doar de câteva luni ca să se convingă că dl Năstase se pricepe la toate! Și a plecat de la Palatul Victoria, revenind la Presă unde, chiar dacă n-o poți schimba în ansamblu, măcar poți arăta cum ar trebui să fie!

D.P.: *Îl văd la TV pe Gigi Becali. Am auzit că a fost și la o emisiune cu Andrei Gheorghie.*

L.A.: În opinia mea, oricum, e la prea multe emisiuni. Iar băieții aceștia fini și subtilii de felul lor, precum Turcescu și Gheorghie, își vor smulge părul când îl vor vedea dînd spectacole europene, nu doar naționale, pe la Parlamentul European pe undeva! Am în ochi imaginea cu frăția de sînge cu președintele de la Real Madrid. Acum, că tot sînt fire imaginative, mi-l închipui propunîndu-i schimb de sînge lui Barros, Chirac ori, Doamne iartă!, Reginei Elisabeta a II-a! Ți se pare imposibil? De ce? Nu e posibil să apară pe televiziunile noastre non-stop?

D.P.: *Dar parcă la Robert Turcescu în emisiune nu a fost.*

L.A.: Nu știu de ce am impresia că ar fi fost! Poate că e un fenomen de falsă memorie – și așa fi bucuros să fie, pentru că mi se pare făcut din alt aluat decît „moderatorii” noștri! –, iar dacă așa este, *mea culpa, mea maxima culpa!*

D.P.: *Mă pot înșela la rîndu-mi, doar nu mi fixez programul după 100%, dar cred că-l confundez cu Marian Vanghelie, ceea ce nu te acuză. Ei sînt mult apropiați ca nivel cultural și asemănători prin elevație, dar Vanghelie este nițel mai onest și mai „gingaș”, deoarece nu vrea să pară cu mult deasupra propriei umbre. Pe cînd Gigi nu mai încapă nici în Ferentari, de aceea locuiește în Pipera...*

L.A.: Da, da, da! Ai dreptate! Pe Vanghelie l-a avut în emisiune! Eu eram atunci în străinătate, dar cineva mi-a trimis un mic extras din finalul emisiunii în care Vanghelie conjuga în felul său un verb, ceva de genul acesta. Absolut fabulos. Nu așa fi însă atît de optimist în ceea ce privește onestitatea și „gingășia” lui Marean. În ultimul timp, îl văd pe cai mari, trage sforile prin pesedime, dă lecții de politică. Orice om care poartă o pălărie supradimensionată sfîrșește în acest fel! Aș spune că e unul dintre putinele cîștiguri sigure ale psihologiei!

D.P.: *Am numit gîngășie mica diferență de Gigi... Gigi va fi consacrat în jurind de studiile media, studiile culturale etc. La Galati, s-a dat o licență pe fenomenul (Katrina, crezi ?, nu?)! Gigi Becali. Acusi vor apărea doctori în Gigi, dar nu de Gigi, că aiasta nu se poate. Și vom fi acuzați de generatiile viitoare că am permis dezvoltarea unui asemenea fenomen „media”. Azi, nu te mai ridică femeia, ci media!!!*

L.A.: În confuzia în care bălțim, nici nu e de mirare! De altfel, cum cred că spuneam, Jiji e produsul presei – ca și Vadim mai înainte! – și, într-un fel, e normal să ajungă în licență la Jurnalistică ori chiar în teze de doctorat. Fenomenul trebuie exploatat, prosteste desigur, pînă la capăt. Și nu cred că ne pasă de ceea ce vor spune generațiile viitoare, altfel nu-l înduram atît pe Ceaușescu, nici n-am fi așa de îngăduitori cu toți ciudații astia care, într-un fel ori altul, ne guvernează. Pe vremuri, au apărut niște cărți în Franta, traduse, cred, și la noi după 1990, care se cheamă *Acești bolnavi care ne guvernează*, prima, *Acești nebuni care ne guvernează*, cea de-a doua. Autorii, săracii, au adunat cazurile din toate țările și din întreg secolul al XX-lea, ca să le umple. Păi, la noi, dacă ar face careva o carte cu titlul *Acești ciudați care ne guvernează* și

s-ar limita doar la tranziție, ar putea umple un raft cu volumele necesare!

D.P.: *Care ar fi, la noi, acești bolnavi care ne guvernează?*

L.A.: Nu e așa simplu de răspuns! Autorii francezi pe care i-am evocat au lucrat cu „muncă politică moartă”. Tu îmi ceri să mă ocup de „muncă politică românească vie”! Deci, în acea primă carte, ei se ocupau de politicieni decedați și de bolile lor organice cronice care puteau provoca tulburări de comportament. Eu nu pot face asta, pe de o parte pentru că nu știu diagnostichele, pe de alta – pentru că, în cazul celor citorva pe care le știu ori le pot deduce din anumite semiologii, aș încălca secretul medical, ceea ce nu se face. Doar nu vrei să mă trimiți prin tribunale?!

D.P.: *Dar acești nebuni care ne guvernează?*

L.A.: Mă pui în aceeași situație! Poate mai dificilă. Fiind (și) psiholog ca formație inițială, s-ar putea crede că îmi aplic formația pentru a face caracterizări „la vedere”. Un psiholog are aceleași restricții ca și un medic. Pot vorbi despre orice persoană publică – sau privată – din România, nu asta-i problema, dar nu punînd diagnostice explicite, ci ca orice observator și comentator responsabil. Prin urmare, pot evoca fapte, întîmplări, pot evalua efectul acestora asupra noastră, pot trage concluzii, dar nu pot eticheta utilizînd o etichetă medicală, psihiatrică ori psihologică. Asta se poate face în „Academia Catavencu” sub pretextul, binevenit, al umorului, ori o pot face „jurnalisti” de o anumită factură excesiv de relaxată sau, cum se întîmplă adesea, politicienii între ei, însă ascuși în spatele imunității, susținînd că, în realitate, etichetările respective ar fi „declarații politice”! Prin urmare, eu așa putea vorbi despre boli ale sistemului vieții publice, nu despre bolnavi. Aș putea vorbi despre „ciudați” (!!) mai ușor, însă numai dacă aș putea convinge că folosesc termenul pur tehnic, fără conotații axiologice, ceea ce, de altfel, nu-l deloc faci!

D.P.: *Dan Diaconescu, Radu Moraru, Cristian Tudor Popescu, Emil Hurezeanu, Ioana Lupea, Robert Turcescu și, prin telefon, din studioul alăturat probabil, Ion Cristoiu, au fost invitați astăzi, 26 nov. 2006, de către Mihai Tatulici spre a discuta, pe Realitatea TV, despre topul presei actuale. Robert Turcescu a spus că peste cinci ani CTP și Ion Cristoiu nu vor mai fi în top, că vor apărea alți jurnaliști foarte buni.*

L.A.: Ce treabă vor fi avînd dnii DDD, Radu Moraru (care începușe bine, a contînat potrivit, pentru a sfinși în penibilul invitaților de acum!) ori Cristoiu (depașit din toate punctele de vedere: de la înălțime, la umorul îndoielnic și mania de a scoate chestii „adînci” din toate plătitudinile presei și realității noastre) cu presa, eu nu prea înțeleg, dar probabil dl Tatulici a dorit să se simtă și între „ai lui”! Cît privește profetia dlui Turcescu, așa spune, împreună cu Aristotel, că judecățile privind viitorul sînt riscante. Asta pe de o parte, pentru că, pe de altă parte, dacă CTP chiar este un jurnalist, pe care nu exclud să-l citesc și peste cinci ani, dl Cristoiu mai poate să pară așa ceva doar celor mai sărăcuți cu duhul dintre noi! Cum nu doresc să mă socot așa, de mine, dl Cristoiu a scăpat încă de acum cîțiva ani, ca și cititor! Înși, în același timp, cred că dl Turcescu tot are dreptate într-o privință: vom asista la o schimbare la față a presei și, pe acest fond, vor apărea și chipuri noi.

D.P.: *Robert Turcescu a fost confirmat peste doar cîteva minute de către Cristian Tudor Popescu, acesta declarînd în premieră că, după demisia de săptămîna aceasta, crede că nu va mai fi deloc în presă peste 5 ani, că se gîndește să facă altceva. Dan Diaconescu a fost, cum să spun?, maestrul în conversația de astăzi, în fața lui Radu Moraru, care trimitea plătitudini în toate*

direcțiile cu o veselă incontinență verbală. Totuși, m-a bucurat ca și-au pus problema scollilor de jurnalism și a culturii generale a celor care practic această profesie, ba chiar a deontologiei profesionale.

L.A.: Nu prea-l văd eu pe CTP retrăgîndu-se, că are comentariul jurnalistic în sînge. Îl văd însă ceva mai cald, mai așezat, mai puțin tenebros decît este acum. Sigur, dacă îl va ajuta și evoluția realității bîstînase, că e un tip reactiv. Ai mai amintit două nume, ceea ce eu nu voi face, pentru că am perceput o tendință a cuvintelor de a produce „realități”, iar respectivele nume le-aș păstra, mai degrabă, cum și sînt din punctul meu de vedere, într-un fel de spectralitate! Sper că nu cei nenumiți și-au dat cu părerea – despre jurnalism, dar mai ales despre cultura generală!

D.P.: *Nu, nu, CT Popescu, în primul rînd, dar și Robert Turcescu, absolvent el însuși al Facultății de Jurnalism. CTP, față de acum cîțiva ani, pare a-și fi reconsiderat binisor părerea despre învățămîntul universitar jurnalistic. Apoi, la emisiunea lui Tatulici, CTP venise de la Iasi, unde se întilnise cu studenții noștri de la Facultatea de Jurnalistică a Universității „Al.I.Cuza”. Mai ales studenții din anii I și II au fost, în număr mare, să discute cu CTP, discuție care a fost găzduită de Casa de Cultură „Mihai Ursachi”. Dezbaterea pe tema „Presă – informare sau manipulare” a făcut parte dintr-un ciclu mai amplu de manifestări organizate de către Alianța Studenților Români chiar în Casa prietenului nostru Mihai Ursachi, în Copou, deși noi l-am cunoscut pe strada Sărării...*

L.A.: Bun, bun, m-am mai liniștit, credeam că spectrele alea și-au dat cu părerea, eventual domnul acela căruia, vorba lui Dimescu, „i-au crescut nicușorii în obrăjori”, la dl Cristoiu mă refeream! Nu-i mai puțin adevărat că i-au crescut și dlui Tatulici niște nicușorii, cam în aceeași perioadă, ceea ce eu nu l-am împiedicat să facă o probă de bărbăție palmuindu-l pe Nicu în zilele din decembrie, acela fiind cu mîinile legate, în fața camerelor de la TVR, proaspăt declarată liberă! Pînă la urmă, văd că a trebuit să înghiți prostiile multora ca să auzi vreo trei oameni care meritau ascultați. Un ghiveci „echidistant”, ca să spun așa, de inublabilă marca Tatulici!

D.P.: *Într-un interviu din „Ziarul de Iasi”, realizat de către studenta noastră Ioana Dobos, CTP afirmă că au apărut în media bani din alte afaceri și că, astfel, media susțin alte afaceri: „Finalmente, alte afaceri, pentru că sînt bani făcuți în afara media, introduși în media, iar scopul final al acestor operațiuni cade tot în afara media. Sorin Ovidiu Vintu, Dinu Patriciu, frații Micula, care dețin trustul Realitatea, N 24 și așa mai departe. Dan Voiculescu. Toti acești oameni și-au construit averile pe alte operațiuni. Dan Voiculescu – pe uree, frații Micula – pe răcoritoarele de la Oradea, Sorin Ovidiu Vintu – pe speculații financiare, și aceleze planează în continua-*

re asupra lui în legătură cu FNI-ul, iar Dinu Patriciu – pe afaceri petroliere. Dacă au bani, cumpără ziare, cumpără redacții, cumpără jurnaliști cu totul. Cu bani se poate face orice în momentul acesta”. Iar pentru cei care ar mai fi dorit să-si facă iluzii, precizează: „Presă înseamnă o afacere. Presa nu e nici școală, nici universitate, este o afacere.”

L.A.: În bună parte, CTP are dreptate! Presa este, ca și activitatea editorială, o afacere, nu e școală, nici universitate, dar problema acestei afaceri, ca și oricărei altea, este cît este de curată. Iar din întreg răspunsul său rezultă că nu e excesiv de curată, ci pare un mijloc de spălat banii. Asta e, într-adevăr, grav. Iar cînd speli bani, de fapt, nu te interesează cît recuperezi curati, ci numai dacă recuperezi astfel de bani. Neinteresîndu-te cît recuperezi, nu ești foarte preocupat de calitatea acestei afaceri colaterale, iar asta înseamnă, de fapt, că nu ești interesat de calitatea presei pe care o scoți pe piață. Oare din acest motiv, doar din acest motiv avem o presă atît de mediocră? Nu știu, cred că sînt și alte cauze, la care ne-am mai referit în cartea noastră. Dar, dacă CTP are dreptate, chiar dacă numai partial, de fapt e foarte grav, înseamnă că sîntem mențiți pentru multă vreme de acum încolo să avem o presă la fel de mediocră. Noroc de presiunea pe care o face netul!

D.P.: *„Eu nu mă încred în ceea ce se învață la școlile de jurnalistică. Profesorii poate sînt oameni cultivați, dar cei mai mulți nu sînt sau nu au fost vreodată jurnaliști. Realitatea într-o redacție este alta” (CTP, 25.11.06, Ziarul de Iasi). Desi am fost șase ani jurnalist la „Ziarul de Iasi”, în paralel, nouă ani redactor la revista „Contemporanul” din București și doi-trei ani am realizat emisiuni de radio la Nord-Est, emisiuni TV la TeleM, nu cred că doar experiența te poate face un bun profesor. Cartea rămîne esențială într-o universitate, iar absența culturii generale îi face pe tinerii jurnaliști atît de usor de prins în mrejele intereselor.*

L.A.: Sînt întru totul de acord cu tine! Experiența? A cui? A celor formați în „epoca de aur”, dacă nu mai înainte? A celor îmbătrîniți deja în rele, deși au început să scrie în presă, sau să facă presă audio-video de-abia după 1990? Dar ei de la cine au învățat? Mă tem că, dacă au învățat ceva, au făcut-o de la cei dintîi. Nu vreau să neg rolul experienței, dar mă interesează și calitatea acesteia! Pe de altă parte, cu cît o persoană este mai cultivată, cu atît cresc șansele să fie în stare să-și formeze opinii autonome și, deci, să trăiască pe propriile picioare. Nu e „garanție” cea la sută, pentru adevăr”, dar șansele sînt ceva mai mari!

(Fragment din volumul *De la Iliescu la Băsescu. Și retur*, dialog cu Liviu Antonesei în curs de apariție la editura „Standart”, Iași.)

Cum stăm de vorbă cu scriitorii

1. Prin ce se deosebeste un interviu literar de celelalte tipuri de interviuri?

2. Cît de importante se dovedesc a fi informațiile inedite pe care cel interviuat le poate furniza publicului despre sine?

3. În presa culturală apar adesea interviuri ce se bazează exclusiv pe spontaneitatea, talentul celui interviuat. Întrebările rămân undeva într-un plan secund. Care este contribuția interviuatorului pentru realizarea unui material de bună calitate?

4. Interviul literar, cel realizat prin poșta electronică, poate să tină locul genului epistolar, astăzi pe cale de dispariție?

au fost histrioni, au stîrnit curiozități, au fost... consistenti, i-au dus pe telespectatori în librării. Cei care-au fost - pardon - blegi, nu. Rostul unei astfel de discuții este să „scoată” de la interviuat lucruri nestiute despre el (mă refer atît la componenta biografică, dar și la cea bibliografică, în cazul scriitorilor), inedite. Altfel, ce rost ar avea dialogurile? Care le-ar fi savoarea dacă ar lipsi ludicul?

Am făcut, la începutul acestui an, un experiment cu profesorul Livius Ciocîrlie, intrigat de afirmația Domniei sale, din jurnale, că nu are memorie. I-am pus eu exact, dar exact aceleași întrebări formulate în 1999, cînd am stat de vorbă cu un reportofon în față. În afară de faptul că nu și-a dat seama, răspunsurile au fost diferite. Uneori, contrapunctice. Prin urmare, inedite. O să public o carte cu cele două dialoguri, pentru că are un parfum aparte.

3. Dacă ai un interlocutor monosilabic, poți să fii Larry King, tot degeaba. Poți să fii și cîine de vînoatere, și cîine de bombardament, fiindcă n-ai de ce să muști. Eu m-am ars de vreo două-trei ori, așa că știu ce vorbesc despre cei care nu vorbesc. Cînd am început „A cîncea roată”, aveam un set de întrebări pe care vroiam musai să-l... joc, crezînd că așa cîștig meciul cu cel din fața mea. Mă sprijineam și eu de acel chestionar ca înotătorul pe valuri de colac. Nu după mult timp, mi-am dat seama că-i păgubos să vii cu o rețetă de-acasă. Mai ales că interlocutorii îmi serveau deseori niste răspunsuri ce-mi stîrneau alte întrebări decît cele gata preparate. Așa că și eu speculez spontaneitatea celor care stau în fața mea. Deseori merg pe mîna lor, mai ales cînd constat că e mai cîștigătoare decît a mea. Dar asta înseamnă să știu despre ce-i vorba în propozițiile, în cărțile și în viața celui cu care stai la... povestii. „A cîncea roată” este, tot repet, o emisiune de valorizare a interlocutorilor, nu de „încuieră” a lor. Nu-i chem în studio să-i toc mărunț, ci să pun reflectoarele pe ei și pe opera lor. Să-i scot și mai mult în evidență. Și asta (le) place!

4. Nu cred că suportul prin care trimitem scrisori e important. N-am mai scris o epistolă pe hîrtie de mulțișor, dar am acasă cîteva sute, care sînt „răspuns” la cele alte cîteva sute expediate de mine în adolescență și studentie. Oricum, e mult mai rapidă și mai sigură poșta electronică, iar gustul lipiciului de pe timbre și plicuri e nasol. Cît despre interviu... Pe unii îi avantajează oralitatea, pentru că sînt spontani, spumosi, buni de gură, cum se zice. Alții „evoluează” mai bine în scris. E mai comod să faci interviuri electronice, dar ies cam... seci. Le simți după primele trei alineate. În plus, risti să primești răspunsuri care-ți stîrnesc întrebări și care, astfel, rămîn suspendate. Dacă omul de la celălalt capăt al e-mail-ului ti-e prieten, poți să-i

spui: „măi, mai am cîte ceva de lămurit, te rog să-mi răspunzi”; dar dacă nu, nu.

Indubitabil, interviurile se citește. Ele pot să fie usa (sau fereastra) prin care se intră în opera unui scriitor.

VIDIU ȘIMONCA

Interviul luminează o operă, este calea prin care ajungi la emoție

1. Într-un interviu cu un om politic, important este să obții cît mai multe dezvăluiri. Omul politic trebuie înghesuit cu întrebări. Chiar dacă nu-ți dezvăluie prea multe, ajunge totuși să-ți dea cîteva interpretări asupra unui fapt. Uneori poate cădea în ridicol. Lasă-l așa! Asta va însemna un interviu reușit. În interviu cu un personaj literar, ceea ce trebuie să rămîna este emoția. Nu erudiția, nu frazele bombastice, nu frazele prea lucrate, emoția este importantă. Emoția și sinceritatea. Interviul nu face parte din operă, interviul luminează o operă, este calea prin care ajungi la emoție. Aatorul nu mai este o coală de hîrtie, e în fața ta, liber de constrîngerii, liber să fie el însuși, liber să fie autentic. În interviuri oamenii sînt, am observat asta, relaxați, știu că împărtășesc o anumită libertate cu cel din fața lor. Nu mi-au plăcut niciodată personajele care îți cer înainte interviu să-l vadă. Știi ce cred? Că dacă îmi dai un interviu atunci mă consideri egalul tău în discuție și nu pui la îndoială capacitatea mea de a transcrie și de a redacta interviul. Cred că pot să evit o repetiție sau un dezacord și pot să păstrez impresia de oralitate/tensiune/simplitate/claritate/atracție. Cînd ceri unui om interviu înainte de a publica, asta înseamnă că îl pui într-o poziție de asistat, mă asisti în treaba mea, că eu nu mă pricep și trebuie să mă ajuti. Toți cei care NU mi-au cerut interviu înainte n-au avut nici o obiecție după publicare, n-au avut să-mi facă nici un reproș, ba chiar m-au felicitat pentru cum am lucrat. Eu cred că știu să-mi fac meseria și nu cred că trebuie să fi verificat înainte.

2. O, da, foarte importante sînt informațiile inedite. Cititorul nu trebuie să spună: am mai citit asta undeva. Interlocutorul trebuie să fie proaspăt. Dacă se repetă, nu trebuie să încerci să-l faci proaspăt cu orice pret. Fiecare are prospețimea pe care o poate duce.

3. Contează să ai cel puțin două zile de documentare. Dacă faci un interviu cu un scriitor, e obligatoriu să-i fi citit ultima carte. Această nouă apariție îți va oferi prilejul unor „cîrlige” foarte nimerite. Oricine va fi încîntat cînd e „scotocit” la ultima carte. Cu cît vei fi mai bine informat, cu atît vei face un interviu reușit. În interviu-

re literare, e important să discuți și aspectele biografice. Personajul pe care îl intervievi n-a venit de nicăieri, el trăiește într-o comunitate, are recolte despre alcătuirea lumii literare (culturale) pe care trebuie să le exprime. Interviul nu e un tratat științific, e un dialog unde invitatul are dreptul să privească la cei din jur. Eu n-am dreptul să-i cenzurez afirmațiile. Cel mult îi pot cere detalii, explicații, argumente, pot să fiu contrariat sau neîncredător. În nici un caz, nu voi cenzura păreri-critice despre unul sau despre altul.

4. Eu nu sînt adeptul unor interviuri prin e-mail. Trebuie să-ți privești interlocutorul în ochi. Trebuie să fii atent la fiecare afirmație. Trebuie să intervi. Trebuie să insiști. Un interviu prin poșta electronică nu tine loc genului epistolar, e un hibrid nefecit. În cazuri de forță majoră poți apela la această modalitate, dar trebuie să fii convins că ceva rămîne nespus. Omul îți lucrează răspunsurile, nu e spontan, n-are ezitățile care dau farmecul unui interviu față în față. În general, interviurile prin e-mail sînt mai degrabă de informare. Dacă vrei să obții repede un punct de vedere, apelezi la e-mail. În nici un caz nu vei reuși un interviu-portret, cu nuanțe, cu suisuri și coborîșuri. Autocenzura va funcționa, există acest risc.

CORNEL MIHAI UNGUREANU

Un cititor avizat și atent poate discerne dacă se află în fața unui exercițiu de sinceritate sau al unui de imagine

1. Îmi vine greu să impun unui interviu titularul „literar”, deși, la o primă vedere, un dialog cu un scriitor ar putea fi dat ca exemplu (tot astfel cum un interviu luat unui fotbalist ar putea fi considerat „sportiv” etc). Mergînd pe firul acestei ape, deosebirea ar fi aceea de statut a celui interviuat și de conținut al răspunsurilor sale. Pentru că, de obicei, una spune vedeta din show-biz, altele fotbalistul or omul politic și parcă altceva... T.O. Bobe. E drept că în publicatiile care tînesc spre iubitorii de „senzatii tari” și „experiențe unice” mai răsare, la răstimpuri, și cite un vip „literar” (deși e greu de spus că interviul respectiv preia atributul cu pricina), tot așa cum într-o revistă „de cultură” putem găsi întrebarea adresată unui poet: „Unde-a greșit Hagi la Poli Timișoara? Pe cine ai aduce în echipă?”. Lucrurile sînt cel puțin la fel de amestecate, atunci cînd e vorba de radio sau televiziune. Poate că dialogul între doi iubitori de literatură e cel mai aproape de ceea ce mi se pare că ar fi un interviu literar, dar condiția nu e necesară și, cu siguranță, nu e suficientă.

2. Un prieten îmi vorbea despre plăcerea lui de a trage cu ochiul la viețile altora. Cîtea cu plăcere interviuri și asta mi se întîmplă și mie, în unele cazuri (tot așa cum și jurnalul sau memoriile, mărturisirea care nu se ascunde în spatele ficțiunii mă atrag; ca să citez o inscripție de pe un tricou: „I'm not a gynecologist, but I take a look!”). Pe de altă parte, observ că există mai multă impostură și obediență decît as fi crezut, în lumea literară, măști remarcabile, solemne, în dosul cărora stau felurite micimi. Într-o țară liberă, dar care pare bine controlată, nici cultura nu putea fi lipsită de jucătorii la caecalma (pe termen lung, dar bine poziționați și cotati, în prezent). E o provocare să citești ce spun ei, în revistele pe care le controlează (și care, din unele puncte de vedere, se dovedesc „trompete moarte”), la televiziuni sau în cărțile lor. Provocatoare sînt și rare-

ROBERT ȘERBAN

Interviul este ușa prin care se intră în opera unui scriitor

1. La un interviu literar ai, de regulă, mai puțin de lucru decît la celelalte. E primul răspuns care-mi vine pe limbă. Asta pentru că literatii vorbesc/scriu mai corect decît alți oameni și nu trebuie să-ți bați prea tare capul încercînd să te prinzi ce-au vrut să spună, „să traduc”, să stilizezi. Scriitorii au, în genere, un chef de vorbă mai mare decît... polițienii (de exemplu) și livrează „marfă” din plin. Nu-i cazul să folosești reportofonul ca pe un forceps, să le scoți cuvintele din gură. Din contră, cîteodată îți vine să-l faci călîs! Am lucrat ani buni la colidian și am făcut sute de interviuri cu fel de fel de personaje și personalități, de la miniștri, ambasadori, șefi de partide, pînă la țărani, muzicieni, circari. (Îmi pare rău că n-am dat de nici un extraterestru, în sensul propriu al cuvîntului, să-mi fie panoplia completă...). Deseori, ca să aflu lucruri cu adevărat interesante, ca să primesc răspunsuri la întrebări (politișienii au aici mari probleme), a trebuit să folosesc tot felul de tertipurii pentru a le intra sub piele, pentru a le deveni simpatic. Fiindcă unora - puținii, e adevărat - nu le eram, fiind jurnalist... Cu scriitorii acest „ritual” nu era/e necesar, întrucît aveam/avem o piele comună: literatura.

2. Nu doar ineditul e important la o informație. Dacă Liviu Antonesei mi-ar declara, în premieră, că spîrgea geamuri cu praștia cînd era adolescent, n-ar fi mare școfală. Dar dacă ar adăuga faptul că gemurile erau ale lui... Emil Brumaru, s-ar schimba gradul de inedit. Iar dacă ar mai recunoaște și că le-a spart pentru că îi furase iubita, vă dați seama ce bombă! Pe toată lumea interesează întîmplările nestiute, umbrelle, ascunzătorile. În primul rînd pe cel care pune întrebări! Unii dintre cei intervievați n-au trac și merg pînă-n pinzele albe (chiar în faza de scutece) cu propria viață, dar mulți se abțin să o facă și o cam dau la întors. Și fiți siguri că nu-i întreb ce culoare au pijamalele lor sau cum se cheamă pasta de dinți folosită! Fac dialoguri în fața camerelor de filmat de peste opt ani, săptămîna de săptămîna, iar mai mult de jumătate dintre invitații la emisiune - peste 500 - au fost scriitori. Am constatat, în timp, că majoritatea dintre ei și-au dat seama că disponibilitatea cu care răspund la întrebări, modul în care știu să „treacă prin sticlă”, să fie volubili, influențează telespectatorul-cititor. Deseori am verificat, în librării Timișoarei, impactul apariției scriitorilor la „A cîncea roată”. Mai exact, cum li s-au vîndut cărțile după ce au fost văzuți și ascultați timp de o oră și jumătate. Cei care

le dialoguri cu scriitorii pe cât de talentați, pe atât de discreți în ce privește aparițiile publice.

Informațiile inedite sînt sarea și piperul unui interviu, iar un cititor avizat și atent poate discerne dacă se află în fața unui exercițiu de sinceritate sau al unui de imagine.

3. Cel interviuat poate salva o întrebare, oricît de puțin inspirată, printr-o replică remarcabilă, tot așa cum poate ocoli o întrebare incomodă (uneori printr-un răspuns care pare sincer, cooperant, dar care, în fond, e o prudentă, o „imposibilitate” de a spune adevărul, mai exact de a înfrunta consecințele acestui gest. Lucru de înțeles, căci uneori ele ar putea să însemne o sinucidere socială). Contribuția interviuatorului nu e însă deloc neglijabilă. E bine ca el să evite drumul comun, stereotipurile (știu însă din experiența de la *Pravalia culturală*, www.pravaliaculturala.ro, cit de dificil e să faci acest lucru, atunci cînd te interesează răspunsul la o întrebare stereotipă). Datoria sa: să ridice cît mai adecvat mînea la fileu, e cu atît mai împlinită atunci cînd trăgătorul nu nimereste afară sau în plasă. Adevărul nu poate fi scormonit fără întrebări bune, iar de multe ori nici cu ele.

4. Genul epistolar nu mi se pare pe cale de dispariție, între un e-mail și o scrisoare nu vîd decît o schimbare de tehnologie. Un interviu prin posta electronică beneficiază de acest progres tehnologic, fără să substituie genul epistolar.

MARIUS CHIVU

Interviul literar are posteritate

1. Granitele unui bun interviu literar sînt întotdeauna fluide, se apropie de memorialistică, confesiune, critică și istorie literară, eseu etc. Astfel, interviul se transformă, dintr-un text de circumstanță, într-o piesă importantă în puzzle-ul operei scriitorului. Cred că interviul literar are posteritate.

2. Există mereu tentația celui care ia interviul să se transpună pe sine în felul în care pune întrebările și în modul în care conduce conversația. Dacă cei doi sînt de valori apropiate, dialogul poate cîștiga enorm, dar atunci nu mai avem propriu-zis un interviu, ci o conversație liberă în care nu mai contează cine întreabă și cine răspunde. Interviul însă presupune discreția celui care întreabă (nu și anonimul, în sensul lipsei de personalitate), căci, la urma urmei, răspunsurile sînt cele care interesează cu adevărat.

Dacă m-ai întreba ce nu-mi place la interviurile pe care le fac unii sau alții, v-aș spune că mă jenează familiaritățile excesive dar și retorica excesivă a întrebărilor în care numele interviuatului este rețut în fiecare întrebare, mă plictisesc interviurile nelucrate din care redactorul nu scoate pasaje moarte, „burtele”, sau întrebările mai lungi decît răspunsurile,

precum și insistența interviuatorului de a obține declarații fruste, scandaloase, conflictuale.

3. Calitatea întrebărilor o dă cu adevărat documentația prealabilă: trebuie să știi foarte bine cui pui întrebările, ce a scris, ce a mai declarat în alte interviuri. Un interviu bun îți ia câteva zile bune. Însă una din lecțiile pe care le-am învățat pe pielea mea, de-a lungul celor peste 60 de interviuri pe care le-am făcut pentru revistele „22”, „Dilema veche” și „Dilemateca”, este aceea că, de cele mai multe ori, întrebarea nu contează atît de mult. Poți pune întrebări superinteligente pe care interviuatul să nu le înțeleagă sau să-ți dea răspunsuri de circumstanță și, la fel de bine, poți pune o întrebare clișeu la care să-ți se răspundă memorabil. Cel mai bine e să alternezi aceste întrebări: în fond, nu trebuie să demonstrezi nimănui nimic, important este să scoți lucruri interesante de la cel interviuat. De aceea, întrebările de acasă nu se potrivesc întotdeauna la fața locului: deseori ești nevoit să adaptezi întrebările la starea interviuatului, uneori speculezi momentul și forțele, alteori renunți la unele subiecte... Un interviu bun este imprezvizibil și îți solicită spiritul de improvizație. În fond, interviul este un joc de-a mărturisirea. Un joc de șah în care există doar două piese: întrebarea și răspunsul. Dacă știi să joci, poți obține un interviu bun (vezi punctul 1).

4. Am făcut interviuri și prin e-mail așa cum am făcut interviuri notînd cu pixul pe hîrtie în timp ce interviuatul îmi vorbea de zor. Prin e-mail, există avantajul că cel întrebător are timp să răspundă pe larg, nu e constrîns de timp și de o stare anume; iar dacă pui numai cîte o întrebare așteptînd răspunsul celui alt pentru a continua dialogul, riscurile de a pierde din spontaneitate și din coerență sînt, totuși, minime. Nu mă îngrijorează acest aspect. În plus, mi s-a întîmplat ca mulți să vrea să vadă întrebările înainte și să aibă răgaz de o zi două înainte pentru a se gîndi. Fiecare om are ritmul lui de a răspunde. Există, așadar, zeci de feluri de a face interviuri, important e să fie oneste.

ANDREI TERIAN

De la filosofia lui otium la cultura fast food

1. Nu cred că un interviu literar are ceva aparte față de alte tipuri de interviuri. Firește, e vorba de un interviu „de profil”, care necesită anumite investigații preliminare din partea interviuatorului. Însă, la urma urmei, o asemenea informare e necesară în toate cazurile, fie că i se ia un interviu prozator în vogă sau ministrului de finanțe. E drept că în cazul literaturii această informare e mult mai anevoioasă, pentru că nu e suficient să dai un search pe Google pentru a cunoaște cu adevărat scrierile unui autor. De aceea, una din situațiile care mă deranjează cel mai tare e aceea în care interviuatorul își completează cultura „profesională” abia pe durata

interviului sau în care, eludînd complet aspectele literare, interviul se cantonează în aria birfelor și a datului cu părerea. Pe de altă parte, la fel de aberante mi se par cazurile în care dialogul se poartă într-un jargon inaccesibil muritorului de rînd (de regulă, atunci cînd li se iau interviuri criticilor) sau în care autorul interviuat dă răspunsuri acre în genul „am lămurit lucrurile acestea în cartea X”. Și aceasta deoarece, deși presupune un public cu un anumit grad de cultură, interviul literar nu se adresează doar „fanilor”, ci și neofitilor: el este, în egală măsură, o acțiune de informare și de popularizare, care urmărește deopotrivă satisfacerea nevoilor „cunoscătorilor”, dar și captarea de noi „adepti”. Din acest motiv, cred că un bun interviuator e un critic dublat de un jurnalist, iar cele mai reușite interviuri literare sînt acelea care evită atît vulgarizarea, cît și ezoterismul.

2. La fel de importante ca oricare altă confesiune a unui scriitor (adică interesante ca ipoteze de lucru, dar condiționate de confirmarea lor în planul discursului literar). Asta cu toate că, de la o vreme încoace, formula „altă confesiune” devine din ce în ce mai opacă. De altfel, unul din fenomenele cele mai interesante petrecute în ultimul timp este dispariția „artelor poetice”. Răsfoiți, bunăoară, revistele culturale de acum două decenii: nu era scriitor care să nu dea, măcar o dată pe an, un text despre „natura”, „funcția” sau „importanța” literaturii. A literaturii sale, firește, dar nu asta contează aici. Ce contează că, în ultimul deceniu, interviul a devenit practic singura formă prin care autorii se mai încumetă să-și prezinte „concepția despre lume și literatură”: au dispărut aproape complet manifestele, textele programatice, poeziile despre poezie, romanele despre roman (acestea nu de tot, cel puțin nu încă), jurnalele „de creație” s.a.m.d. În aceste condiții, importanța interviului literar a crescut considerabil în ultimii ani.

3. Am spus importanța interviului, dar nu și a interviuatorului. E aici un mic paradox, fără îndoială, pentru că reușita unui interviu depinde exclusiv de cel care pune întrebările; însă adevărata „vedetă” a

interviului tot repondentul rămîne. Or, meritul acestuia e practic nul: el doar spune ce crede (sau vrea să ne facă să credem că crede). Greul tot pe umerii interviuatorului cade: de la alegerea partenerului de dialog la formularea întrebărilor și de la „regia” dialogului pînă la transcrierea discuției. Și, cu toate acestea, contribuția sa trece în majoritatea cazurilor neobservată. Să facem un mic test: spuneti-mi un top five al interviuatorilor din literatura noastră. Este că pentru asta trebuie să mergeti la fișe și dicționare? Este. Alt test: este Ovidiu Simona unul din cei mai buni interviuatori din istoria literaturii noastre? Eu zic că da. Dar nu-i așa că folosind expresia „unul din cei mai buni interviuatori din istoria literaturii noastre” v-ati gîndit că fac misto de el? Ei bine, nu fac. Ciudățenia expresiei nu vine din ironie, ci doar din statutul precar al interviului ca gen literar. Asta cu toate că, repet, în cazul reușitei/eseului unui interviu, pricina se leagă în principal de abilitatea/inabilitatea celui care pune întrebările.

4. În nici un caz. Genul epistolar ține de o tradiție, ba chiar de o filosofie a lui *otium*, de plăcerea de a-ți pierde timpul regăsindu-te, în schimb, pe tine în fața foii albe. În plus, distanța temporală care separă replicile convorbitorilor și caracterul „nedirijat” al dialogului asigură un răgaz și o libertate extrem de fertile pentru ruminarea ideilor. În schimb, interviul electronic este o expresie a culturii *fast food*: îi lipsește atît spontaneitatea interviului oral, cît și elaborarea complexă a epistolei. De altfel, lipsa entuziasmului e explicabilă: cînd te uiti în *Inbox* și observi cîte o întrebare rătică printre diverse invitații, reclame, cancanuri s.a.m.d., plus tirania *deadline*-ului, e clar că plăcerea conversației intră în picaj. Iată de ce cred că cele două capodopere – termenul nu mi se pare deloc exagerat – postdecembriste ale genului epistolar (*Scrisori către Liviu* de Dan Petrescu și *Scrisorile unui fazan* de Alexandru Mușina) bat la ora actuală orice carte de interviuri, indiferent de calitatea interlocutorilor implicați în ele.

Anchetă realizată de
SERBAN AXINTE

Linda Maria Baros, *Casa din lame de ras*, ed. Cartea românească, București, 2006.

Linda Maria Baros este una dintre scriitoarele cele mai prolifiche care au reușit să se impună în jurul anului 2000. A publicat patru plachete de versuri (*Amurgul-i departe, smulge-i rubanul*, 2001; *Poemul cu cap de mistreț*, 2003; *Dicționarul de semne și trepte*, 2005 și *Casa din lame de ras*, 2006), două volume de teatru (*A venit la mine un centaur*, 2002; *Marile spirite nu se ocupa niciodată cu nimiciuri*, 2003) și foarte multe traduceri, peste douăzeci de titluri. Mai trebuie adăugat că aproape toate aceste cărți au fost publicate și în Franța, în traducerea autoarei. De altfel, Linda Maria Baros este redactor la una dintre cele mai importante edituri pariziene.

Din poezia sa lipsesc asperitățile și violețele de limbaj gramatice, lirismul își află resursele prin reciclarea unor moduri poetice de sorginte modernistă, ce intră în contrast cu niste tonuri „contemporane”, reevalua-

toare. Iată un exemplu: „casa care se naltă din ceturile ființei/ pare-un palat din lame de ras/ care stă-n echilibru/ pe încheietura mîinii tale”.

Un atu al cărții de față îl constituie construcția ireprosabilă, ideea urmărită *da capo*, *al fine*. Astfel, casa „din lame de ras” are un prag de sus care, „dacă își reteză capul, e semn rău”, are o ușă ce se deschide cu „cheita de la git, pe care o pierd copii”. Zidurile casei se-nnoadă și formează un nou mediu, pentru o nouă lume prin care nu poți să înaintezi decât dacă plutești sau te prelingi. Irealitatea acestui spațiu e din când în când dizolvată de niste întoarceri bruste spre cotidian, un cotidian bulversant: „Numai fetele de cartier ies la drumul mare/ ti-am mai spus-o/ scuipînd pe ziduri/ lungi monede de spermă./ Nu le mai plînge de milă, de silă, la tine-n mansardă./ Tu nu te poți uita în sufletul lor./ fiindcă și-au ascuns între buci gaura cheii”. Pe măsură ce se înaintează în lectura cărții, pe măsură ce casa prinde contururi din ce în ce mai bizare, crește tensiunea, crește densitatea verbală, vitalitatea poemelor. Textele se dezvoltă unele din altele sau „se ating” prin cuvinte, chiar versuri recurente. *Prologul* și *Epilogul* formează, practic, un text unic, în mijlocul căruia se construiește singură *Casa din lame de ras*.

(S. A.)

Dinspre dualismul identitar, către o poetică a contradicției

ȘERBAN AXINTE

A interpreta o operă din perspectiva biografiei autorului ei era, până nu demult, o impietate față de textul suficient sieși ce trebuia perceput și ca un organism străin, independent de genitorii săi, atât de biologic și efemer. După ce structuralismul european și-a dat obstescul sfîrșit (la noi pare destul de vîoi încă), după ce numeroși teoreticieni au abandonat științele limbajului în favoarea antropologiei și a disciplinelor conexe, după ce hermeneutica s-a arătat mai întîi interesată de autor, apoi de operă, pentru ca, de la o vreme, să privilegieze receptarea, după toate aceste serii de metamorfoze, credem că putem vorbi despre o anumită lectură multiplă, polifonică, rezultată din unificarea perspectivelor, care, în prealabil, se verifică și-și anulează reciproc excesele de orice natură.

O bună dovadă pentru cele afirmate mai sus e volumul *Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale* al lui Matei Călinescu, recent apărut la Junimea. Din prefata semnată chiar de autor, aflăm că această lucrare este versiunea lărgită și revizuită a volumului *Ionesco: Recherches identitaires* (2005), apărut în traducerea franceză a Simonei Modreanu la Editura Oxus din Paris, în cadrul colecției „Les Roumains de Paris” sub direcția lui Basarab Nicolescu.

Cartea pare o lectură a operei lui Eugène Ionesco din perspectiva biografiei sale. Interpretarea nu se rezumă însă la corelarea dintre anumite evenimente din viața scriitorului româno-francez și unele aspecte, trăsături esențiale ale poeziei ionesciene. E mult mai mult decât atât. Matei Călinescu are mereu în vedere trihotomia *autor-opera-receptor*. De la fiecare dintre aceste instanțe pornește câte o pistă de analiză, care evoluează pînă la un punct independent de celelalte. Dar scopul final e strîns legat de îngemănarea, complinirea unghiurilor dinspre care cercetătorul român privește către scrierile lui Eugène Ionesco. Astfel, o descriere a contextului istoric funcționează ca un *background* al celui ce-și făcea apariția într-un mod insolit în literatura română, pentru ca, după relativ puțin ani să o părăsească, redefinindu-se ca scriitor francez.

Titul volumului își află justificarea încă de la primul capitol, *Între două identități: de la Eugène Ionesco la Eugène Ionesco*. Aici e foarte importantă coordonata biografică, redată în manieră monografică. Sint oferite cititorilor informații mai puțin cunoscute despre copilăria viitorului dramaturg, copilărie petrecută atît în România, cît și în Franța. Numeroasele detalii referitoare la familie nu sînt redată doar de dragul întocmirii unui portret cît mai cuprinzător. Totul are legătură cu metamorfoza identitară a scriitorului, prin fil-trul căreia pot fi citite și înțelese multe

dintre lucrările de maturitate ale lui Ionesco. S-ar putea spune că această practică ar aduce foloase asemănătoare și în cazul altor scriitori. Credem că nu. Foarte rare sînt situațiile în care un autor poate să aibă o identitate dublă, hibridă, constituită din poli afi de diferiți. Vorbim despre două naturi ce aparent se anulează reciproc sau, cel puțin, duc la dezordine, la o ordine absurdă. Matei Călinescu găsește matricea creatoare, suportul primar al manierei ionesciene, în seria de „trădări” conținute de biografia autorului). Acceptarea unei naturi (cea de scriitor francez) presupune automat trădarea celeilalte. Întoarcerea în România (la vîrsta de 13 ani) e un adevărat exil, un exil în țara tatălui. De aici și recurența în piesele lui Ionesco a sintagmei „eu sînt altul” care, pe de o parte, e una dintre sursele parodiei, a despărțirii contextelor (citate celebre, unele clișee) de înțelesurile originale, și, pe de altă parte, stă la baza subtextului existential.

Dualismul de natură identitară e cel mai bine descris în primele cinci capitole ale cărții. Sint citite în această cheie piesele *Cîntăreata cheală*, *Lecția*, *Jacques sau Supunerea*, *Viitorul e în ouă* și *Scaunele*.

Prima piesă ionesciană franceză, *Cîntăreata cheală*, derivă, după cum demonstrează Matei Călinescu, din ultima scriere a dramaturgului în românește, *Engleza fără profesor*, publicată de Petru Comarnescu în „Secolul 20”, după mai bine de douăzeci de ani de elaborarea acesteia. Chestiunea identitară nu se rezumă la simpla comentare a dificultăților pe care le implică trecerea de la o limbă la alta. Din *Notes et contre-notes* (volumul lui Ionesco apărut la Gallimard în 1962) aflăm că dramaturgul a început să lucreze la *Engleza...* după ce a încercat să învețe limba engleză după metoda *Assimil* și a fost izbit de banalitatea „dialogurilor elementar-didactice dintre un domn și o doamnă Smith, în care, uluitor, soțul își informează soția că au trei copii, că locuiesc aproape de Londra, că au niste prieteni numiți Martin” (citatul e din M.C.). Acest gen de discurs stă la baza uneia din trăsăturile distinctive ale teatrului ionescian, „un teatru în care contradicția (auto-contradicția) joacă un rol esențial”. Matei Călinescu afirmă că: „ideea centrală, aceea de învățare a unei limbi străine poate fi o poartă spre descoperirea banalității universale, a absurdității și, totodată, a tragediei limbajului în genere, dar și primul resort al unui impuls de a face să explodeze limbajul, de a-l arunca în aer, de a-i disloca clișeele și stereotipurile, pe cit de inevitabile pe atât de ucigătoare – această idee de geniu nu putea să-i vină decît unui scriitor cu o identitate lingvistică contradictorie, scindată”.

Cercetătorul român pune mare accent pe ideea de confesiune prezentă în scrieri-

le lui Ionesco, o confesiune pe mai multe voci: „mă străduiesc să proiectez pe scena o dramă lăntică (de neînțeles pentru mine), spunîndu-mi, totuși, că, întrucît microcosmosul este alcătuit după imaginea macrocosmosului, se poate întîmpla ca această lume lăntică, ciopîrțită, dezarticulată, să fie, oarecum, oglinda sau simbolul contradicțiilor universale” (*Note și contranote*).

Matei Călinescu este convins că aceasta este ideea centrală în jurul căreia este organizată întreaga concepție despre literatură a lui Ionesco. Drumul către ceilalți începe odată cu căutarea de sine prin detectarea și interpretarea „perplexităților, obsesiilor, dilemelor, interogațiilor celor mai personale și mai profunde, folosite ca mijloace nu de singularizare, ci de comunicare și, ideal, de *comunione* cu ceilalți”. Un „eu” se luptă din răsputeri să domine „un alt eu”, ce seamănă pînă la identificarea absolută cu „eu” originar. Dar care dintre cei doi „eu” e cel originar? Nu putem afla decît dacă îi așezăm față în față și-i lășăm să discute pînă cînd „conversația” lor ajunge să semene cu dialogul dintre domnul și doamna Smith (tutal e cunoscut, în cele mai mici detalii, de la început). Dar faptul că un individ își știe gîndurile nu înseamnă că trebuie să-și reprime dialogul cu sinele. Ca să evadeze din parametrii constrictorii, el trebuie să se joace, să joace în fața sa și a celorlalți rolul unui personaj opus sieși. De aici, comedia și/sau tragedia. De cele mai multe ori, dimensiunea parodică însoțește, învaluiue discursurile personajelor. Iată un citat celebru pe care Ionesco îl reia în mai multe forme: „căci EU sînt un altul. Dacă arama se trezește trompetă nu-i vina ei. Mi-e evident: asist la înflorirea gîndirii mele: o privesc, o ascult: fac o mișcare cu arcusul: simfonia se frîmîntă în adîncuri sau face un salt pe scenă”.

Parodical nu se trage neapărat din modificarea textului, ci prin atribuirea replicilor celebre unor personaje incompatibile cu vorbele pe care acestea le rostesc. Cuvintele lui Arthur Rimbaud devin (în *Scaunele*): „Eu nu sînt eu. Eu sînt un altul. Sînt unul într-altul” sau (în *Victimele datoriei*): „Noi nu sîntem noi însine”. Acesta e doar un aspect al dualității de natură culturală ce lasă în urmă, odată cu trecerea timpului, dualismul identitar. Matei Călinescu explorează textele ionesciene, le supune unei recitiri din perspectiva celor două teme enunțate încă din titlul cărții. Urmîrindu-se problematica identitară, se reconstituie o biografie captivantă, „fantasmatică”, sint descoperite punctele de întîlnire dintre omul Ionesco/Ionesco și opera acestuia, ce reprezintă ea însăși locul în care se întîlnesc pentru a se despărți definitiv două culturi, cea română și cea franceză.

POLEMICI CORDIALE

Paradigma modernității

ADRIAN NÎTĂ

Academicianul Solomon Marcus prezintă în *Paradigme universale* (Paralela 45, Pitești) câteva din cele mai importante „paradigme universale” ale cunoașterii și comportamentului uman. Spre deosebire de Thomas Kuhn, ce înțelege prin paradigmă o realizare științifică remarcabilă pe care o comunitate științifică o recunoaște drept bază a practicii, aici termenul este folosit în sensul de idee foarte cuprinzătoare, ce are capacitatea de a traversa disciplinele existente, adică un fel de arhetip al cunoașterii și comportamentului. Nota comună a diverselor arhetipuri analizate în lucrare (paradigme ale învățării: înțelegerea, intelectualul, spiritul critic, Universitatea; paradigmele modernității și postmodernității: provincialism, modernitate, globalizare, teatralitate; paradigme geografice; paradigme ale informației și comunicării: hirtia, viteza, informația, comunicarea, calculatorul; paradigme cuplate) mi se pare a fi cea a modernității.

Una din cele mai importante trăsături ale modernității, și în special a modernității tirzii, proprie secolului al XX-lea, este interacțiunea dintre știință, filosofie și artă. Oricât ar părea de eterogene, aceste domenii funcționează împreună, se influențează reciproc, „cresc” împreună. Autorul ia cazul artei din secolul recent încheiat și arată că trăsăturile sale cele mai importante se regăsesc în dezvoltarea științei. Lista acestor aspecte cuprinde între altele: mișcarea semiotică de la iconic la simbolic, de la figurativ la nonfigurativ; atenuarea distincției subiect-obiect; tendința de transgresare a logicii tradiționale (bazată pe principiile identității, noncontradicției și tertulii exclusiv); cultivarea paradoxurilor semantice; accentul tot mai mare pus pe formă; trecerea tot mai pronunțată de la continuu la discret; tendința de înlocuire a aspectelor euclidiene cu cele neeuclidiene etc.

O consecință extrem de importantă a acestei abordări interculturale este că această imagine a modernității permite depășirea barierelor disciplinare. Să ne gândim la faptul că ne însușim la școală, adică într-o perioadă lungă de timp, de 12 pînă la 25 de ani de studii, o cunoaștere pe care specia a acumulat-o de-a lungul mai multor mii de ani. Această imensă cantitate de informație este structurată disciplinar, în cadrul acestor discipline existînd subdiscipline ce segmentează cunoașterea, ajungîndu-se astfel, în cadrul învățămîntului universitar, la specializare. Principala problemă este dată de faptul că specializarea, deși necesară, ne împiedică să vedem ce se petrece în alte orizonturi ale cunoașterii. Soluția propusă de Solomon Marcus pentru a ieși din această stare de lucruri este o abordare *transdisciplinară*. Specialistul din secolul XXI are nevoie să cunoască nu doar, de exemplu, fizica particulelor elementare, dar și matematică, chimie, filosofie, lingvistică, informatică etc.

O condiție fundamentală a paradigmei moderne de cunoaștere și comportament este dată de dialog, de comunicarea permanentă cu ceilalți specialiști ai domeniului. Acad. Solomon Marcus subliniază în mai multe locuri timiditatea cu care specialiștii de la noi ies în lume. În condițiile în care sînt de regulă asimilate cele mai importante idei, chiar dacă tehnica este în urmă cu

mai mulți ani, ar fi dezirabil ca dialogul cu specialiștii din străinătate să fie mai intens. Există o discrepanță între modul în care diferiții oameni de cultură sînt evaluați în România și modul în care sînt evaluați în afara țării. „Multe vedete culturale locale, produse mai degrabă ale televiziunii și presei decît ale prețurii din partea comunității profesionale de care aparțin, sînt necunoscute în afara României, în timp ce alții, recunoscuți ca personalități în afară, trec aproape nebagăți în seamă la noi.” (p. 90)

Acest aspect poate fi văzut și în legătura cu recenta dispută legată de acceptarea sau neacceptarea unor standarde înalte (de exemplu, publicarea în reviste cotate ISI) pentru promovarea în învățămîntul superior. Dincolo de pasiunile stîrnite de o propunere ce vrea să reformeze învățămîntul superior, această măsură trebuie văzută, după părerea mea, în alt context: nu cel al promovării, nici în legătură cu creșterea salariului etc., ci în contextul dialogului. O comunitate științifică presupune împărțirea unor standarde comune, atît de cercetare cît și de validare a rezultatelor cercetării. A publica în reviste cotate ISI, sau în alt fel de reviste, înseamnă a intra în dialog cu ceilalți membri ai comunității, a-ți supune ideile verificării de către ceilalți specialiști din domeniu. Cei care nu vor sau nu pot să publice în astfel de reviste se autoexclud din comunitatea științifică.

Și pentru că a venit vorba de dialog și comunicare, trebuie spus că există în lucrarea academicianului Solomon Marcus câteva pagini excelente despre comunicare. Termenul „comunicare” conține latinescul „cum”, ce trimite la pluralitate și schimb, și rădăcina „municatio”, ce se referă la acțiunea de furnizare (P. Schaeffer). Există două aspecte, mai mult sau mai puțin ascunse, ale comunicării: cel al unui joc de putere și cel de joc cu muniția de război. Solomon Marcus arată că, dincolo de etimologia cuvîntului, comunicarea prezintă o structură uneori sinergetică, alteori conflictuală; unele funcții ale comunicării (codificarea și decodificarea) cooperează, se stimulează reciproc, iar altele (cum este funcția expresivă, pe de o parte, cea de codificare și cea referențială, pe de altă parte) se sabotează reciproc. Tot la fel, între funcția expresivă și cea conativă, pe de o parte, și funcțiile de codificare și decodificare, pe de altă parte, se manifestă o tensiune ce face imposibilă îmbunătățirea lor simultană. Acest aspect arată cum comunicarea nu poate fi optimizată în toate privințele, ci este rezultatul unui compromis. La toate

acestea mai trebuie adăugată dimensiunea ludică a comunicării: în comunicare avem de-a face cu un jos strategic, la rîndul său de natură conflictuală, între participanții ce comunică.

Această abordare a modernității ca interacțiune a științei, filosofiei și artei este excelent ilustrată prin câteva „paradigme cuplate”, cum sînt: invenție și descoperire, natură și cultură, identitate și alteritate, discret și continuu, ordine și haos, energie și entropie, centru și periferie s.a. O abordare interesantă este cea a identității. Solomon Marcus arată că o persoană, deși este supusă trecerii timpului, fiind schimbată radical față de felul cum arăta cu mai mulți ani în urmă, este una și aceeași persoană datorită unui „tipar” după care sînt dispuși atomii ce îi compun corpul. Atomii vin și pleacă, se schimbă mereu, dar tiparul după care atomii sînt dispuși rămîne același. Este o identitate personală structurală.

Este interesant că Solomon Marcus susține că acest fel de identitate induce o alteritate de aceeași natură. În afara identității de structură, se susține existența unei identități materiale (dată de aspectele materiale ale persoanei) și o identitate interacțivă; tot la fel în cazul alterității. Organismul intră în interacțiune nu numai cu celelalte organisme vii, dar și cu tot ceea ce se află în univers, inclusiv cu ceea ce se află dincolo de galaxia noastră. Această abordare a persoanei, foarte mult înrudită cu cea a lui Leibniz, are drept consecință că granita dintre identitate și alteritate este nicăieri și peste tot: nicăieri, deoarece cîmpul de acțiune al fiecărui organism este nelimitat; peste tot, deoarece fiecare loc aparține în egală măsură cîmpului de interacțiune al celorlalte organisme.

În fine, altă trăsătură a modernității este atenuarea distincției dintre centru și periferie. Periferia pare sinonimă cu marginea, dar distincția centru – margine evocă unele aspecte pe care distincția centru – periferie le ascunde, arată Solomon Marcus. Marginea este frontiera ce separă două medii distincte, este o zonă de singularitate, o zonă de „catastrofă”, după R. Thom, simptomatică pentru trecerea de la o calitate la alta. Privită în acest fel, marginalitatea devine centralitate, deoarece la margine se petrec lucrurile cele mai semnificative, întocmai cum, de exemplu, în arta abstractă a lui Kandinski și Mondrian laturile figurilor geometrice definesc marginea figurilor respective, dar, ca frontieră comună a unor domenii distincte, această margine devine centrală, fiind unica sursă de semnificație.

DEBUT

Poem casnic

Pentru Gabri

Îți trebuie o oarecare grație să te topești într-o femeie mentolată cu chip de staniol și carne oflită, căci dacă mai ești joc vei deveni rutină. Și amintirea ei îți va rămîne mirosul unui pepene expirat în ora lupului care parvine :

Femeia topită va reveni, în escale, prin patul și bucătăria ta pentru a admira peisajul. Va veni, dar va fi mereu grăbită, va veni doar ca să plece. Din urmă, tu îi vei privi gamba rozalie și părul susținut de biguduri.

Și vei rămîne ca boul în pat sau în bucătărie, avînd în minte acel film chinezesc- în care ți se explică că iubirea e o chestiune de sincronizare.

Apoi, în fiecare dimineată, o vei aștepta cu sufletul la gură să îți povestească despre cum își asortează ea chilotii și stienul în funcție de prognoza meteo sau despre visul în care îi cad dinții pe o tablă de sah.

O vei aștepta: să aterizeze la tine în apartament, să te oprească din învîrtul în ibric, o vei aștepta să-ți satisfacă uitarea, să survolati deasupra orașului-cu dragostea în priviri, să aruncați cu plane în cap trecătorilor.

O vei aștepta: să vă întoarceți acasă pe la prînz, să mîncăți niște supă de legume în fața televizorului, să faceți love, încercînd să o luați de la capăt, să vă sincronizați frecvența viselor și a lacrimilor, să dărîmați zidul de piese lego sau aerul ce vă desparte.

O vei aștepta: să vă întoarceți tepeu să-ți scoți de sub pat albumele foto, întunericul și chilotii îngălbeniți, căci dacă intri sub dus vei interpreta invariabil ‘O sole mio’ pe mai multe voci și pe pieptul tău va răsări gazon englezesc în care se va scălda o sirena mov și pe coada ei va scrie:

Îșirile din apartament se vor face pe baza de legitimație, îl veți aștepta pe instalator împreună, veți fi doi hîrciogii în fața calculatorului și orice ieșire afară vi se va părea o păcăleală. Domestici dar competitivi.

Se vor depăși recordurile la făcut baloane de săpun în ghiuvetă, la băut sampanie din șosete, la săruturi franțuzesti, la strîns timbre, la făcut roboți din pachetele de țigări. Căci nu-i așa, recordurile există pentru a fi depășite?

Fericirea nici nu intră în discuție, vouă vă ajunge să știți ca animalele domestice coabitează datorită efectului de serenadă. Și veți lua în considerare sugestia prietenilor de nu a renunța să fiți tamina, chiar dacă lumea a mai văzut desene animate inspirate de realitate.

Îți trebuie un oarecare entuziasm să te tragi de sireturi cu o declarație de iubire neocompletată, căci argintul viu se plîmbă ca un șarpe în corpul tău și între doi lubire stă o coala de hirtie cît un perete atunci vine apa caldă:

SILVIU CIOCAN

(Text prezentat în cadrul cenacului TIMPUL)

vreau să fumez exilul ăsta

(un fel de bilant)

ANCA LAURA CODREA

1. Bucătărie

Part One

Știi tu Diana când stăm noi la masa din bucătăria
Mătușii mele
Tu bei cafea
Și-mi iei țigara din mâini
Între noi e o canapea de 7 metri
Ce nu mai lasă spațiu de umblat

Cum e să fii ametiță
Cum e să îți fericirea în cuptor
Așa cum ai ține o plăcintă
Ce miroase atât de frumos
Că vrei să-i lipești mirosul
De pereți forever

Part Two

Mă încovrigesc sub plapumă
Cu mîinile strînse sub cap
Tu aprinzi televizorul
Să-mi arăți că nu se poate

Eu mă strîng între cearsafuri și mai mult
Să-ți arăt că n-am uitat

Și tu îmi spui
Să nu care cumva să zici ceva
eu n-am mai fost demult acolo
și nu vreau să mai știu că există

brutăria aia unde odată
ne-am cumpărat o piine atît de caldă
și atît de bună
încît ni s-a lipit de stomac de atunci
și n-o mai putem scoate din noi nicicum

Part III

Tu îmi spui că ți-e bine
Că alergi de la firmă la firmă
Cînd iei metrourl auzi glume
De la o mie de bărbati

Tu îmi spui că ți-e bine
Mergi la discotecă în weekend
Cu prietenele tale din gască

Și care-i faza cu noi Diana
Care-i faza cu milkshakul din parc
Cu covorul în care a făcut gaură
O luminare o dată?

Ai grijă tu să-mi amintesti totul
În silă
Am grijă eu să-mi amintesc frumos

*
Am tendința să fiu nostalgică
După o ludaie
Ce se mănîncă toamna
Și de care, în orice caz,
Doar eu îmi amintesc

Pentru că tu nu mai vrei
Să-ți amintesti nimic
Decît de o altă variantă
Care nu s-a întîmplat.

În sfîrșit ai recunoscut
Că îți plac și ție fanteziile.

Part IV

Ai și acum de la mine
Un pulovăr roșu
Pe atunci îl purtam pe rînd
Pe cînd schimbam gagii
Așa cum schimbi trenurile
Într-o gară după o betie

Pe cînd am luat un taxi împreună
Pînă la munte
Și după aia ne-am pupat fiecare
Pe rînd, cum altfel, tu nu ești sănătoasă
Cu taximetristul
Ce zicea ca o are de 20 de cm
Și după aia
Doar tu ai uitat să verifici.

Part V

halatul meu negru cu bordura roșie
e și acum în baia ta
calculatorul meu în care am asudat
pe primele poezii și texte
calculatorul primit de la Ștefan
calculatorul în care mi-am scris lucrările de diplomă
avînd pe fundal piesa Zombie
în timp ce rimelul meu se pupa cu rujul
în timp ce Bogdan îmi tăia accesul
la camera în care mai trăiește romantismul
în timp ce el mă pupa și după aia
își ștergea buzele (măcar de ne-am fi pupat vreodată)
în timp ce tu
și după aia fuma pe întuneric
în bucătărie.
(...)

13. La țigănci

Part One

Mă iei cu tine
în camera cu perdele albastre
mă țin de tine strîns
fără teamă,
doar tu tremuri
sub surîsul tău
sub care îți ating carnea buzelor
cu aromă tare de cafea

și noi nu am făcut niciodată
și noi nu am făcut niciodată cafea

Part Two

te iau cu mine
în camera cu lumini roșii
umbre cu parfum Iceberg dansează
tu te ții de gîtul meu
ca o mireasă în noaptea nunții
în noaptea dîntii
și cea de pe urmă.
Și noi nu ne-am
Și noi nu ne-am privit
Niciodată
Mai jos de genunchii umbrei.

14. Nevoia

toată nevoia asta ciudată
pe care o am de a intra
în casa unui om
străin

de a-i spune
că acolo locuiesc Eu.

uneori îmi vine să dau cu capul de pereti
toate pornirile astea
de a hoinări pe străzi
invizibilă

uneori îmi vine să smulg de la cîte
o puștoaică

halba de bere
pe care o sorbe în Lăptărie sau Club A

uneori îmi vine să dezgrop pielea acestui trup
care se schimbă an de an.
(...)

18. Cele mai bune prietene

noi sîntem cele mai bune prietene
mi-ai scris, la fel mi-a scris și Briana
tu mi-ai scris că niciodată nu vei uita
conversațiile noastre de la Izvor

deși de fiecare dată cînd îți reamintesc
de fiecare dată
sau mi se pare mie

Briana mi-a scris
Vor plînge mesele după noi

Mesele plîng.
(...)

22. Părinții mei

părinții mei se trezesc în fiecare dimineață
la ora 5
de peste 30 de ani

iau tramvaie, autobuze,
îmbracă halate albe
fac tratamente, ridică case,
plantează pomi,

eu mă trezesc cu greu dimineata
îmi beau cafeaua pînă la ora 11
apoi mă plîng că

aici plouă tot timpul

că acolo e tot timpul soare
că voi nu știți că ei nu știu
că nimeni nu înțelege
că mobila scîrție

părinții mei se trezesc în fiecare dimineață
la ora 5
ca și cum ar vrea să-mi topească toată ploaia
în soare
(...)

29. Exil

vreau să fumez exilul asta
ca pe un trabuc
să-l trag adînc în piept
pînă o să ardă complet

pînă n-o să mai rămînă din el
decît un bilet de avion dus întors
în fiecare lună.

(...)

35. Houellebecq și Ambasada României

Houellebecq pute de sinceritate
La mine sinceritatea își mai caută uneori
Dîntii de lapte

Dorina zice ca știe o tipă
Ce pute de deșteaptă
Apoi îmi spune vag că
Vrea să îmi organizeze
O lansare de carte

Houellebecq e sincer, atît de sincer
Precum numai linistea poate fi
Dorina e sinceră, la fel de sinceră
Precum se lingea cu Corina
În fața mea

Ambasada României și Houellebecq
Sînt niste persoane al dracului
De sincere.

Trei-patru gloanțe în regiunea toracică

LIVIU BÎRSAN

– Fruntas Oprescu, desteptarea!
Zgîlțială. Locotenentul la cap și lanterna în ochi. Trezirea-i dură. În ajun – ca să putem dormi – o baterie de vin adusă d-acasă de-un pifan și 200 de tuică de Zalău. Băute cu caporalul și veteranii.
Toti dorm. *Ce mă-sa vrea? Alarma?*
– Scoală, mă, n-auzi!
Voce dogită de cele zece pachete de Carpați-fără fumate în ultimele 48 de ore. Cearcăne de urangutan la lumina lanternei. Trăsnește a Săniută.
Mă frec la ochi.
Zice:
– Știi că el... e încă aici?... Ton confidential.
Eu:
– Aii...
– Știi ca el... e încă aici!? Ton confidential enervat.
– Cum dracu' să nu știi? Toată lumea știe, zic între căscături.
E frig în dormitor – îmi ies aburii din gură.
Își aprinde al 1000-lea Carpați-fără în ultimele 24 de ore.
– Avem nevoie de tine.
Fumul către mutra mea adormită.
– De ce?
– Ne-am gândit la tine.
Cine „ne”?
– De ce, tovarășu' lootenent?
– Domnu' locotenent.
Se uită în stînga și-n dreapta. Trupetii dorm neînțorși.
Înghitură în sec și tras adînc din Carpați-fără.
– Echiparea și vino. Îți zic p-ormă.
De câteva zile dormim îmbrăcați, dar Aldea n-are cum să vadă vestonul sub pătură. Oricum, toată lumea doarme acum îmbrăcată, cu PM-ul la capătii. Îmi trag bocancii, îmi pun mantaua și casca.
Pe culoar îmi dă un Carpați-fără. Mă uita la el: ochi de macrou în vitrină.
Îmi dă chiar și un foc.
– Dacă... El... ar încăpea pe mîna ta, ce i-ai face?
– Poftim?
– Dac-ar fi după tine, ce i-ai face?
– As descărca tot PM-ul în el, băga-l-as în pizza mă-sii, mă scuzați, dom' locotenent.
Trage din țigară și se uită în jos.
– Esti sigur?
Către mine cu ochi fiși de macrou congelat în vitrină.
Mă uit la el. Gîlmă-n gît.
– Avem nevoie de tine ca voluntar în plutonul de execuție, zice.
Îmi cade țigara din gură.
E mîzgă, zăpadă topită pe jos. Au circulat toată noaptea cu bocancii plini de mîzgă.
– Las-o dracu', îți dau alta.
Îmi dă alta. Iarăși întinde bricheta.
Zice:
– Trei-patru cartușe, foc cu foc, în regiunea toracică. Nu la față. Tre' să-i recunoască lumea la televizor.
– *Regiune toracică, pizza mă-tii de apest.*
Aldea trage fumul țigării. Adînc. Horcăie în profunzime. Scuipe pe jos.
Și:
– E și tanti cu el.
– Și... tanti?
Aldea își clatină port-chipiul:
– Amîndoi, îți dai seama, fruntas Oprescu, nu fi cretin.
– Tovarășu' locotenent...
– Domnu' locotenent.
– Da, dom' locotent, da'...
– Nici un da', Oprescule, *esti cretin!*?
I-am zis și lu'... domnu' maior că-mi pun baza în tine... N-o da la-ntors!

O ia din loc, apoi se oprește, își scoate chipiul și se scarpină în mijlocul culoarului, ca un bou.
– E ordin... 'Nteles?
– S' trăit, am înțeles, dom' locotenent.
– Dă-i drumu' la popota ofiterilor. Mă-nință bine. O friptană-n sînge, o omletă, ochiuri, suncă, ce vrea mușchii tăi. Zi-i să-ți dea o cafea. Și-o votcă.
Scuipe pe jos.
– O să tragi de aproape. Trei-patru metri. Trei-patru cartușe. Pentru fiecare. În regiunea toracică, nu la față. 'Nteles?
– *Regiune toracică, pizza mă-tii de apest.*
Bat din călcie. Excitație. Pipi pe crac. Nu se vede pe sub manta.
Friptană la popota ofiterilor. Tare ca scîndura.
Aici, la popotă, nimeni nu doarme.
6 dimineață pe cadranul Pobedei, de la bunica. Atunci cînd am luat bacul. Bacul era ceva pe vremea lor. Pobeda rămîne în urmă. S-au dus și acele fosforescente. În citeva luni.
Cafea naturală. Votcă Săniuta. Una. Eu și alți patru fraieri, cu mutre de înmormîntare. Nu-i cunosc; sînt de la altă unitate. Doi răcâni și doi teriști cu petlita roșie de intelectual pe epolet.
– Fumăm în tăcere. Pierduți între citeva ore de votci, cafele și Carpați-fără, cu nemiluita.
Fiecare la masa lui.
Încrunțați și cu căcatul la cur. Mutre de războinici, mutre de boxeri care urcă pe ring.
Imagini la televizor. În direct.
Se mai trage la podul Băneasa, la MAPN, la Televiziune.
Contul Libertatea e deja gras.
La un moment dat, direcția budă. Nu-i nevoie de deget pe omușor. Cafelele, friptanele, Săniuta ies ca la tonomat.
Apă rece de la șurub. Carpați-fără.
Retur la popotă.
Pe la șapte, alte fete-n popotă. Vin să bage în ei. Civili, militari, granguri. Nu cunosc. Pe unii se pare că i-am văzut la televizor, dar n-as putea să bag mîna-n foc.
Din cînd în cînd, se uită la noi, dar nu vorbesc după aia-ntre ei.
Unul dintre granguri se ridică și ne tratează cu Kent. Are barbă albă și pare simpatic; dac-ar avea glugă roșie, ar fi leit Moș Crăciun.
Da... Azi e Crăciunul... Căcat.
Deodată, eu și cei patru fraieri sîntem bucuroși.
Nu știu de ce.
Locotenentul Aldea ne face cu degetul să ieșim din sală. Ne ungem PM-urile. Ne dă munitia. Sînt diferite de cele obișnuite. Au același calibru, 7.62, dar sînt mult mai grele. Ce poate să fie mai greu ca plumbul? Tabloul lui Mendeleev: cromul, mercurul?
Aldea, cititorul de gînduri:
– Munitie pentru misiuni speciale.
Misiuni speciale, pizza mă-tii de apest.
Din nou Aldea. Cu onor și dobitocia-i obișnuită:
– Verificat arma, soldat?
– Da, s' trăit!
– Să nu care-cumva... să fie blocată arma! Facem unitatea de rahat.. în fața... hmm.. aii... nu contează. Facem unitatea de rahat! Ne mîninca curtea marțială pe toți. 'Nteles?
Și îi scapă un rîgîit care trăsnește a Săniută de ne dă pe jos.
Sîntem toți cu căcatul la cur.
Apoi i se întoarce stomacul pe dos.
Ar fi un adevărat semn al destinului să ni se blocheze la toți cinci.
Aldea se duce să dea și el la boboci.

Profit și vorbesc cu răcâni. Unu-i din Sascut. Îl cheamă Gigi și-i lung ca prăjina. Parcă l-am văzut înainte. Restul vin de la alt regiment. Nimeni nu se cunoaște cu nimeni. Matei, zis Maty, din București. Unul dintre teriști e și el bucureștean. Îl cheamă Radu. Ultimul terist e un băcuan gras. Geani sau Gioni. E încrunțat.
Fumăm Kent-urile de la granguri.
Radu se scobeste-n dinți de resturi de friptane atoașe, uitîndu-se pe pereti. Geani sau Gioni bagă-n el Eugenii pe care le-a sparlit de la cantină și cu care și-a umplut buzunarele.
Maty e excitat și vorbește cu prăjina de ardelean sau moldovean, unde dracu' o fi Sascutul!
Avem aceleași mutre de proști.
Nu ne lasă mult timp împreună. Proști și împreună – e grav.
Aldea, cu pași mari de la budă.
C-o falcă-n cer și c-una încă plină de boritura de Săniută.
– Ce, pizza mamilor voastre, aveți de vorbit?
Ne trimite pe fiecare într-un birou separat. Eu cad la furier, între cacelarie și popota cadrelor. Maty, la transmisiuni – și așa mai departe.
Pe culoar, lume multă. Răsună pași.
Pe birou, un telefon. As putea, în fine, să dau telefon acasă, fiindcă nu ne-au lăsat să dăm de mai bine de două zile. Și tata e cardiatic.
Ridic receptorul.
Cad pe centrală.
Pe pizza mă-sii!
Din nou Carpați-fără, cu ochii pe peretii proaspăt văruiți, albi ca moartea.
Deodată, hărmălaie alături. Hîrștie picioarele meselor pe ciment.
Ce mă-sa mare fac?
Apoi aud voci și tresar.
După puțin timp, lentu' Aldea ne cheamă.
Serios.
Eu. Bătînd din călcie:
– Ordonat, s' trăit!
Ne adună din nou la popotă, ne mai dau o Săniută și ne scot în curte.
E frig și totul decurge repede.
Grangurii sînt deja afară. Nu știu ce mama mă-sii au făcut între timp. Joacă tontoriul de frig și fumează. E și-o cameră de televiziune. Grangurul cu barbă de Moș Crăciun ne mai dă un Kent, da' n-avem timp să-l fumăm. Îl stîlesc sub bocanc, să nu se fumeze singur. Sînt scoși în curte o babă ciufulită și-un moșneag prăpădit, cum vezi pe la cozi. Mîini le legate la spate. Cu sfoară.
Îl recunosc, dar dacă i-as vedea pe stradă, n-as băga mîna-n foc.

Lentu' Aldea lînga noi, să nu care-cumva...
– Astia sînt, dom' locotenent? întreb, stergîndu-mi nasul cu mîneca.
– De ce pui întrebări idioate, soldat? sîșie printre dinți. Nu ti-a ajuns cit i-ai văzut la televizor?
Baba:
– Nu trageti în noi, măi copii...
Mosul protestează și el. Apoi face pe nebulun. Nu știu ce zice. Strigă ceva. N-avem timp s-auzim. Ne aliniază-n fata lor. Sînt cel mai de la dreapta. Cîțiva metri.
Să mor dacă știu ce se-ntimplă. Prăjina din Sascut e lîngă mine, cu pușca la ochi. Are-un ochi concentrat de parc-ar trage la un kilometru distanță. Scuipe o flegmă pe jos.
Nu mă uit la ei. Mă uit prin ei.
Degetul pe trăgaci.
Apoi cineva strigă „Foc!”.
Reacționăm cu întirziere.
Mosu' și baba, în genunchi, apoi pe spate, cu picioarele răschirate nerusinat, ca și cum moartea ar vrea să le-o tragă.
Apeviștii își clatină port-chipiul. Grangurii își potrivesc ochelarii pe nas, ca să vadă mai bine.
Moș Crăciun se scarpină-n barbă.
– Gata, băieți. S-a terminat, ne zice cu blîndetea lui Moș Crăciun.
Se scobeste în buzunar și ne mai dă cite-un Kent.
Fumăraia PM-urilor AK 47 s-a-mprăștiat.
Un grangur cu aer de tataie cumsecade, cu ochelarii pe nas, ne strînge mîinile și ne felicită pentru curaj.
– *Să nu-i uitați niciodată pe tinerii care-au murit pentru noi, ne zice.*
Își frecă mîinile. Poate de frig.
Îi multumim și noi – habar n-am pentru ce. Și ne uităm unii la alții.
Lentu' Aldea, dom' maior și doi generali cu stele babane de la statul major ne felicită și ne strîng și ei mîinile.
– O să fii decorati. Dacă vreți să dati la școala de ofiteri, nici o problemă, se aranjează, ne zice un general cu stele babane.
Trei-patru gloanțe în regiunea toracică. Îi vor recunoaște la teledurnal.
Îmi tremură picioarele și-mi aprind Kentul.
Singur.

Îmi arunc țigara în East River.
Trag o flegmă de la înălțimea Podului Brooklyn.
Țigara și flegma se pierd în ceata de deasupra apelor negre.
Poate voi reuși să iau legătura măcar cu unul dintre cei patru fraieri.
Pe Internet. Poate ne tragem un site al nostru.

Despre regăsirea de sine și întâlnirea cu Europa (II)

Interviu cu Victor Neumann

Laurențiu Ursu: *Putem vorbi de o ampleantă etnică asupra urbanității în spațiul românesc, în sensul în care anumite curente autohtonice identificau orașul cu alogenii, iar satul cu populația indigenă, depozitarea a valorilor neamului, aflate, bineînțeles, în contrast puternic cu modernitatea?*

Victor Neumann: Orașele moderne nu se disting prin ampleante etnice. Totuși, în Europa Est-Centrală, de Est și de Sud-Est, la confluența cărora se situează România, mediile urbane conțin un amestec de medieval și modern. În ele nu se înregistrează decât areori rupturi structurale ori administrativ-organizatorice în raport cu timpurile precedente. Nu este vizibilă discontinuitatea între regimurile politice. Așa se explică amestecul de elemente medievale și moderne, de tradiție și modernitate, cum tot astfel se explică suita de contradicții și chiar de confuzii ideatice și de modele culturale. Lumea noastră e una care nu uită ori nu părăsește întru totul trecutul în favoarea viitorului, una care poartă cu sine nostalgia tradițiilor, ideologia continuității, care se raportează la istorie uneori rațional, alteori sentimental și excesiv.

Adevărul este că – o vedem și astăzi în felul în care s-a structurat partidele politice din România și în tipul de electorat căruia i se adresează fiecare dintre ele –, istoria a fost folosită adesea ca instrument de propagandă. În acest din urmă caz, lucrurile s-au petrecut și se petrec în dauna cunoașterii obiective și în detrimentul proiectelor de viitor. În măsura în care formele administrative, instituțiile culturale și confesionale au jucat un rol-cheie în formarea populațiilor urbane, în aceeași măsură putem vorbi de supraviețuirea trăsăturilor medievale. Comunitarismul etnografic face parte din acest gen de organizare închisă, în care comunicarea este adesea fracturată de cultul propriilor valori considerate „specifice”.

Absența unei reale clase de mijloc, a unei societăți civile articulate a generat tendințe autohtonice în marile și micile orașe românești. Unde procesul modernizării sociale a fost mult întârziat, s-a întâmplat ca modelul rural să se substituie celui urban și să devină reper cultural și de civilizație. Amalgamul de valori rural-urbane în cazul societății orașelor românești este relativ similar pe parcursul secolelor al XIX-lea și al XX-lea, fiind rezultatul unei prele lente alfabetizării a populației și al ignorării rostului modernizării satului.

De un asemenea element profită sistemele politice autoritare și totalitare. Un astfel de context face ca modelul comunitar și nu socio-urban să fie reperul identității; diferențialismul ori cultivarea distincțiilor pe criterii de limbă, origini și istorie să se opună genezei unei societăți civile. Cu excepția unor orașe precum Timișoara, dezvoltat în secolul al XIX-lea pe criterii societății civile, majoritatea orașelor românești au avut și au o experiență diferită. Ele au fost modernizate pornind de la idealurile etnografice, lingvistice și

culturale și nu de la necesitățile reale ale societății; nu de la normele urbei, ci de la idealurile relativ abstracte ale neamului, poporului sau națiunii, de la unicitatea culturii, limbii și religiei. Dacă Timișoara de astăzi se află într-o criză de identitate și nu mai servește ca posibil model (asa cum mi-ar fi plăcut să o afirm) este pentru că forma comunitaristă a fost impusă aici din exterior în cursul unui veac de propagandă etnicistă.

Sînt destule exemple pentru care ar trebui să discutăm ce anume va trebui să promoveze pedagogia românească a timpului nostru spre a aduce schimbările scontate, respectiv, pentru a forma acele mentalități de care românii au nevoie în integrarea națională și europeană. E vorba de trăsăturile cultural-comportamentale ce definesc urbea modernă, de acel set de valori comune ce dau personalitate unui oraș și de care România încă nu are parte decât în mică măsură. Mi s-ar putea replica faptul că sînt exemple de ghetouri în toată Europa vestică. E adevărat, dar ele nu dau tonul, nu sînt modelul ansamblului social. Pe de-o parte sînt comunități vechi și exotice, ca de pildă în Paris, Londra, Amsterdam, organizate în cartiere cu denumire proprie, comunități ce înțeleg să practice ambivalentele culturale, să adopte ambele reguli, cele generale ale urbei și cele particulare ale grupului cultural-confesional de la care se revendică. Pe de altă parte, sînt cartierele noilor emigranți, unde adaptarea individului la un sistem social și politic diferit față de cel al locului său de origine nu îi este întotdeauna la îndemînă. Mai ales că integrarea presupune cunoștințe noi, disponibilitate și timp pentru învățarea lor.

Întotdeauna ieșirea din marginalizarea socială și culturală impusă sau autoimpusă depinde de înnoirea bagajului de informații, de capacitatea intelectuală de a înțelege a contextului și de formarea reflexelor comportamentale în funcție de diversitatea de oameni, idei și profesii. În ambele exemple amintite, cultivarea diferențelor social-comunitare este o opțiune individuală. Adoptarea condiției de minoritar este o opțiune privată și nu o identificare impusă de către o majoritate în funcție de limbă sau cult. Va fi de dorit ca populația orașelor românești să primească un impuls în sensul asumării valorilor sociale și individuale, să se autoconstruiască nu numai prin mesajul bisericii (formarea unei etici social-profesionale nu este doar rezultatul pedagogiei bisericii), ci și prin cel al școlii, universităților, mediei, asociațiilor civice. Va fi de dorit să avem în vedere în acest act formator că fiecare cetățean are și drepturi. Unul, fundamental, trimite la libertatea de conștiință. Autohtonismul, etnicismul și fundamentalismul de orice fel au fost și mai pot fi o piedică directă sau indirectă în procesul de emancipare și de reasezare a reflexelor societății în funcție de civismul modern.

L.U.: *Deși depozitară a „valorilor autentice”, țărânamea s-a răscolit de două ori în intervalul 1890-1910. Cum vedeti, din perspectiva „excentrică” a ardeleanului, problema țărânească din Micul Regat, rezolvată parțial în contextul alipirii Transilvaniei prin împărțirea? A existat în România modernă măcar o intenție de urbanizare, de emancipare a populației rurale?*

V.N.: Intenția modernizării a fost o realitate, iar programele pedagogice promovate în timpul domniei regelui Carol I demonstrează acest lucru. Între anii 1870 și 1914, statul român a deschis multe școli de arte și meserii, iar acolo unde acestea au fiintat o perioadă lungă, au avut contribuții vizibile în procesul de urbanizare. Învățarea meseriilor a atras după sine însușirea regulilor, un statut material mai bun și formarea caracterelor. Profilul

urban al unor localități precum Călărași, Giurgiu, Pitești, Curtea de Argeș, Cîmpulung Muscel, Tîrgoviște, Ploiești, ar fi fost de neconceput fără apariția amintitelor instituuții de învățămînt, fără genul de pregătire invocată. Au fost orase precum Constanta, Brăila, Galați, Turmu Severin, în care școlile comerciale, complementare activității de transporturi fluviale și maritime, și-au adus contribuția decisivă la cea dintîi modernizare socială. Rămîne însă valabilă întrebarea: de unde izvorăște situația disperată a țărănilor?

Acest segment social majoritar avea mijloace de lucru și relații instituționale de tip medieval. El nu a avut decât în mică măsură șansa formării print-o profesie liberă-modernă, prin însușirea meseriilor despre care aminteam. Țărănimea a continuat să fie ancorată în vechiul model comunitar-conservator, ceea ce a întârziat descoperirea vocației ei individualiste. Habitatul colectivist a refuzat curiozitatea. În schimb, a perpetuat dependențele față de intelectuali, oameni politici și boieri; a înnulțit numărul serviciilor, și așa greu de depășit din cauza meseriei de agricultor.

În comparație cu mediile rurale vest-europene ori chiar central-europene, România nu a găsit mijloacele materiale și pedagogice spre a introduce valorile moderne și la sat. Handicapul țărănilor va deveni handicapul socio-economic al întregii țări. Deși statul a propus reforme încă din secolul al XIX-lea, ele au fost parțiale ori nereușite, fiind urmate de încercări pe tot parcursul secolului al XX-lea. Reluata constant prin proiectele din anii 1921, 1945, 1949-1962, 1991, reforma agrară nu a rezolvat modernizarea satului.

Chiar dacă intelectualul și politicianul român au uzat de simbolistica țărănească în formularea *mythos*-ului națiunii, ei nu au construit o relație productivă cu lumea satului. Cultura binelui de obște a lăsat de dorit. Perspectiva banato-ardeleană, în măsura în care se poate formula un punct de vedere în funcție de spațiul cultural al regiunii de origine, e una ce își are rostul în măsura în care poate oferi ipoteze ori soluții de lucru. Cred că politica, diplomația și administrația României de după unire putea să acorde un rol mai important Banatului și Transilvaniei în dezvoltarea statului. Probabil că într-un asemenea caz modelele sociale moștenite de bănățeni și ardeleni de la habsburgi ar fi fost mai bine exploatate, răspindite și dezvoltate în beneficiul tuturor după unirea din 1918.

L.U.: *Acest dezinteres al politicianilor față de societate s-a prelungit în cultura politică de astăzi?*

V.N.: Ce altceva arată raportul cu așa zisele categorii sociale „neproductive”, cum e cazul profesorilor, educatorilor sau al medicilor? Întrebările sînt multe și deschise variatelor răspunsuri: cum catalogăm migrația în masă a românilor spre statele Europei de Vest? Cum explicăm reluarea politicilor sociale confuze de acum o sută de ani? Cum se face că exemplele tragice ale răscoalelor, revoluțiilor, războaielor și regimurilor totalitare nu au schimbat orientarea culturală? Să fie vorba de o mentalitate de boier în gândirea politicianilor, una în care apare autosuficiența?

Faptul că tara este săracă se datorează absenței interesului pentru investiția în resurse umane, lucru observat în studiile de istorie politică ale lui Dennis Deletant, Keith Hitchins și Tom Ghallager. Este știut că într-o existență umană nu sînt numai interese personale, ci și interese legate de ceilalți. În politică, preocuparea pentru semenii și firească și trebuie să se situeze la loc de vîrf. Ea are obligația să ia în considerare progresul ori regresul intelectual și material al conaționaliilor, etica ori corupția în relațiile de muncă și

în relațiile cu alții, pentru că de dezvoltarea și stabilitatea socială depinde reușita unei națiuni. Există mari responsabilități privind educația și sănătatea populației României și ele revin politicianilor și administratorilor care au fost investiti cu puterea de a decide. Ei sînt singurii în măsură să reorienteze prioritățile, ținînd seama de contribuțiile intelectuale și de expertizele profesionale, respectiv, de conceptele, limbajele și mesajele unui timp în schimbare. Cu alte cuvinte, o clasă politică selectată pe criterii de competență poate fi motorul așteptat al națiunii.

L.U.: *Credeti că breșă creată prin modernizarea superficială a societății, de către o clasă politică lipsită de viziune, a generat un recul în fața modernității, manifestat în zona intelectuală prin tendințele autohtoniste și ortodoxiste? Cum explicați această primă trădare a intelectualilor?*

V.N.: În anii interbelici existau suficiente date îngrijorătoare cu privire la modernizare. Erau multe probleme generate de condiția socială a majorității românilor, de precara educație a sâtenilor și de bolile ce făceau ravagii printre ei. Era o corupție bolnăvicioasă la nivelul politic, bancar și administrativ. Mihail Sebastian avea dreptate să observe că Partidul National Liberal care domina atunci viața politică era unul de „oligarhie”, „de bancă” și „de politie”. Dacă privim lucrurile prin această prismă, contactul cu valorile timpului modern a fost într-adevăr superficial.

Reculul s-a mai datorat și faptului că o parte dintre cei mai reprezentativi și mai populari intelectuali nu au văzut cu ochi buni modernizarea, integrarea în Europa. A fost un segment al generației intelectuale a anilor '30 care a negat cu vehemență europeanizarea României, negînd rosturile ei. A fost un mod descurajant de a vedea lucrurile și el nu se baza pe o critică rațională și nici nu ofereea soluții. Tendințele autohtoniste și ortodoxiste sînt vizibile, atît în trecut, cit și astăzi, la acele categorii de intelectuali pentru care suprema referință continuă să o reprezinte colectivitatea. Sînt destule exemple în care perspectiva radicală asupra societății și politicii sau respingerea ideilor laice tin loc de argument.

Acest gen de trădare intelectuală derivă din comoditate, pe de-o parte, din frustrări și orientare dogmatic-restrictivă pe de altă parte. Reguliile lumii spre care tindem să ne integrăm pretind însă înțelegerea diversității motivațiilor cultural-științifice. Prin urmare, chiar și atunci cînd credința este aezată pe o treaptă înaltă a vieții, individul format la sursele logicii și informațiilor științifice nu va refuza nici invențiile și nici pildele culturale ale modernității.

L.U.: *Acești intelectuali considerau modelul european o formă străină ce nu intra în rezonanță cu „matricea spirituală” a poporului, care ar fi trebuit să-și găsească o formă proprie de manifestare. Atitudinea aceasta era, din nou, un reflex al teoriilor germane. Spengler era cunoscut, apreciat și preluat (uneori și plagiat) de cercurile „autohtoniste” din epocă...*

V.N.: Da, respingerea europeanizării a fost un reflex de apărare, de conservare a vechiului habitat. Era prezent și la oamenii cu o foarte bună pregătire. Nichifor Crainic și Lucian Blaga se întorseseră și ei la izvoarele rurale, cel dintîi cu incusina ideologului mistic, cel de-al doilea, cu intenția de a valorifica dimensiunea creatoare țărănească, intelpeciu-nia lumii sătești, tipul ei de manifestare. În vreme ce clasa politică a refuzat să găsească alternative la sărăcie și la modul de viață medieval al sateilor, intelectualii s-au complăcut în a constata incompatibilitatea vieții românilor cu aceea a europenilor din Vest.

Atracția și vicisitudinile documentului literar

AL. ANDRIESCU

Am în față „Jurnalul literar” al lui G. Călinescu, în colecția tipărită de Athanasie Gheorghiu, editorul providențial al revistei. La sfârșitul anului, cele 52 de numere ale săptămânalului sînt adunate, legate și scoase pe piață. Scop comercial care nu exclude o finalitate culturală evidentă. M-am întrebat nu o dată unde ajung, în ce pubele sau mașini de recuperat celuloza, aștept exemplare din numeroasele reviste de literatură și de cultură care se tipăresc astăzi, cite sînt reținute, eventual legate, de colecționarii pasionați, și cite intră în bibliotecile publice, de la cele mari și pînă la cele mai mici, urbane sau sătești? Cum nu pot da nici un răspuns la această întrebare, prefer să mă refer numai la situațiile controlabile.

Editorul „Jurnalului literar” aduna cu grijă toate exemplarele returnate, le lega și încerca să le repună astfel din nou în circulație, după o practică foarte veche, de care ne vom ocupa ceva mai încolo. Exemplarul pe care l-am cumpărat eu, cu mulți ani în urmă, de la un anticar întreprinzător, care și-a continuat meseria și după naționalizare, în clandestinitate, este legat mai elegant și mai solid decît cele din bibliotecile publice de astăzi. Coperta este tipărită cu cerneală albăstră pe un fond gri, în concordanță cu pinza cotorului, aplicată peste cartonul care-i asigură stabilitatea: JURNALUL LITERAR, ANUL I,

1939. DIRECTOR G. CĂLINESCU. EDITOR: LIBRĂRIA ATH. GHEORGHIU. O dovadă că editorul a procedat astfel cu exemplarele nevîndute sau returnate, din diverse motive, se află, din întîmplare, în numărul 2 al revistei, din volumul pe 1939, pe care l-am cumpărat în tinerețe. Lîngă o stampilă cam stearsă, indescifrabilă, ne atrage atenția un scurt text, scris de o mîna grijulie de femeie, directoarea sau secretara unei școli din Iași: „Rog a se trimite pe adresa Doamnei Elena Macarie, Direct ărea Școlii”. Observăm aici o grijă funcționărească pe care astăzi nu o mai găsim.

Respectarea trecutului

Cît privește procedeul conservării revistelor și a ziarelor sub forma unor volume, legate de obicei anual, acesta este foarte vechi. La începuturile presei românești (1829), pe lîngă „veteranele” bine cunoscute, „Albina românească” a lui Asachi și „Curierul românesc” al lui Heliade, apăreau în epocă și alte publicații, mai specializate, ca să spunem așa. Din aceeași sursă am achiziționat, prin anii '60, numere disparate din cîteva publicații moldovenești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care mă pasionau pe atunci¹. Citez, nu din orgoliul de colecționar, ci pentru a sublinia un act cultural pe cale de a se pierde, cîteva numere din publicațiile: „Buletin, foaie oficială”, Eși, duminică în 25 iunie 1833, anul 1 nr. 2, pp.5-8 și nr. 3, din 29 iunie, 1833, pp.9-12; „Foaie sătească a Prințatului Moldovii”, nr. 21, anul 1, în 20 august 1839, pp. 109-112; „Gazeta de Moldavia”, nr. 56, anul XXIV, joi 24 iulie, 1852, pp. 120-121. Din datele cuprinse în această înșirare, deducem că sîntem în fața unor coli (patru pagini fiecare exemplar) cusute și legate într-un singur corp. Nu vreau să pun la îndoială probitatea anticarului meu, dar vînzarea unor fascicule desprinse din

volum care erau alcătuite din ziarele, buletinele și revistele unor vremuri îndepărtate pare să se fi practicat. Această fărîmitare poate fi și rezultatul ignoranței și a vandalizării de după ultimul război a bibliotecilor din vechile conacuri și case boieresti. Am cumpărat la București, de la o precupețată din Piața Matache, un număr de exemplare din jurnalul „Timpul”, perioada Eminescu, în care biata femeie își ambala marfa (seminte de dovleac), făcînd un troc convenabil cu toate ziarele „Șcinteia” cumpărate de mine de la un chiosc din apropiere.

Nu cred că cineva poate face o bună cercetare a istoriei străzilor din Iași (numire, loc, întindere, construcție etc.), dacă nu cunoaște situația acestora din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ea se află într-un document foarte minucios alcătuit, cu pricepere profesională și într-o limbă agreabilă, publicat în „Buletinul oficial” din 25 iulie 1833: *Contract închiet pentru facerea pavellii (pardosirii) lasului*, în șase paragrafe, sub semnătura marelui logofăt A. Ghica, a hatmanului T. Balș ș.a.

În serviciul actualității

În altă zonă de interes, de astădată culturală, cred că nu vom cunoaște niciodată care era situația lecturii cărților și revistelor de literatură, înainte de începutul celui de al doilea război mondial, fără a cunoaște eforturile pe care le făcea G. Călinescu pentru a stimula lectura prin revista sa de la Iași. Marele profesor și critic, cu înclinații propedeutice evidente, lansează o anchetă chiar pe această temă în revistă și se străduiește să găsească și remediile, ceea ce îi sporește meritele. G. Călinescu atrage atenția asupra acestei primejdii în numărul 2 al „Jurnalului literar”, după ce în primul număr schitate, într-un scurt *Cuvînt de început*, un tablou sever al publicisticii literare contemporane². În focarul atenției sale critice așază criza

lecturii, formulînd de fapt o singură întrebare: *De ce nu se citește?* – care e și titlul anchetei lansate. Înainte de a aștepta răspunsurile, directorul revistei stabilește douăsprezece cauze „probabile” ale acestui mare neajuns. Le înșirăm comprimate la maximum, exprimîndu-ne regretul că sîntem obligați să procedăm astfel: 1) educația deficitară în familie; 2) părinții sînt „necititori” [nu toți] care consideră lectura o pierdere de vreme; 3) ignoranța multor profesori; 4) manuale de literatură deficitare; 5) personalitățile cu autoritate recunoscută „ridiculizează”, în diferite chipuri, literatura contemporană considerată „decadentă”; 6) scriitorii se „boicotează” reciproc în reviste; 7) critica vestfală îi îndepărtează pe cititori; 8) în locul criticii universitare se instalează publicistica, scrisă uneori cu talent, dar fără credibilitate; 9) lupta dintre generații îl derutează pe cititor, care se întoarce cu „adorate” la citiva scriitori consacrați și nu mai citește nimic; 10) editorii sprijină cartea la modă, frivolă, „distractivă”, fără valoare; 11) tipărirea cărților este o „simplă afacere”; 12) snobismul contribuie la deprecierea cărții autohtone, în favoarea celei străine, de notorietate comercială, dar nu o dată sub nivelul unor opere scrise în țară.

Criza de care se ocupă G. Călinescu în „Jurnalul literar” este departe de a se fi stins, deși de la apariția primului număr al revistei (1 ianuarie 1939) și pînă astăzi s-au scurs șaiszeci și șapte de ani. S-ar putea spune că este chiar mai virulentă și mult mai complexă în condițiile societății actuale, aflată sub presiunea tot mai puternică a dezvoltării tehnice, în special în domeniul comunicării. Ancheta lui G. Călinescu este, cum o califică însuși autorul³, „strict documentară” și apare în secțiunea cea mai importantă a revistei: *Documente – istorie literară*, acolo unde își va publica cele mai de seamă contribuții, fiind prezent însă mai peste tot în paginile revistei. Anul 1939 este cel mai rodnic din întreaga activitate a lui G. Călinescu, stimulată de lucrul la opera sa nemuritoare, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, din care publică masiv aproape săptămînal. Acest spirit iscoditor, plin de fantezie verbală și înzestrat cu o judecată profundă și exactă, suspicioasă și mizantropică, nu scapă prilejul, în special cînd se adresează tinerilor, să atragă atenția asupra necesității documentării, dar și a dificultăților pe care neinițiatul le poate întîmpina. Cînd părăsește biblioteca și arhiva cu tezaurele lor de manuscrise, cercetătorul trebuie să procedeze cu prudență, în special cînd tratează cu rudele scriitorilor problema documentelor rămase în posesia mostenitorilor⁴.

Lungul *Epilog la ancheta noastră* (cincizeci de răspunsuri) se încheie cu o frază pe cît de succintă tot pe atît de exactă. În două rînduri, G. Călinescu își concentrează, nu fără ironie, crezul artistic elitist pe care l-a slujit în întreaga sa operă: „Arta pură e pentru puțini, cultura e pentru cît mai mulți”⁵.

¹ Vezi studiile anterioare și volumul *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Junimea, Iași, 1979.

² Vezi textele publicate în numărul 10, octombrie 2006, al revistei „Timpul”, pp. 2-3.

³ În *Epilog la ancheta noastră*, „Jurnalul literar”, nr. 7, 12 februarie 1939, p. 2.

⁴ În *Instrucții pentru cercetători*, dispunînd de o mare experiență în această privință, își îndreaptă ochiul critic în special către mostenitori: „Toate aceste constatări mizantropice au rostul de a arăta lumina așa cum este” („Jurnalul literar”, nr. 3, p.2).

⁵ *Epilog la ancheta noastră*, nr. 7, p. 2.

Nevoia firească de a gândi concret

ȘTEFAN AFLOROAEI

Trăim constant cu credința că în viața de toate zilele noi gândim cât se poate de concret. Sintem foarte siguri de acest lucru, mai ales că, așa cum vedem clipă de clipă, facem nenumărate referințe la lumea noastră sensibilă și la datele ei nemijlocite, de primă instanță. Dacă vorbim, de pildă, despre o piatră sau o mașinărie, despre un prieten sau despre norii de pe cer, toate acestea sînt sesizabile ca atare, ele pot fi atinse și văzute, chiar măsurate în unele privințe, probate de fiecare dintre noi cu simțurile și cu mintea trează în cursul unei zile etc. Cum să nu crezi în astfel de situații că într-adevăr gândurile noastre sînt cât se poate de concrete, pline de substanță și de sens?

Cu toate acestea, ne va spune Hegel în cîteva pagini timpurii, nimic mai îndoielnic decît o astfel de credință. Căci tocmai în atitudinea sa cotidiană și de primă instanță omul gîndește abstract, neînchipuit de abstract¹. Se întîmplă astfel de fiecare dată cînd gîndirea sa nu reține în legătură cu o stare de lucruri decît un singur aspect, un singur predicat al unui subiect, crezînd că acesta spune suficient de mult despre ceea ce se petrece în realitate. De exemplu, atunci cînd nu vede într-un sclav decît un simplu sclav, în două lemne puse cruciș și înfipte în pămînt doar o simplă spînzurătoare, într-un om despre care se spune că a ucis – doar un ucigaș oarecare, sau într-un roman despre tentația sinuciderii doar faptul sec și primar al sinuciderii. Ultimul exemplu, cu elementul său pitoresc, îi este bine cunoscut. «Imi amintesc însă cum în anii tinereții mele, un primar oarecare îi învinuia pe scriitorii că au mers pînă acolo încît caută să zdruncine bazele creștinismului și ale ordinii legale. Unul dintre scriitorii vine chiar să ia apărarea sinuciderii! Te apucă groaza numai cînd te gîndești! Din lămuririle de mai tîrziu s-a înțeles că primarul se referea de fapt la *Suferințele tinărului Werther*» (p. 578). În astfel de situații, omul vede doar ceea ce se vede în primă instanță și în mare grabă – nimic altceva în plus.

Oferă însă și un exemplu cît se poate de grav în această privință, preluat din *Morgenblatt für gebildete Stände*, un ziar ce apărea frecvent în acei ani. Citise în acest ziar despre cazul unui om care, fiind socotit un simplu asasin, a fost dus la execuție și în cele din urmă executat pe eșafod. Se numea Binder, nu se știa prea bine dacă el este ucigașul sau nu, însă cum orice crimă are sigur un criminal, cineva trebuia să plătească pentru acea moarte cu propria viață. În rest, aproape nimic, doar cîteva comentarii seci cu privire la execuția publică.

Filosoful observă imediat că, desi există mai multe atitudini cu privire la cele întîmplate, una din ele este deosebit de frecventă. Nu e de mirare acest lucru: în definitiv, pentru publicul obscur, venit să asiste la execuție exact ca la un spectacol de circ, omul condamnat la moarte nu este decît un simplu criminal – și nimic altceva. Este un criminal la care poți privi cu plăcere cum își dă sufletul pe acel butuc, acolo unde justiția istorică operează abrupt și sec, întocmai ca și zgomotul scos de uneltele de execuție. Reacția celor mulți este însă aproape firească într-o astfel de

situație. Ei gîndesc atunci fără nici un efort, în chip natural, întocmai cum se întîmplă pe drumul mare bătut de negustori sau la tîrgul de vite. În alt mod vor gîndi cei care, prezenți și ei la spectacolul morții din piață, vor vedea înainte de toate făptura omenească a celui condamnat. De exemplu, doamnele care vor îndrăzni să spună că el «este un bărbat puternic, frumos și interesant». Însă o astfel de judecată «frivolă» va fi imediat respinsă de cei mulți. «Cum? asasinul este frumos? Cum se poate gîndi atît de eronat, cum poate fi numit frumos un asasin? Probabil că nici ele nu sînt cu mult mai bune!» (p. 577). O atitudine diferită va avea cel care poate fi socotit cunoscător de oameni. Acesta s-ar putea întreba ce anume s-a petrecut în istoria vieții celui în cauză, în anii timpurii ai formării sale, puțin să descopere, de pildă, că pe cînd era copil a fost aspru pedepsit pentru unele greșeli neînsemnate. Este ceea ce ar fi putut să nască în sufletul său o pornire surdă împotriva ordinii date, încît, mai tîrziu, cu această reacție de fond, s-ar fi situat singur în afara sferei acceptate a vieții sociale. În astfel de situații crima poate să devină cu totul altceva, pur și simplu un mijloc al conservării de sine. În chip paradoxal, ea pare să apere însăși viața celui exclus. Nu e vorba în nici un caz de a justifica omorul, ci doar de a înțelege ceea ce s-a întîmplat cu unul dintre semeni. Cei mai mulți însă vor căuta să respingă imediat și o astfel de judecată. «El /psihologul/ vrea să justifice un asasin!»². Și iarăși vor reveni la gîndirea lor de primă instanță: cel executat nu a fost decît de un asasin oarecare – și nimic mai mult.

Cu totul diferită ar putea fi atitudinea celor care, inocenți sau comprehensivi, reușesc să vadă și altceva în figura omului condamnat la moarte. Este ceea ce ar fi sesizat, în situația reală pe care o descrie Hegel, cineva în aparentă destul de simplu. «După cum mi-a fost dat să aud, într-un mod diferit a înălțat „abstractia” asasinului și a reinviat cîntecul lui o bătrînică dintr-un azil. Capul tăiat se afla pe eșafodul luminat de soare. „Este atît de minunat, spuse ea, soarele milostiv al Domnului luminează capul lui Binder”.../ Bătrîna a văzut capul asasinului luminat de soare și a considerat că este demn de aceasta. Ea l-a înălțat de pe butucul eșafodului pînă la sînul îndurării luminoase a lui Dumnezeu». Căci și pentru acest om, ca și pentru toți ceilalți, există întotdeauna o judecată mai înaltă decît cea omenească. Această judecată, deși greu de întrevăzut sau de tradus în cuvintele care ne sînt proprii, poate fi resimțită doar în lumina eternă a credinței.

Cum ne dăm seama acum, felul în care Hegel comentează reacția posibilă a cunoscătorului de oameni este oarecum surprinzătoare pentru timpul său. Astfel de mențiuni vor trece mai tîrziu în conținutul

și indecis al psihanalizei sociale. La fel și intuiția sa cu privire la gîndirea comună și aparent extrem de concretă: nimic mai abstract decît o astfel de gîndire. «Tocmai acest lucru înseamnă a gîndi abstract, a nu vedea într-un asasin nimic altceva în afara faptului abstract că este un asasin, lăsînd cu aceasta deoparte în ceea ce-l privește toate celelalte calități ale ființei sale umane». De fapt, sînt lăsate deoparte acele date care nu se fac văzute în primă instanță. Chiar și atunci cînd cineva dintre semeni ar simți un gen de compasiune pentru cel condamnat la moarte, căuind să îndeplinească un fel de ritual laic (de exemplu, aducînd flori și împodobind cu ele fruntea celui condamnat, fie roata masivă de care era bine legat, cum se și obișnuia pe atunci), el gîndește în continuare abstract. Căci consimte la cele întîmplate ca și cum nimic nu ar mai trebui pus în discuție. El consimte la ceea ce se întîmplă pe eșafodul modern al dreptății și nu vede acolo decît un simplu condamnat, iar în crucea eșafodului de lemn o simplă spînzurătoare. Doar că lucrurile au și o altă față. «Crucea este în primă instanță o spînzurătoare, o roată care însă de foarte multă vreme a fost transformată în ceva sînt. Ea și-a pierdut semnificația unilaterală de nealță dezonorantă a execuției, umînd, dimpotrivă, într-o singură imagine suferința supremă și cea mai profundă umilintă cu fericirea cea mai mare, cu cîntecul divină». Tocmai această față a

sa, de obicei insesizabilă, a fost văzută atunci ca pur speculativă.

În consecință, este mult mai ușor sau mai simplu să gîndești abstract, ne spune Hegel. Iar cel care gîndește astfel, crezînd despre sine că de fapt gîndește concret, va putea să afirme despre modul opus de a gîndi că ar fi de fapt singurul abstract. Și că poate fi numit, în chiar acest sens negativ, metafizic. Nu e de mirare atunci că maniera abstractă de a gîndi este mult mai extinsă decît am fi dispusi să credem. Doar că rămîne de vedere al interpretului german, una neîmpăcată cu sine și cu lumea în care este situată. Mai rău încă, cel care înțelege să facă un pas dincolo de abstracție va apare imediat în ochii celorlalți ca un ins ciudat, «un oaspete străin» (p. 576).

Demn de luat în seamă ar fi și un alt lucru, anume că atitudinea conștiinței comune («vulgare», spune Hegel la un moment dat, fără a avea în vedere înțelesul negativ al termenului) este dublă. Pe de o parte, «ea disprețuiește gîndirea abstractă /pe care o numește speculativă/, fără să aibă nici un fel de mustări de conștiință». Căci îi apare ca un lucru extravagant, ce te poate face de-a dreptul ridicol în societate (p. 577). Pe de altă parte, însă, resimte un gen de respect ascuns față de ea, ca în apropierea a «ceva extrem de aristocratic», la distanță de lumea vieții comune. Nu va înceta totuși să o acuze în continuare. Iar acuza pe care o aduce gîndirii speculative (abstracte, din punctul său de vedere) nu este deloc nouă. Căci la vremea respectivă, dar și astăzi, cum poate constata aproape oricine, a încerca să vezi ceea ce nu se vede în primă instanță apare în ochii multor oameni ca o preocupare destul de suspectă, chiar îngrijorătoare. Cum spune Hegel de la bun început, cuvîntul «metafizică», la fel ca și cuvîntul «gîndire», ajunge pur și simplu «un cuvînt speiretoare, de care toți fug ca de ciuamă». Cei care se lasă atrași într-un astfel de exercițiu al gîndirii, aparent mai complicat, par să sufere de o gravă maladie. Încă o dată ai în față imaginea oarecum neastep-tată a situației omului într-o lume pe dos, unde ceea ce i se înfățișează inițial ca fiind concret este de fapt cît se poate de abstract – și invers.

¹ Cf. *Wer denkt abstract? (Cine gîndește abstract?)*, 1807, text reluat în *Werke*, 2, *Jenaer Schriften* /1801-1807/, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1974, pp. 575-581.

Esența înfricoșătoare a lui Kafka: Castelul (1)

IULIAN BĂICUS

Cu siguranță cel mai vast santier neterminat din cuprinsul operei lui Kafka, textul acestui roman, publicat postum de Max Brod, i-a fost incredințat Milenei Jesenka, cea care apare și ca personaj, cu inițiala schimbată, căci istoria amorului dintre Frieda și Klammer se pare că a i-a fost inspirată lui Kafka de relația dintre sotul acesteia și eroina povestii sale de dragoste. În prefața primei ediții a romanului *Castelul*, Max Brod făcea câteva afirmații care au făcut să curgă multă cerneală, stîrnind reacții pro și contra, despre care ar merita să scriem, poate, un studiu separat.

Deși mania localizării nu îl amuza prea tare pe Kafka, care continua să neghe că opera sa ar avea vreun referent real, criticii au fost tentați să descopere toposul real, cel care i-a dat scriitorului știința inițială. Klaus Wagenbach¹ unul dintre biografii cei mai interesați ai lui Kafka, a ajuns la concluzia că satul virtual ar corespunde exact topografiei satului Wossek de unde provenea familia Kafka, iar conacul din sat ar fi născut imaginea Castelului.

Pentru *Castelul*, asemenea bibliotecii Contelui Vest-Vest, în care se găsește adunat un soi de corpus fictiv al filosofiei occidentale, construit destul de lacunar, după principiul Marelui Zid Chinezesc, (observația îi aparține, așa cum spunem, lui Marthe Robert), există tomuri întregi de interpretări, căci textul constituie fără doar și poate parabola cea mai complexă, cea mai perfectă imaginată de vreo minte omenească, iar sensurile ei nu vor putea probabil niciodată să fie descifrate. Romanul o de cutie neagră în care toate interpretările sunt macerate, distruse, anantizate.

De fapt, am putea presupune chiar că Franz Kafka a învățat de la Friedrich Nietzsche, maestrul său din adolescență, că sensul lumii moderne este chiar vidul, deriziunea sensului, moartea. Polisemia titlului acționează din nou, Das Schloß înseamnă în limba germană castelul dar și lacătul, iar cele două sensuri diferite conduc la căi de interpretare absolut opuse.

Ernst Pawel² crede că romanul *Castelul* reprezintă „cea mai elaborată operă autobiografică” a lui Franz Kafka, și că galeria de personaje ale acestuia include toate rudele, cunoscuții, amicii literari dar și că în roman sînt descrise toate crizele sale existențiale sau patologice din timpul vieții. De fapt, nu sîntem în situația alternativei lui Kierkegaard, toate aceste interpretări nu se exclud ci se implică unele pe altele, sîntem mai degrabă în poziția rabinului din Husi care-i ascultă pe toți exegeții și declară: „Si tu ai dreptate!”

Am apelat, pentru a descoperi direcțiile interpretărilor, la ajutorul lui Marthe Robert³. Pentru Max Brod⁴ cele două romane, *Castelul* și *Procesul* sunt doar documentele unei macerării interioare, acte ale ispășirii unor evenimente de natură intimă, iar scrierea lor a fost provocată de episodul ruperii logodnei cu Felice. Max Brod alegea să interpreteze simbolul acesta central al *Castelului* drept „grația în sens teologic, guvernul lui Dumnezeu care conduce destinele umane în virtutea hazardurilor, și a deliberărilor misterioase. Astfel, *Proce-*

sul și *Castelul* ne prezintă două forme, Justiția și Grația adică exact formele prin care Divinitatea ni se oferă, potrivit tradiției esoterice a Cabalei”. Tot Max Brod considera că scrisoarea trimisă Amaliei de Sortini, unul din funcționarii Castelului, în care aceștia îi erau solicitate niște servicii de natură sexuală, nu ar reprezenta decît un pendant al filosofiei lui Soren Kierkegaard din tratatul *Frică și cutremurare*.

Teza lui Max Brod a fost reluată, în forme infinite de adepții liniei teologice a interpretărilor. Herbert Tauber⁵ se întreabă, pe bună dreptate, de ce Grația aceasta divină trebuie să plutească într-o atmosferă de vagă religiozitate.

John Kelly⁶ credea că gîndirea lui Kafka nu intră într-o anumită dogmă, și nu ar avea nici un sens să fie comparată cu sistemul teologic al gînditorului protestant Karl Barth, ci e mai apropiată de o filosofie și mai ales de o teologie a crizei. Edwin Muir, în prefața traducerii sale americane, compara romanul lui Kafka cu *Pilgrim's Progress*, celebrul text al gîndirii puritane scris de Bunyan, iar Norbert Furst⁷ traducea într-o cheie extrem de sumară valențele teologice, am putea spune chiar multiconfesionale, ale parabolei kafkiene. Pentru Norbert Furst *Castelul* reprezintă, în primul rînd, un roman à clef. Astfel, Castelul rămîne un simbol al Cerului, muzica pe care Arpentorul K. o aude la telefon ar fi religia, Satul ar reprezenta un soi de oras al lui Dumnezeu, un oras sanctificat de această hierofanie, hanul de lingă pod ar fi biserica protestantă, hotelul seniorilor (Herrenshof) ar fi cea catolică, iar casa familiei Barnabas ar fi o sinagogă, situată între cele două direcții, într-un soi de interstițiu. Olga Barnabas ar reprezenta ramura occidentală a evreimii, iar Amalia pe cea orientală. Rătăcirea noului cavalier errant, K. ar putea simboliza chiar traseul spiritual al lui Franz Kafka însuși, care nu putea să aleagă între calea propusă de cele trei biserici. De altfel, în propria mea viziune chiar celebra bibliotecă a Contelui Vest-Vest pe care arpentorul o vizitează la Castel ar fi de fapt un recipient simbolic al tuturor acestor interpretări a operei kafkiene, extreme de diferite, de divergente, de contradictorii uneori.

Trapat însă toată această alegorie creștină a fost abandonată și a condus la interpretări secundare ale textului *Castelului* drept alegorie a unei lumi birocratice, a iudaismului secularizat, a efectelor puterii, a alienării lumii moderne, etc. După aceea, prin anii '60, comentariile unor Jean Paul Sartre sau Albert Camus au îmbrăcat interpretările *Castelului* în hainele existențialismului, iar destinelul lui K. s-a transformat într-o alegorie a omului modern, condamnat la libertate, în Estul Europei criticii marxști au pus un accent poate prea marcat pe valențele criticii sociale din opera lui Kafka, cu riscul de a transforma kafkologia într-un jargon marxistoid.

Poetul englez modernist W.H. Auden și criticul Marthe Robert au scos în evidență rădăcinile donquijotești și ale tradiției europene, iar structuralismul a intrat în forță ca să exploateze opera lui Kafka. Deconstrucția și filosofia postmodernă, prin cuplul de filosofi Deleuze și Guattari⁸, au găsit în Kafka un cîmp gata de a fi forat sau exploatat, de inter-

pretat. Toate curentele gîndirii artistice sau filosofice ale întunecatului secol XX au găsit în opera lui Kafka un ecou, aceasta s-a transformat într-o epură, într-un cîmp al proiecțiilor întregii cunoașteri umane Central și Vest sau Est Europene, Orientale sau de aiurea. Sunt absolut sigur că există cărți despre Kafka și în limba polineziană sau în malaeziană, că întreaga lume modernă se chinuie să-i descifreze simbolurile.

Totuși, pentru a depune mărturie împotriva acestei alegorii religioase, îl putem chema la bara martorilor chiar pe K. cel care îi răspunde primarului satului: „Eu nu vreau grația Castelului, ci dreptul meu”. Aproximarea sa de Castel, se face în afara principiului „Crede și nu cerceta”. K. e un soi de Toma Necredinciosul, vrea să vadă, să-și introducă degetul în rînille lui Mesia, e un schismatic. A sosit în sat pentru a aduce cu el filosofia dubiului, a îndoielii, e un eretic, cam în genul ideii din *Psalmi* lui Tudor Arghezi. El vrea să cunoască, să traducă Legea Castelului în termenii foarte accesibili oamenilor, să traducă Sacrul în formule aproape matematice, căci meseria lui e cea de Arpentor, iar el a sosit să măsoare și să compare.

Dacă Radu Enescu⁹ lansa ipoteza *Procesului* ca simbol al Marelui Anonim din filosofia lui Lucian Blaga, cred că putem prelungi sugestia sa în sensul că putem afirma chiar că însăși căderea Arpentorului K. se datorează faptului că aplică o cunoaștere de tip luciferic unei zone care admite doar o cunoaștere de tip paradisiac. K. substituie gîndirea individuală, valorile ei, obscurelor credințe colective, cu valoarea lor spectrală, arhaică, atemporală.

Marthe Robert¹⁰ adaugă o *coda* acestei exegeze. Ea crede că eșecul lui K. provine de fapt din imposibilitatea de a măsura Divinul cu ajutorul unor valori și măriri umane sau terestre. Teologia aceasta negativă, compatibilă pînă la un punct cu câteva curente ale teologiei postmoderne, postulează de fapt un soi de critică a vidului spiritual, a desacralizării epocii noastre, obținută în mod paradoxal printr-o suprabundență a Sacralului, în spiritul celebrei afirmații a lui Nietzsche că Dumnezeu a murit. Arpentorul e, de fapt, un *chicaneur*, un *raisonneur* și un mare orgolios, care dorește doar să ajungă la același nivel cu Autoritatea supremă, atitudine care ar putea pune bazele unei conștiințe religioase de tip modern.

Prozatorul ceh Milan Kundera¹¹, unul dintre cei mai recentii interpreți ai lui Kafka, și care are el însuși avantajul de a fi romancier, credea că interpretarea clasică a lui Max Brod, cel care apropia

opera lui Kafka de structura parabolei religioase, e una puțin credibilă, dacă nu chiar falsă. Dacă puterea în general se deifică, ea produce automat propria sa teologie, iar cel care se comportă ca un Dumnezeu suscită automat sentimentul religios, și de aceea această lume se poate descrie cu ajutorul unui vocabular teologic. Kafka, crede Milan Kundera, nu a scris alegorii teologice, ci este autorul categoriei Kafkianului, în interiorul căreia statutul ontologic al fiintelor se modifică, avînd la fel de multă realitate, deși rămîn niște simple ficțiuni). Kafkianul este deci inseparabil de aspectele sale teologice (sau, mai bine formulat, pseudoteologice).

În accepția lui Milan Kundera, kafkianul nu este însă o noțiune sociologică sau politologică. S-au tot explicat în mod eronat romanele lui Kafka drept o formă de critică a societății industriale, a exploataării, a alienării, a moralei burghize, deci a formelor capitaliste. Totuși în universul lui Kafka nu intră nimic din capitalism, nici banii, nici puterea, nici poliția, nici lupta de clasă. Kafkianul răspunde și mai puțin definițiilor unei societăți totalitare. În romanele lui Kafka nu există partide politice, ideologii și vocabularele lor, politică, poliție sau reprimare. Se pare că, totuși, acest concept, kafkianul, reprezintă doar o posibilitate elementară a omului și a lumii sale, nedeterminată istoric, care acompaniază existența umană eternă. Esența kafkianului și parfumul său aparte este dat de umorul de tip supraréalist care îl transformă automat pe Kafka într-un precursor al școlii „realismului magic”, practicat în secolul XX de romancierii sud americani. (*continuare în numărul viitor*)

¹ Klaus Wagenbach, *Wo liegt Kafkas Schloss*, în *Kafka Symposium*, un volum colectiv la care au participat Jürgen Rom, Ludwig Dietz, Malcolm Pasley, Paul Raabe, Klaus Wagenbach și care a fost tipărit la München în 1969

² Ernst Pawel, *The Nightmare of Reason. A Life of Franz Kafka*, New York, Vintage Books, 1985, p. 421

³ Marthe Robert, *Le dernier message in L'ancien et le nouveau, de Don Quijote à Franz Kafka*, Paris, Editions Grasset, 1963, pp. 172-307

⁴ Max Brod, *Franz Kafka. A Biography. Memories and Recollections*, New York, Schocken, 1956

⁵ Herbert Tauber, *Franz Kafka, Eine Deutung Seiner Werk*, Zürich, 1941

⁶ John Kelly, *The Trial and the Theology of Crisis*, 1964

⁷ Norbert Furst, *Ustle secrete deschise ale lui Franz Kafka*, 1949

⁸ Gilles Deleuze, Félix Guattari, *Kafka. Toward a Minor Literature*, University of Minnesota Publishing House, 2000

⁹ Radu Enescu, *Franz Kafka*, București, E.P.L.U., 1968, p. 124

¹⁰ Marthe Robert, *Le dernier message in L'ancien et le nouveau, de Don Quijote à Franz Kafka*, Paris, Editions Grasset, 1963, pp. 172-307

¹¹ Milan Kundera, *Arta romanului*, ed.cit. p. 80

Iulian Băicuș este asistent universitar doctor la catedra de Istoria Literaturii Române a Facultății de Litere de la Universitatea din București. Și-a obținut doctoratul în literatură română interbelică în 2003, cu teza *Influența prozatorilor André Gide și Marcel Proust asupra prozatorilor români interbelici*, coordonată de Profesorul Nicolae Manolescu. A publicat în „Teatrul, azi”, „Scena”, „România literară”, „Contrafort”, „Observator cultural” și alte reviste de cultură. Fragmentul reprodus aici face parte din lucrarea sa *Esența înfricoșătoare a lui Kafka*, apărută recent la Editura Universității din București

Spori (fragment)

Yoko Tawada s-a născut în Tokyo în 1960 și a absolvit prestigioasa Universitate Waseda din capitala japoneză, cu o specializare în literatură rusă. Din 1982 trăiește și creează în Germania, unde și-a obținut masteratul în literatură germană contemporană la Universitatea din Hamburg, pentru ca mai târziu să își obțină și doctoratul în același subiect la Universitatea din Zurich. Cu o activitate literară prodigioasă, Yoko Tawada a debutat în 1987 în limba germană, cu volumul *Nur da wo du bist da ist nichts (Gedichte und Prosa)* (Numai pentru că acolo unde ești tu nu e nimic – Versuri și proză), pentru ca în 1991 să debuteze în volum și în japoneză cu volumul *Sannin kankei (Menage à trois)*, din cuprinsul căruia povestirea *Missing Heels (Călcâie lipsă)* a obținut premiul „Gunzo” pentru tineri autori. Au urmat și alte premii, precum prestigiosul premiu „Akutagawa”, din 1993, pentru *Inumukoiri (Mirele era cătel)*, premiul „Adalbert von Chamisso” pentru contribuții la dezvoltarea culturii germane sau „Medalia Goethe”.

Proza lui Yoko Tawada se situează la limita dintre onirism și absurd, descriind criza de identitate în care se spate individul contemporan într-o lume postmodernă și globală. Bilingvă perfectă, Yoko Tawada resimte din plin drama existenței frînte între două limbi, în care se simte în mod egal atât la ea acasă, cât și o străină perpetuă. Cuvintele, valoarea și înțelesul lor sînt printre subiectele preferate ale scriitoarei germane de origine japoneză.

Vă prezentăm un scurt fragment, în traducere din limba engleză, dintr-un text scris inițial în japoneză și inclus în volumul *Where Europe Begins, New Directions*, New York, 2002.

Redacția „Timpul” dorește să îi mulțumească în mod special Dnei Tawada pentru amabilitatea de a-i fi oferit posibilitatea de a include în paginile sale această scurtă traducere

(...) Îngerii sînt creaturi urbane și, în consecință, nu neapărat periculoase, deși se spune că ești cit se poate de expus cînd vezi un fluture albastru. În ziua în care am auzit această superstiție eram afară, în curte, așezată la am văzut un fluture. Era albastru? Nu puteam să fiu sigură că nu era. M-am uitat la el mai atent și am observat că fluturele avea o minusculă față umană. Mi-a zburat în jurul capului pînă cînd nu am mai putut să disting cerul de pămînt. Și atunci s-a întîmplat. Pînă să-mi dau seama ce și cum, o lumină umedă îmi ardea în cap. Și cînd ti se-ntîmplă așa ceva, nu prea mai ai ce face. Aș fi putut totuși să mă descurc, dar am început să alunec înapoi, din ce în ce mai mult. Poate că marea din spatele meu nu era adîncă. Alunecam din ce în ce mai mult. Și în loc să strig după-ajutor, n-a spus decît: „Curaj, Kinoko-san! Nu te lăsa!” Kinoko-san s-a uitat la mine cu surprindere. Nu știu cum dar eram înapoi în camera mea, ceea ce era cit se poate de ciudat.

Citeodată e o ușurare să o am pe Kinoko-san lîngă mine, iar alte dăți prezenta ei e oprîmăntă. Cînd Kinoko-san tuseste, tot felul de gînduri mi se zbat în cap. Și cînd se retrag în fine, Kinoko-san se întoarce pe partea cealaltă în somn. Iar mai apoi îi aud vocea spunînd mereu și mereu: „Te rog, vreau să-mi predai urechile!”. As vrea s-o pot opri. Ce-ar opri-o, oare? Am mers pînă la a mă hotărî să-i asez palma exact pe gură și s-o tin acolo pentru a-i tine vocea înăuntru pînă cînd adorm din nou.

Mai degrabă decît să-i corectez pronunția lui „neauzit”, am hotărî să-i introduc tot felul de alte idiomuri în urechi, expresii precum „n-am reținut” sau „am crezut c-am auzit-o spunînd” sau „întră pe-o ureche și iese pe cealaltă”. Poate că în felul acesta Kinoko-san își va abandona fixația cu acea singură expresie și își va deschide urechile pentru altele. Iar intențiile mele criminale, provocate de iritarea constantă a unui singur nerv, se vor spulbera în vînt.

„Kinoko-san, știu eu o femeie care nu spune nicodată nimic interesant și orice spune îmi intră pe-o ureche și îmi iese pe alta, dar zilele trecute n-am auzit ce-a spus și era chiar important, iar acum îmi pare rău. Ți-l amintesc pe liceeanul ăla înalt care vine pe-aici tot timpul? Cum îl cheamă, dom'ne? Și doar și-a spus numele, dar nu l-am reținut, iar întrebarea e dacă e nepotu-său sau nu? Se pare că ea n-are

copii. E posibil să ai nepoți fără să ai copii?” Kinoko-san m-a privit cu milă și-a zis încetșor: „Sigur că da”. În momentul acela m-a învîluit un sentiment de scepticism profund și m-am întreat dacă nu cumva raționamentul lui Kinoko-san o luase deja razna, dar cînd m-am gîndit mai atent a doua zi am realizat că într-adevăr poți avea nepoți fără a avea copii. Pînă la urmă, poate că nu Kinoko-san o luasese razna, ci mîntea mea începea să se înmoaie.

Uneori, Kinoko-san se trezea în miez de noapte și îmi spunea: „Predă-mi urechea”. Ciudătenia era că nu mă trezeam la auzul vocii ei, ci cu cîteva secunde mai înainte ca ea să mi se adreseze. E timpul, simt că e timpul, știu că e timpul, mă gîndeam tînuindu-mi respirația și, fără doar și poate, o spunea. Nu era nimeni în preajmă ca să mă salveze. Singură, singurică, stăteam întînsă bocind soarta urechii pe care trebuia să o predau. Și ca să pună sare pe rană, Kinoko-san nu avea nimic special de spus. Odată a folosit formula: „Oferă-mi urechea acum”, s-a uitat la mine fără să scoată o vorbă, mirosul de dezinfectant ridicîndu-se în întuneric, atîta liniste în jur de de-abia mai puteam să respirăm. Agitată, căutam alte subiecte de discuție, vorbeam despre oricine mi se năzărea. Ca de exemplu persoana al cărei nume nu mi-l puteam aminti. „Știi tu, persoana aceea al cărei nume m-am bătut să nu-l uit, cum o chema?”, am încercat să zic. Chiar și pe-ntuneric am simțit-o pe Kinoko-san înfiorîndu-se de plăcere la auzul cuvîntului „bătut”.

A doua zi, cu fața dungată de lumina filtrată de jaluzele, Kinoko-san și-a deschis zîmbetul din mijlocul feței și-a murmurat: „Ei, cred că am reușit, în fine, să fiu abătută”.

Și eu păream să fiu, în fine, abătută. Pe vremuri, cînd mergeam în oras, aș fi găsit tot felul de lucruri încîntătoare care mi-ar fi sărit în cîmpul vizual. Rareori veneam cu mîna goală. Cînd mă duceam acum nu găseam nimic de cumpărat, nimic de mîncat. Nici măcar nu știam ce se vinde. Îi vedeam făcînd tot felul de forme din plastic translucid. Uneori mi se păreau drăgute, dar nu mă prindeam la ce sînt bune. Am crezut că am să pricep mai bine dacă am să descifrez literele mici care acopereau broșurile ca niște furnici, dar nu aveam chef să citesc. Nu aveam chef nici să mîncînc. Orice mîncam era moale și mirosea a monosodiu glutamat și nu

puteam să mă pronunț dacă avea gust bun sau rău. Ca să fiu sinceră, nu prea aveam chef nici să ies din casă, dar nu vroiam s-o recunosc, așa că plecam, fluturînd din mîini. Spuneam: „Les puțin. N-ar trebui să stau acasă abătîndu-mă ziua-ntreagă”. Iar Kinoko-san își îngusta ochii într-un zîmbet și spunea: „Distracție plăcută”. Nu părea invidioasă. Nu era vorba aici de faptul că nu putea să iasă, ci că pur și simplu trecuse de vîrsta aceea. Lîngă șirul de magazine din fata gării, sute de maimute de tablă băteau din talgere împreună. Dar sunetele păreau să nu-mi pătrundă mai mult de zece centimetri în ureche, așa că n-auzeam nimic. I-am spus doctorului meu orelist, „Orașele sînt atît de enervose, e chiar mai bine că sînt tare de urechi”.

Și imediat ce mi-am permis s-o spun, nu mi-am mai amintit dacă chiar exista o asemenea expresie. Urechile nu sînt tari, asta e sigur. Urechile sînt moi. Dacă sînt tari, atunci înseamnă că au fost tăiate și date altcuiva, iar de întărit s-au întărit după ce au fost tăiate. Era chiar generos din partea mea, să îmi dau urechile altcuiva. Bineînțeles că nu am intenționat decît să le dau cu împrumut, dar se pare că intențiile mi-au fost prost înțelese. Gesturile îmi sînt întotdeauna prea darnice și lucrurile precum cel de față mi se întîmplă tot timpul. Sau poate că la momentul ăla chiar am vrut să le sacrific. Nu-mi amintesc.

Mi-o amintesc pe Kinoko-san spunînd odată: „La vremea mea, și eu mi-am sacrificat urechile altcuiva, așa cum se face în lumea asta. Dar acea persoană a plecat departe de tot”. Departe de tot poate să însemne iad. Ne pare rău de astfel de oameni, dar ce putem să facem? Unul care fuge cu urechea altuia ar trebui să se ducă pur și simplu în iadul urechilor și să se transforme în ceară de urechi. Asta-i soarta și n-avem ce face. Ne putem dori să-i salvăm pe cei în această situație, dar ce putem face cînd e vorba de ceară de urechi?

Doctorul orelist a spus pe neașteptate – și cine știe la ce se gîndea el, de fapt, „Nu prea avem ce face în cazuri de pierdere minoră a auzului. Dacă se-nrăutătește, poți să porți oreci e necesar.”

M-am întreat unde o fi intrarea în iad, deschisă ca pavilionul unei urechi. Am încercat să ies afară în interiorul capului meu. Pe-o latură a gării, o cărăruie îngustă curgea paralelă cu liniile. Avea chioscuri de tăitei *ramen* și de oale de supă. O librărie veche și o bibliotecă de discuri. Pe

măsură ce mergeam, am început să simt că și cum iadul se deschisese în forma urechii mele. De la distanță părea o băltoacă care începea să se usuce, dar cînd m-am apropiat văile și dealurile din noroi verde au luat forma unui lob de ureche.

Am început să simt că nu m-ar deranja să îmi dau cu împrumut numai unul dintre lobi. Urechea internă nu vroiam să mi-o împrumut, dar partea exterioară nu ar fi o problemă. Am încercat să o spun cu voce tare, „Un lob? Sigur. Plăcerea e de partea mea”. Nu mai era nimeni în cameră cu mine, dar floarea care se ofilea în vază lîngă fereastră și-a ridicat capul și s-a uitat la mine, perdeaua s-a ridicat și a căzut la loc și mi s-a jucat pe obraz, iar tavanul a început să transpire. M-am întreat dacă chiar sînt singură. Kinoko-san îmi spusese că se duce la spital pentru o operație, care avea loc chiar în acest moment. Dacă operația nu le-a ieșit bine și i-au tăiat vreo parte necesară, atunci nu se va întoarce acasă. Dacă se ajungea pînă acolo, o să-mi donez și eu un organ. Aș putea să dau cel puțin unul. Multe dintre organele corpului omenesc sînt cite două. Am două urechi. Doi plămîni. Cred că am și două utere, dar nu-mi amintesc acum. „Mai e și intestinul. E lung de douăsprezece degete. Cu siguranță poți să te lipsești de unul”, auzeam personalul medical spunîndu-mi. „și mai ai și rochia de curte în douăsprezece straturi. Cu siguranță poți să te lipsești de unul și tot are să-ți fie cald”. Mi-era frig. Ferestrele erau închise ermetic, iar radiatorul bîzîia, dar frigul mi se strecura de pe podea în pat.

Tirziu în noapte, Kinoko-san a venit acasă. Era întînsă pe un pedestal de argint și era acoperită cu o față de masă de un alb pur. M-am prefăcut că dorm și am urmărit totul. Kinoko-san părea să-și fi pierdut cunoștința. Fața de masă era pătată cu gem de căpsunta. (...)

(Material realizat de
GEORGE ȘIPOȘ)

¹ Majoritatea informațiilor provine de pe website-ul autoarei www.tawada.com.

² Traducerea acestuia și a altor fragmente asemănătoare nu face dreptate genului lingvistic al lui Yoko Tawada. În plus, fiind o traducere la „mina a doua”, din engleză și nu din originalul japonez – din motive de copyright – textul românesc păstează jocurile de cuvinte ale traducerii englezești. Vezi *Where Europe Begins*, translated from the German by Susan Bernofsky, from the Japanese by Yumi Selden, New Directions, New York, 2002, 73 et passim.

Sibiu – efectul de frumusețe tacită și imprevizibilă

HORATIO MORPURGO¹

Cititorule, dacă îmi dorești ceva de bine, te voi răsplăti deopotrivă prin a-ti ura să fii cuprins de o dispoziție sangvină a minții, întrucât, după ce-am citit mult și-am reflectat îndelung asupra temei fericii care i-a preocupat pe mulți scriitori, înclin să o atribuie acestui tip de temperament, care, într-un fel, ne situează dincolo de Noroc și ne face fericiți fără ajutorul lui.

(Henry Fielding – Tom Jones, XIII.6)

Vreo zece zile am tot răsfoit paginile de anunțuri ale ziarelor locale. Unul după altul, indivizi suspecti ne-au așteptat la ușă, cât timp inspectam cele mai triste și reci încăperi pe care le văzusem vreodată. Până și cel mai frumos oraș de pe lume pare altfel după ce l-ai văzut prin prisma rubricii de închirieri apartamente. Sibiuul ne părea exact locul unde ne-ar fi plăcut să ne petrecem vara – doi scriitori la început de drum. Și cam la capăt de speranțe, fiindcă venise deja sfârșitul lui mai și tot nu găsisem unde să ne facem cuibul creativ de peste vară.

Într-o seară târziu, ne plimbam noi fără țintă și boemi, filozofind de zor pe tema ghinionului, când, deodată – beznă totală! Pană de curent în tot orașul. Respectivul moment a fost întâmpinat cu un fel de cocktail de aplauze și nemulțumire, venind dinspre sticlele de bere de la terasele aliniate pe strada principală. Simțul umorului uman e însă precar și, prin urmare, n-a rezistat realizării faptului că beznă avea să dureze. Cămășile albe ale ospătarilor postate la intrarea în localuri deveniseră fantomice. Până în acest moment, fumători ubici ai României mă cam călcăseră pe nervi, dar acum, în timpul unei pene de curent, țigările aprinse în beznă ca licuricii erau de-a dreptul superbe. Două trei alarme s-au declanșat prin apropiere.

Și apoi ne-am obișnuit cu beznă.

Am dibuit drumul spre centrul vechi al orașului, unde se lăfaie piața principală, cu turla în stil gotic și cupole rotofeie, cu palate renaștiste și baroce, toate convocate sub stele și un sfert de lună. Niciodată orașul nu ni se păruse atât de frumos, nici măcar în prima seară, când am ajuns. Era fermecat și poetic. În lumina stelelor, te lua prin surprindere, se juca cu tine – acest loc de la poalele munților. Ceasul din turn a bătut ora 11 și și-a pierdut ecoul printre clădirile medievale. Eram singuri, cu excepția câtorva țigări aprinse care se plimbau fără țintă și discutau ceva nedeslusit. Așteptau în întuneric ca petrecerea să înceapă din nou.

Sediul Volksbank (bancă germană) de pe strada principală beneficia de electricitate proprie și personală. Un Mercedes enorm s-a parcat rapid la intrare, cu un tip vorbitor la mobil și impacientat. Luminile erau aprinse și la Hotel Continental Ditto și la Romtelecom (cu patroni greci). Astfel de entități au mereu ceva lumină de rezervă, pentru zile negre. Muzeul Bruckenthal însă se afla în perfectă beznă, întrucât nu conține decât niste obiecte de artă, printre care și citeva de Durer. Și mai e și patronat de comunitate (Gemeinde). La restaurantul cel mai tare din Piața Mare, un chelner aranja de zor o luminare pe masa unor vorbitori de limba engleză, în timp ce o domnișoară chelneriță le turna vin în pahare, iar un al treilea personaj le ținea deasupra capului un fel de umbrelă electrică astfel încât să-i protejeze pe domni de întreg universul. În drum spre pensiunea unde locuiam la acel moment al poveștii, lampadarele au început să pilpeie timid. Apoi au prins curaj și s-au făcut portocalii și strălucitoare. Și viața a început din nou. Sfârșitul poeziei.

Dar tocmai Sibiul fermecat al acelei serii fără electricitate ne-a determinat să ne găsim o casă cu tot dinadinsul, în care să ne petrecem vara. Ca și cum orașul ne-ar fi întors fața sa mistică, veche și surprinzătoare, de sub machiajul recent și strident al capitalismului. Futilitățile strălucitoare ale orașului – Volksbank, Continentalul și clădirea Romtelecom, în determinarea lor de a-și genera propria energie electrică în același fel în care își generează profiturile – cu aroganță și egoism total – apăruseră în peisajul vechiului Sibiu ca niste râni absurde.

La pensiune, Yehudi Menuhin cânta Schubert la televizor, într-o înregistrare alb-negru din 1964 din Bath. Memoria lui e legată de spațiul românesc întrucât, la început de drum, a primit lecții de vioară de la maestrul George Enescu într-un sat pitit în Carpații Orientali. Muzica zbură pe fereastră cutreierind străzile Sibiului vechi și adânc.

Fuse cu totul imprevizibil faptul că pensiunea în care locuim de vreo săptămână avea o viață dublă, și de bordel. Strada din dreptul ei fusese odată pietruită și frumoasă. Acum însă era fardată strident, cu dire de asfalt și pământ bătătorit. Mașini scumpe, cu număr de înmatriculare străin, parcau câteodată pe suprafața ei ridată. Unele aveau număr diplomatic. Există momente în Europa de Est care te fac să te simți complet picat din cer. Unul dintre ele – când am înțeles ce era cu femeile acelea de vîrstă mijlocie, care pierdeau vremea pe la receptie, uitându-se în gol și fumînd. Și ne luase cum vreo săptămână până să ne pice fisa. Probabil că tocmai din acesta cauză ne dăduseră camera tocmai la mansardă.

Cu atât mai mult devenise o urgență să găsim ceva de închiriat și, tot căutînd, am reușit cel puțin să acoperim harta orașului. Sibiul este unul dintre cele mai frumoase orașe din aceasta parte de lume – o spun

din pozitie de autoritate, căci sînt un călător experimentat. Turcilor trebuie să le fi plăcut de asemenea, căci l-au invadat de patru ori. Zidurile masive de apărare, construite ca să-i țină departe, sînt acum restaurate ca parte din programul de pregătire a intrării României în U.E. Scriitorul E.M. Forster a trecut și el pe-aici în anii '30 și a scris o schiță apreciativă despre acest loc. În zilele noastre, turiștii sînt cei care îl apreciază în mod special și, în consecință, după cum aveam să aflăm în curînd, românii (avînd la dispoziție 16 ani) s-au șmecherit în privința proprietăților imobiliare, ca oriunde în restul Europei.

Începutul prozei.

Închiriez apartament 2 camere, mobilat, zonă centrală (îngă Podul Minciunilor), 90 euro, avans 3 luni. Și apoi un număr de telefon. Acestea au fost cuvintele care au marcat sfîrșitul căutărilor noastre prin paginile publicitare. De pe urma aceluiași căutari am aflat și lucruri interesante: Se caută dansatoare pentru Canada și Japonia sau „actrite pentru filme de adulți în Anglia“. E posibil să călătorești tare departe de propria țară și totuși să mai afli cite ceva nou despre ea...

Dar, în sfîrșit, găsisem anunțul pe care îl căutam. Suna atât de bine încît ne gîndeam că trebuie să fie ceva putred la mijloc. Și tocmai îngă Podul Minciunilor! Asta însemna fix în mijlocul celei mai vechi părți a orașului, cu 20 euro pe săptămînă. Primele trei luni de chirie trebuiau plătite în avans, e drept, dar oricum, locușem înainte într-o cameră mică și răutăcioasă din centrul vechi al Bucureștiului citeva luni bune și ne costase mult mai mult. Suna incredibil... Imprevizibil este, câteodată, piñă și norocul! Am sunat la numărul respectiv și am stabilit să-l înțil-

nim pe proprietar pe Podul Minciunilor, în aceeași seară. Dl. Lazăr purta o mustață deasă, sapcă de baseball și ochelari fumurii, prin care se putea totuși vedea că avea strabism divergent ca mama lui Durer. Ceea ce ne-a impresionat. Purta și un suport de plastic în jurul gîtului, în urma unui accident recent. Apartamentul, de fapt și de drept, nu-i aparținea lui, ne-a explicat. Proprietarul e actor și locuiește în alt oraș din Transilvania. Vroia să-l vîndă ca să investească banii în teatru, dar cit îl avea pe piață spre vînzare, îl și închiria ca să facă ceva profit. Fusese cineva interesat, dar se pare că era din Republica Moldova (care e rea, neserioasă și rusofilă, cică) și nu voia „să se bage cu ăstia“. În caz că ne plăcea casa și doream să o închiriem, o să fim anunțați în prealabil – bineînțeles – dacă posibili cumpărători ar veni să o vadă.

„Care anume e casa cu pricina?“, am întrebat. Dl. Lazăr s-a rotit pe calcie și a indicat un conac imens din secolul al XVIII-lea, cam părăginit, dar exact îngă Podul Minciunilor. Era o clădire pe care o remarcasem deseori în timpul plimbărilor noastre prin Sibiu. Tencuiala verde era scorjotă sau decolorată în zeci de nuanțe. Verde de pădure imediat sub streșină, ceva mai măslinie spre mijloc, unde o bătuse soarele și, pe urmă, se îngălbenea. Ca o baltă cu broaste. Era – cum să zic – ca în cărțile cu povești. Prin urmare: unde să fi fost înșelătoria? Cu siguranță apartamentul nostru dădea în partea cealaltă, în vreo alee cu gunoaie, nu-i așa? Ba nu-i așa! Ferestrele dădeau fix spre Piața Mică – numărul 1, nici mai mult nici mai puțin.

Piața Mică e mică și în formă de boabă de fasole. Mai puțin organizată decît piața principală, de care e legată printr-o alee ce trece pe sub turnul cu ceas. În Piața Mică trăiesc în bună înțelegere tei bătrîni și pietre cubice inegale, plombate din loc în loc cu asfalt. Slujbele la biserică ieziută de aici se țin în românește, ungurește și germană. Mai sînt șiruri întregi, neregulate de case ale negustorilor de altădată, construite deasupra unei străduțe acoperite ce înconjoară piața, după modelul celor din orașele negustorești din Germania și Boemia.

Regina Luxemburgului a achiziționat de curînd cealaltă mare proprietate (în afară de a noastră!) din piață, drept pentru care respectivul edificiu se afla acum în proces de restaurare. Cînd dl. Lazăr ne-a informat, cu o privire perfect naturală, că această clădire va adăposti în curînd un centru cultural luxemburghez, am căzut de acord că Sibiul avea resurse infinite de imprevizibil pentru noi. Asa că am pus capăt uimirii și-am puresc la vizitarea apartamentului.

Nu încăpea nici un fel de îndoială. Unul dintre dulapuri conținea un maldăr de reviste pornografice pe care dl. Lazăr (care probabil le folosea pentru propria resurrecție din cînd în cînd) și le-a pus frumos sub braț și le-a luat cu el, bucuros că ne plăcuse casa și aveam să o închiriem fără măcar să negociem prețul. Am dat mina la despartire și am observat că purta o brătară masivă de aur.

Rama patului, e adevărat, s-a prăbușit imediat ce unul dintre noi s-a așezat, așa că am scăpat de ea, am spălat pe jos și am aranjat saltelele pe podea. Dimințile ni le petreceam scriind – și scriam bine, acum că nu mai aveam nici o grijă. Casa avea o atmosferă plăcută. Curtea spre care dădea ușa din dos a apartamentului se deschidea spre turla gotică a bisericii lutherane. De fapt, doar fațada casei era de secol XVIII, după cum am aflat din arhivele orașului. Inițial fusese construită de un personaj

nobil în secolul al XVI-lea. Curtea interioară era un admirabil dezastru – trei etaje, cu culoare din lemn putred, legate între ele printr-o scară de piatră unde se jucau copii. Femeile băteau covoare cu țesătura rărită și le lăsau afirmate peste balustradă ca să intre soarele prin ele și să ne fascineze pe noi cu jocurile de lumini. O cosmeliu din curte servea ca măsură sigură de iritare a unei mame al cărei puști își arunca cu consecvență de la etaj mașinutele pe acoperișul ei de azbest, să sperie vrăbiile. Locul era imposibil de romantic. Avea șarmul aproape pierdut al bătrâni Europe.

O notă de telefon enormă și complet misterioasă a sosit la un moment dat, târându-ne pentru mai multe luni de îndelungi convorbiri cu domnișoare care îți alungă singurătatea ocazională. L-am anunțat pe Dl. Lazăr care și-a luat nota de plată și-a dispărut cu ea. Proprietarul însuși – domnul actor – a apărut într-o după-amiază, să vadă dacă totul e ‘ok’. Un tip aflat într-o relație neafirmată de dragoste de sine, cu părul dat cu gel și cu un crucifix de aur la gât, afirmându-i peste tricoul fără mineci. Plus o bărbăție neglijentă și un zîmbet fotogenic. Nu părea atașat în mod special de casa unde se pare că își petrecuse copilăria, dar stia totuși că respectiva clădire aparține unei familii de evrei înainte de război și că urmașii trăiau acum în Franța. Prefera să discute altceva. Ceea ce e absolut normal, avînd în vedere că vroia să vîndă apartamentul și că era foarte posibil ca acesta să facă obiectul restituirii de proprietate.

Proza continuă.

Strada care trece pe sub Podul Minciunilor și uneste partea din vale a cetății Sibiului cu Piața Mică e flancată de niște ziduri mari de cărămidă. După vreo lună de cînd ne mutasem la nr. 1, doi indivizi cu hîrtoage în brate au apărut la fereastra noastră și au început să discute și să măsoare grădina. Erau de la primărie și făceau un raport neoficial, cică. L-am pus la zid și i-am chestionat cu subtilitate. Au recunoscut în final că întregul zid de cărămidă urma să fie dărîmat și înlocuit cu unul mai traicnic, în decursul verii. Procesul avea să înceapă de la capătul opus, iar dacă nu eram „anormal de sensibili”, zgomotul de foraj n-avea să ne afecteze prea tare. Doar că, scriitorii ce ne aflam, eram anormal de sensibili – firește. Proiectul făcea parte din programul de pregătire a Sibiului pentru 2007, cînd orașul este capitala europeană a culturii.

Viitorul apropiat al mult iubitei noastre Piete Mici avea să însemne, asadar, mult zgomot. Iar faptul că zgomotul era pus în slujba „ridicării Sibiului la standardele europene” nu prea ne consola. Nu poți însă evita obsesia integrării Romîniei în U.E în 2007, căci ea – obsesia – e peste tot. Ungaria a susținut acceptarea Romîniei ca răspuns parțial la statutul problematic al largii comunități maghiare din Transilvania. O dată ce România va face parte din U.E, probabil că se va încerca o promovare a ideii de „Europă a regiunilor”, prin care se conferă o oarecare autonomie minorităților sale din această zonă.

Să ducem spre o concluzie discuțiile geo-politice plictisitoare: acum, cînd Sibiul, construit de negustori germani în secolul al XI-lea se renova, împopotona și pregătea pentru viitorul glorios al accesunii, zilele cînd Europa privea cu nostalgie spre trecut se sfîrșiseră. Dar există întotdeauna alternative la viitorul construit de politica De pildă, există un tigan cu părul cărunt și lătos și cu o pălărie cu broderii care se perînda pe la cafelele din Sibiu mai toate diminutele. *Ptenophoros* – poartă cu el un papagal verziu ce se bălăngănea pe-un băț desupra unei tăvi pline vîrf cu destine. Îl plătești cam cît dai pe-un ziar și tiganul zgîlție nițel papagalul, pînă ce acesta se hotărăște să extragă cu ciocul exersat un biletel de pe tavă, sub imboldul magic al unor fraze banale rostite de stăpînul său. Dacă încerci să-l atingi pe acest Tiresias flamboyant, papagalul te muscă de deget. Ca însuși destinul. Iar tiganul se

încruntă la tine dezaprobat dacă nu-l plătești îndeajuns pentru serviciile sale clair-voyante. Aprope toate diminutele îi puteai vedea – om și pasăre – patulînd a-gale cu tava cu destine, de-a lungul străzilor principale, în căutare de clienți. Să mai spun ce viitor ne-a fost hărăzit nouă? Dacă-mi amintesc bine, ea urma să-și găsească un soț cu bani și eu o nevastă tînără și frumoasă care o să-mi facă mulți copii. Deocamdată nu mi-a făcut decît unul.

Între timp, mașinile de foraj se apropiu de fereastra noastră, așa că am decis că, în ceea ce privește expansiunea U.E., noi plăteam un pret mult prea mare. Am început să explorăm, în consecință, zonele înconjurătoare. Lacurile saline de la marginea orașului, formate în urma inundării unor mine de sare medievale sînt, în timpul verii, folosite pe post de piscine. Apoi satul de munte unde s-a născut Emil (Cioran), apoi Sighisoara și tot mai departe, pînă la capăt, adică pînă la Delta Dunării. La întoarcerea dînt-o astfel de călătorie, am găsit ușa apartamentului zgîlțit bine. Nu luaseră nimic, dar oricum nu prea era nimic de luat în afară de niște capodopere în manuscris și cîteva cărți. Am schimbat yala și am continuat să locuim la nr. 1 din Piața Mică, precum pe baricadele unei Europe vechi, nesupuse tranzițiilor de la o ideologie politică la alta. Și am luat decizia conștientă și matură de a ne educa „anormala sensibilitate” și de a ignora zgomotul de foraj. Am fost ajutați în acest sens de împrejurări favorabile. Există un Centru Cultural Francez în Sibiu unde mergeam să vedem filmele noului val. Și într-o zi, la coadă la sandvișuri, am înfîlțit niște studenți la seminarul ortodox care ne-au invitat la o slujbă, ne-au explicat liturgia și apoi ne-au vizitat în cîteva rînduri ca să discutăm despre Dumnezeu în cea mai interesantă manieră. Tot în Sibiu mai există și un Centru de Antropologie vizuală, cu o videotecă plină de documentare excelente. Apoi ne-am familiarizat cu Muzeul Bruckenthal, de la Biblia din Nuremberg, datată 1488, pînă la portretul lui Charles I și al Henriettei Maria al lui Van Dyck și opera completă din secolul 18 a lui Voltaire.

Muzeul detinuse și o pictură de Tizian, una de Dürer și „Bărbatul cu tichie abstră” a lui Jan van Eyck, printre altele, înainte de cel de-al doilea război mondial, care au fost luate pe nedrept de Galeria Națională din București – o chestiune care încă mai trezește proteste în rîndul comunității germane. De cîrînd am auzit că bucureștenii au catadicsit să le returneze. Forajul amutea seara așa că am reușit, în sfîrșit, încet-încet, să citesc *Tom Jones* din scoartă în scoartă. Uneori ne citeam romane unul altuia. *Adio arme* și *Abatorul cinci* și *Iarna decanului*. Abia după ce l-am terminat pe-al treilea ne-am dat seama că citisem cîte un roman pentru fiecare dintre războaiele secolului XX – primul, al doilea și războiul rece. Orașul părea, în peisajul ciudat și fără liniște al Europei Centrale și de Est, să fi absorbit în decursul secolelor toate componentele misterului vechiu-

lui continent. Cu frumusețea sa naturală și istoria sa complexă, cu populația mixtă și un snobism cultural inevitabil, Transilvania are, cu siguranță, ceva din actualul proiect European în miniatură – dar ce anume? Programul de restaurare feroce a orașului pus în aplicare de primar (de etnie germană) însemnă poate că așa arată viitorul în timp ce se întîmplă? Toate cele trei romane despre secolul XX – de Hemingway, Vonnegut și Bellow – și-au găsit în Europa Centrală și de Est un context natural. Nu e, prin urmare, posibil ca povestea unui nou secol să înceapă într-un oraș precum Sibiul? Mai mult nu pot spune, neavînd la dispoziție un papagal care să ghicească viitorul.

Dar în acest punct nu epuizasem nici pe departe resursele de imprevizibilitate ale orașului. De pildă am descoperit că cel care ne fortase ușa de la intrare în absența noastră nu era altul decît însuși dl. Lazăr, după cum ne-a explicat pe sleau, într-o seară cînd se plimba prin zonă și-i venise ideea să ne viziteze nițel să vadă ce mai facem. Adică de ce schimbasem yala. A spart ușa, ne-a spus, după indicațiile proprietarului, ca să arate apartamentul unui cuplu care era interesat să-l cumpere. Într-o săptămînă. Depozit în avans? Contract? Ce contract? N-aveam contract și actorul nu semnase nici o hîrtie cum că-i plătisem în avans pe cîteva luni bune. Actorul locuia într-un oraș departe tare, așa că n-avea cum să vină la Sibiu să ne returneze banii. Era ocupat. Și nici nu-i dăduse domnului Lazăr nici o indicație cumsecade cu privire la această chestiune trivială privitoare la bani. Puse ușa peste alta, mașinile de foraj se apropiu din ce în ce mai mult și, prin urmare, am declarat război. Români nu își reglează conturile în modul în care o fac englezii, printr-o atitudine rece și implicarea avocaților. Durează prea mult și există riscul ca justiția să fie de partea celui care dă mită. Așa că l-am prins pe dl. Lazăr într-o seară la cotitură, la un internet café unde dădea *click* pe domnișoare și l-am pus

să-l sune pe dl actor ca să-l bestelim pe mobil. A doua zi ne-am primit banii înapoi. Reîncepe poezia.

O altă imagine îmi rămîne însă întipărită în minte din seara respectivă. Trași pe sfoară de dl Lazăr & co și exasperați de mașinile de foraj, am cutreierat Sibiul strada după stradă, bar după bar, punînd la cale planuri fanteziste de răzbunare, incapabili de a ne ridica desupra lumii materiale ca niște spirite înalte ce ne aflam. Tot intelectualismul nostru nu ne mai folosea la nimic. Stăteam deci pe Podul Minciunilor și priveam în gol, medînd în gol. Am privit spre ferestrele întunecate ale casei noastre și ne-am simțit iarăși neliberi. Și seara acesta superbă de sfîrșit de august, cu lumina ei ireală ne irita la maxim. Trebuie că stăteam acolo de vreo cîteva minute bune pînă cînd le-am vazut: trei berze pe acoperișul casei noastre, fiecare așezată liniștită pe cîte un coș de fum. Erau afit de ironie în solemnitatea lor și alinia-te afit de simetric, ignorîndu-ne complet în timp ce se pregăteau de noapte cu ciocurile ascuse sub penne. Ca și cum din acoperiș crescuseră niște flori imense alb-negre. Ne-am uitat împrejur și alte berze apareau peste tot. Șapte pe acoperișul transeptului nordic al bisericii lutherane, cîteva pe turnurile din Piața Mică, altele pe acoperișuri de-a lungul străzii ce duce spre țîrgul de jos. Perioada de împerechere a berzelor era pe sfîrșite așa că familiile formate se grupau înainte de a migra spre sud. Într-o carte veche pe care o aveam la mine se spunea că, în folclorul românesc, barza e singura pasăre care poate atinge și izvorul vieții și pe cel al morții. Vraja Sibiului fusese restaurată. Nu prin proiectele premergătoare integrării europene, ci de către un cîrd de berze aciuete pe acoperișuri.

Am ieșit a doua zi în zorii reci ai dimineții să vedem dacă mai erau încă acolo. Erau și mai multe – încă vreo 5 pe turlele bisericii, o a patra pe o antenă TV de pe casa noastră. Am coborît în piața unde țărani cu fructe, legume, miere și brînza nu se treziseră încă – erau înfășurați în pățuri și întînși în cărute sau pe tarabe. Am așteptat ca inerția nopții să se risipească, pentru că ni se făcuse foame și voiam să cumpărăm niște pîine. Berzele plecaseră toate pînă ne-am întors noi. Orizontul de acoperișuri al orașului devenise auster fără ele.

Doar că vraja berzelor, ca și cea a stelelor cu trei luni în urmă, crease efectul de frumusețe tacită și imprevizibilă care mai plutea încă nestingherit în aerul Sibiului.

(Traducere de
IOANA BAETICA MORPURGO)

¹ Istorie și politicologie britanică. Colaborează la *New Internationalist*, *Resurgence*, a colaborat de asemenea cu reviste precum *Arête*, *London Magazine*, *Edinburgh Review*, *Contemporary Review*. Articolele sale tratează în special contextul socio-cultural al Europei Centrale și de Est și teme de ecologie.

Călin COCORA, *Convertibilitatea vorbirii și alte reliefuri*, Editura Princeps Edit, Iași, 2006, 100 pagini, preț neprecizat

Călin Cocora este un poet foarte interesant care se ignoră. De fapt, nu se ignoră complet, scoate uneori câte o carte!, dar sigur se neglijează. Prins cu editarea cărților altora, cu revista de experiment literar *Feedback*, cu tirurile de cartea și lansarea cărților confratrilor ori cu organizarea primei ediții a Festivalului Neoavangardei de la Iași, nici nu-i mai trece prin cap că, în zilele noastre, când competiția între autori și edituri e atât de mare, mai trebuie să faci un pic de promovare și pentru propriile cărți. Astă-vară, când mi-a dat volumul de față, nici măcar nu m-a mai întrebat dacă am citit-o, dacă mi-a plăcut. Prins cu tot felul de

munci peste vară, am citit-o în grabă, mi-a plăcut cum sună și i-am și spus asta, fără să fiu sigur că m-a auzit! Spre norocul său, am avut câteva zile mai libere și nici un chef de articole politice, așa că i-am recitat volumul „la pas”, împreună cu alte volume de poezie citite în grabă peste vară/toamnă. Și nu mi-a părut rău! Mi s-a confirmat că „sună bine”, dar nu acesta este esențial, ci faptul că mi-am dat seama de ce se întâmplă asta. Călin Cocora este unul din cei mai buni cunosători – și editori! – ai avangardei literare de la noi și, deși asta lasă urme în poezia sa, nu este un avangardist. Recurge la epicitatea cotidiană, chiar la titlurile lungi fals narative, a celor mai mulți dintre optzeciști, dar nu este nici optzecist. Este, de fapt, o structură eminentă lirică, de un lirism puternic, care își ascunde sensibilitatea și vulnerabilitățile în spatele unei arte poetice, aparent „obiective”, impecabil construite, cu acele lungi titluri narative, cu versuri ample, serpuitoare, în care exploadează imagini de o șocantă originalitate, cu jocuri de cuvinte și metafore în răspăr ș. a. m. d. Îmi pare rău că nu pot cita, pentru că o citare selectivă, trunchiată nu poate releva forța și originalitatea unei asemenea poezii, dar nu mă sfiesc că trimit cititorul la carte. Va ieși un citig inteligent și cultivat, care însă a învățat să se adreseze în primul rând inimii, dar nu ca un liric frust, ci ca unul care știe foarte bine ce face.

Iar lui Călin Cocora îi adresez un ultim avertisment! Dacă nu se decide să se ocupe și de cărțile scrise de el, voi fi nevoit să recurg la mijloace de forță majoră – contodente, cu alte cuvinte! (*Liviu Antonesei*)

Trei miracole în Bosnia

RANKO VUKOVIC

Cum se zice adesea, în Balcani totul este cu puțință. Recentele evenimente din Federația Bosnia și Herțegovina (FBiH), anunțarea unei „mari descoperiri arheologice” confirmă vechea spusă. Știrea a sosit de la Visoko, un orașel aflat la 30 de kilometri de Saraievo. Încă din epoca medievală, Visoko a deținut un rol important în comerțul din Bosnia, înainte de război, s-a dezvoltat aici industria ușoară. Astăzi, însă, Bosnia este o țară care și-a pierdut independența economică și are o rată a șomajului mare.

Povestea noastră începe în aprilie 2005, când domnul Semir Osmanagic ajunge la Visoko. După ce, împreună cu directorul muzeului local, a vizitat dealul Visocica, acesta și-a exprimat suspiciunea referitoare la originea naturală a dealului. Trebuie să precizez că Semir Osmanagic s-a născut în Bosnia, iar în prezent este proprietarul unei companii din Houston, Statele Unite, care se ocupă cu echipamentul pentru mașini. În ultimii cincisprezece ani, Osmanagic și-a descoperit veleități de arheolog și a cercetat piramidele din America, Asia și Africa. A căutat chiar și Atlantida. A scris câteva cărți despre toate acestea, însă cea mai cunoscută rămâne, totuși, *Istoria Alternativă a Lumii*.

După primele cercetări arheologice și geologice în localitatea Visoko, Osmanagic a lansat o ipoteză grandioasă, conform căreia sub dealul Visocica s-ar afla o piramidă în formă de trepte, cu o vechime de douăsprezece mii de ani, mult mai veche și mai mare decât celebra piramidă a lui Keops din Egipt. Osmanagic și-a declarat convingerea că este vorba despre prima piramidă din Europa, asemănătoare cu piramidele din Mexic și din Egipt. Se pare că piramida din Bosnia are vârful drept, pe care, sustine același pasionat cercetător al vestigiilor, s-a aflat cîndva un templu. Piramida în sine, se crede, a fost construită din blocuri de piatră cu greutate cuprinsă între 5-30 de tone.

„Valea Piramidelor din Bosnia“

Pentru că în zona orașului Visoko se află în total cinci dealuri, Osmanagic a tras concluzia că acestea sînt, de fapt, cinci piramide, pe care le-a numit după cum urmează: Piramida Soarelui, Piramida Lunii, Piramida Dragonului din Bosnia, Templul Pămîntului și Templul Dragostei. Toată această vale a fost botezată Valea Piramidelor din Bosnia.

Încă de acum douăzeci și șapte de mii de ani, consideră Osmanagic, acest spațiu a fost populat de preiliri, iar strănepoții acestora reprezintă și astăzi 50% din populația Bosniei, Croației și Sloveniei. De asemenea, sustine că vechile orase Assria, Varvaria, Daorsen și Medun, aflate pe țărmul mării Adriatice, sînt mult mai vechi decât afirmă arheologia oficială. Arheologul prezintă și alte ipoteze ce trezesc interesul publicului larg. Pe dealul Visocica, dar și în alte localități din Bosnia, s-au găsit verigi din metal. Bazîndu-se pe legende ce pomenesesc despre lanturile cu care au fost legate marile vapoare, Osmanagic a ajuns la concluzia că, după topirea unei mari cantități de gheață, nivelul mării a crescut, cu douăsprezece mii de ani înainte, la sfîrșitul erei glaciare. Dar acesta nu este singurul argument în sprijinul teoriei că civilizația a apărut aici cu 8000-12 000 de ani înainte. Sînt cunoscute vestigiile subacvatice ale unor orașe cuprinse între zonele dintre Japonia și Taiwan, pirami-

dele din China și uriașele blocuri din piatră din Liban.

Pe lângă piramide, Osmanagic se ocupă și de cercetarea globurilor din piatră. Pînă acum, în Bosnia, au fost descoperite câteva zeci din acestea, cu greutate de câteva tone și un diametru de aproximativ 1,2 metri. Globuri similare au fost găsite și în Mexic sau în Costarica. Deocamdată nu se știe ce vechime au, în ce scop au fost folosite, iar localnicii le păstrează prin curțile lor, de ornament. Geologii au lansat ipoteza că aceste globuri s-ar fi format pe cale naturală, prin aglutinarea nisipului, în anumite condiții geoclimatice.

Potrivit declarațiilor lui Osmanagic, descoperirile făcute în vremea din urmă ar putea schimba complet importanța Bosniei în lumea arheologiei. Așadar, lumea va înțelege în sfîrșit că, în zorii istoriei, a existat aici o civilizație superioară. Mai mult chiar, că Bosnia a fost un vechi „leagăn de civilizație”, care s-a propagat mai tîrziu (mult mai tîrziu?) în bătrîna Europă.

...și opinia arheologilor profesioniști

După aceste ipoteze radicale ale cercetătorilor și susținătorilor piramidelor din Bosnia, a venit, ca un duș rece, opinia Asociației Arheologice Europene (EAA) – în Bosnia nu se află nici o piramidă. Președintele asociației EAA, arheologul britanic Anthony Harding, a declarat că acest tip de săpături discreditează arheologia ca știință și că, prin urmare, povestea aceasta ar fi cu totul absurdă. În mod oficial, în localitatea de pe dealul Visocica, se pot găsi vestigii romane, dar și obiecte din cupru rămase de la iliri. În schimb, ipoteza despre piramida cu vechime de douăsprezece mii de ani nu e o curată fantezie.

Criticii au subliniat faptul că Semir Osmanagic nu are nici un fel de pregătire de arheolog și că, în acest caz, a fost ignorat procesul de cercetare științifică, în favoarea publicității facile și rapide. Chiar și profesorii de la Facultatea de Mine și de Geologie din Tuzla sustin că dealul Visocica are origine geologică naturală, bazîndu-se pe faptul că acesta conține sedimente clasice, iar forma sa ar fi rezultatul proceselor endodinamice din perioada postmiocenică. În plus, în Bosnia, pot fi întîlnite zeci de dealuri asemănătoare cu acesta. O părere similară

are și asociația geologică a Federației Bosnia și Herțegovina. Faptul că acest caz nu este încheiat a fost dovedit și de hotărîrea Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) de a trimite o echipă de experți în FBiH pentru a studia „marea descoperire”.

Emir Osmanagic insistă și aduce dovezi în sprijinul propriei ipoteze. Afirmă că metoda echipei de la Fundația Parcul Arheologic este multidisciplinară, îmbinînd metodele clasice cu tehnologia cea mai modernă. În urma cercetărilor lor, au ajuns la concluzia că cele patru laturi ale Piramidei Soarelui sînt îndreptate exact în direcția celor patru puncte cardinale (nord, sud, est și vest), ceea ce reprezintă una dintre caracteristicile elementare ale piramidelor din întreaga lume. Așadar, piramidele din FBiH ar fi în trepte, iar în fața intrării s-ar afla un platou din piatră. Piramida Soarelui ar avea o înălțime de 220 metri, în comparație cu Piramida lui Keops, care are 150 de metri.

Pozele din satelit indică prezența a cinci dealuri în această vale, toate cinci avînd forme similare și fiind orientate spre nord, sud, vest și est. Dintre aceste cinci piramide, trei sînt cele mai importante. Acestea au înălțime egală și sînt așezate în formă de triunghi echilateral. Conform imaginilor obținute de la RADARSAT, sub pămînt s-ar afla niște coridoare care pornesc de la Piramida Soarelui, formînd în punctul de întîlnire unghiuri de 90 de grade, ca în Egipt sau Mexic. De asemenea, au fost descoperite guri pentru ventilația tunelurilor. În plus, fotografiile din satelit arată că toate cele cinci dealuri (piramide) nu au gradul de răcire caracteristic dealurilor naturale.

Fapte și legende

Localnicii spun că au descoperit, cînd au făcut fundațiile pentru case, plăci din piatră, găuri și tunele. De asemenea, în popor, se crede în existența piramidelor. Copacii de aici au crengi numai pe vârful trunchiurilor pentru că rădăcina nu poate să crească adînc din cauza blocurilor de piatră care se află sub pămîntul dealului. Cîrcula o veche legendă după care, în evul mediu, cînd turcii au cucerit această zonă, cuceritorii au auzit de la o bătrînă că nimeni nu trebuie să locuiască în oraș dacă nu are grijă de „obiectul” secret, ascuns de două învelișuri (unul de pă-

mînt, iar altul din coajă de ou) pe care se află așezat acesta. Dacă cineva, spune în continuare legenda, va strica această coajă, conținutul revărsat va distruge toată valea și îi va ucide pe locuitorii. Turcii au fost speriați atât de tare de această legendă încît niciodată nu au locuit în orașul Visoko. În timpul războiului, s-a auzit, după căderea grenadelor, un ecou caracteristic structurilor și obiectelor artificiale.

În arheologie, un centimetru de pămînt reprezintă o durată cuprinsă între 200-300 de ani. Faptul că situl arheologic s-ar afla, după cum susține Osmanagic, sub un strat de pămînt de circa 40 de cm, dovedește o vechime cuprinsă între 8000-12000 de ani. Cercetătorii de la Institutul din Tuzla (FBiH) au observat că blocurile de piatră din acest sit arheologic au densitate mai mare decît cea naturală. Dealurile de la Visoko au fost vizitate și de către geologul egiptean Aby Abdulah Baraca, care consideră că avem aici un material natural prelucrat de către om și că, în plus, blocurile de piatră au fost legate cu un amestec alb folosit și la piramidele de la Gizeh. Mai mult chiar, ca în Egipt, blocurile de piatră au fost șlefuite cu altă piatră. Șlefuite astfel, ele deveneau, sub lumina soarelui, vizibile de la mare distanță. Această părere a fost susținută și de către arheologul Lamia El Hadidi. Într-unul dintre tunelele care se pare că una cele trei piramide, pe un bloc de piatră, au fost descoperite simboluri ce putea alcătui un vechi alfabet. Semir Osmanagic estimează că cercetările se vor finaliza în jurul anului 2010 și, în urma restaurării, se intenționează dezvoltarea turismului, infrastructurii și a economiei.

Multă vreme s-a crezut că pămîntul este drept. A venit Galilei și a afirmat că pămîntul e rotund. Lumea a rîs de el, însă, cu timpul, s-a dovedit că avea dreptate. Așa și astăzi, Semir Osmanagic se consideră un demn urmaș al lui Galilei și e de părere că istoria ar trebui rescrisă. Pentru ideile lui extravagante, arheologul diletant a fost poreclit „Indiana Jones din Bosnia”, însă cert este că a reușit să obțină sprijinul autorităților din FBiH.

Dintre multe critici care i se aduc, Osmanagic acceptă doar una singură. Recunoaște că e vizitor, însă adaugă: „Eu visez și transform în realitate un viitor mai bun pentru țară”. Se înțelege, prin urmare, de ce foarte mulți sînt de partea lui, de ce îl respectă și-l acceptă ca pe unul dintre ai lor.

Pelerinaj la piramidele bosniace

La fiecare sfîrșit de săptămînă, la Visoko vin cîteva mii de vizitatori și voluntari din toată țara, piramidele devenind astfel un simbol al unității naționale. Mai vin, însă, și jurnaliști din țară și din străinătate. Vizitatorii orașului Visoko cred că nimeni nu-i mai poate păcăli, pentru că, pînă acum, au fost deja destul de manipulați de către politicieni, bancheri, ofițeri și de către mulți alții. Ei spun de asemenea: dacă se dovedește că piramidele din Bosnia sînt o minciună, atunci să-l lăsăm pe Osmanagic să ne păcălească pînă la sfîrșitul vieții. Vizitatorii nu-și ascund furia împotriva pesimiștilor care negă existența piramidelor. Mulți dintre vizitatori vin la Visoko doar în semn de protest împotriva aceluia care vor să oprească cercetările.

Imaginația oamenilor nu poate fi stăvilită. Astfel, pe forumurile de pe internet, pot fi găsite și dovezi în sprijinul a trei teorii referitoare la globurile de piatră care se găsesc în Bosnia:

1. mingile de piatră au fost aruncate din cosmos pentru a-i distruge pe dinozauri;

2. mingile de piatră au fost aruncate din cosmos pentru a opri glaciatiunea;

3. mingile de piatră echilibrează Pămîntul, ajutîndu-l să-și mențină greutatea pentru a nu devia de pe orbită, întrucît există pericolul ca acesta să se apropie prea mult de alte planete, de Lună sau de Soare.

Povestea orașului Visoko i-a influențat atât de mult pe locuitorii Bosniei și Hertegovinei încît și locuitorii orașului Vișegrad (oraș situat în estul Bosniei – orașul este cunoscut din romanul *Podul de pe Drina* al laureatului premiului Nobel, Ivo Andric) au început să se gîndească dacă lîngă orașul lor nu s-ar putea să se găsească măcar o piramidă. Aceștia l-au invitat deja la ei pe Semir Osmanagic, dovedindu-și deplina încredere în cercetările lui. În toate aceste povești, lumea nici nu se gîndește la realitate, ci se bucură să dea o palmă științei oficiale, care afirmă că bosniaci nu sînt nici pe departe centrul hîrtii istoriei și al arheologiei lumii. Oamenii simt că descoperind piramide peste tot își pot vindeca toate rănile pe care le-au căpătat în decursul istoriei.

Fiecare cu piramida lui...

Se poate spune că poporul s-a agățat de Osmanagic din cauza dezamăgirii, pentru că autoritățile nu-i pot îmbunătăți situația economică, iar arheologia oficială nu acordă nici o importanță problemei piramidelor. Astfel, populația a fost cu totul captivată de seducătoarele teorii despre dealurile care adăpostesc piramide, intuind că se vor putea obține profituri din turismul care se va naște de pe urma acestor posibile descoperiri arheologice.

Teorii precum cele ale lui Osmanagic hrănesc speranța oamenilor, întrucît se pare că nu există nici o soluție rațională pentru ieșirea din criză. Deși războiul s-a terminat, în FBiH, mai există elemente naționaliste, însă lumea a înțeles că naționalismul (musulmani, croați și sîrbi) profită, abuzînd de media și manipulează opinia publică, alimentînd frica pe care și-o produc reciproc și, prin aceasta, susțin puterea politică.

După războiul anilor '90, oamenii nu au avut aici nici o perspectivă. Dintr-o țară multiculturală, în care s-au produs opere de artă recunoscute în întreaga lume (de exemplu Ivo Andric, Kusturica și Bregovic), Bosnia și Hertegovina a ajuns o zonă de conflict și de nesiguranță. Pentru a-și recăpăta încrederea în sine, pierdută în timpul războiului, „piramidofilii” respectă cu religiozitate marea descoperire, fiind pregătiți să o protejeze și fizic dacă va fi necesar.

Pe de altă parte, criticii spun că este vorba despre o deviere a atenției opiniei publice de la procesele care au loc la Haga, de la negocierile cu privire la Kosovo, de la reclamația FBiH făcută împotriva Serbiei, precum și de la multe alte lucruri. Toată această ipoteză ar fi, prin urmare, semnul problemelor adînci pe care le are întreaga societate. De la construirea identității pînă la starea conștiinței colective în FBiH, în spatele proiectului cu piramide, critica e de părere că se află un grup de escroci care, dorînd să-și promoveze propria imagine, își bat joc de un popor care a suferit mult. Alții adaugă cu amărăciune: avem bani pentru „ceată”, dar nu și pentru oameni cu merite reale.

Să ne amintim că, în iunie 1981, un alt miracol a atras atenția opiniei publice către Medjugorje, localitate care se află tot în FBiH. Șase copii au declarat atunci ca au avut viziuni ale sfîntei Fecioara Maria, că au primit mesajul păcii și că au fost chemați la rugăciune și post. De asemenea, copiii au primit și mesaje secrete cu privire la evenimentele care urmau să aibă loc, dar acestea nu au fost făcute publice. După aflarea acestei vesti,

la Medjugorje au început să vină pelerinii din toată lumea, printre ei s-au aflat preoți și oameni de știință. Unii pelerini au declarat că se pot uita direct la soare fără nici o problemă, iar alții au declarat că s-au vîdecat în mod miraculos.

Toată zona și evenimentele petrecute au făcut, între anii 1982 și 1987, obiectul unor serioase cercetări din partea bisericii catolice pe teritoriul fostei Iugoslavii. A fost anunțat atunci, oficial, că pelerinajul nu trebuie să se facă la Medjugorje ca și cînd ar fi vorba despre ceva supranatural și s-a cerut respectarea Sfîntei Maria, urmîndu-se dogmele bisericii.

Așadar, în acest loc, apare de atunci Sfînta Maria, însă poate fi văzută numai de către copii. Azi, după douăzeci și cinci de ani de la prima apariție și după treizeci de mii de mesaje primite de către copii, Medjugorje reprezintă o importantă destinație religioasă. Cu toate că Vaticanul nu a recunoscut oficial că Medjugorje este un loc în care se arată Fecioara Maria, pînă acum, în această mică localitate, au venit în pelerinaj peste douăzeci de milioane de oameni din toată lumea.

În anul 1984, o altă știre de senzație a cutremurat întreaga lume. Robert Salinas Prais, autor de origine mexicană, susținea în cartea *Auditoriul Orb al lui Homer* că faimoasa Troia nu s-ar afla în Asia Mică, ci că ar fi situată în Bosnia, pe valea rîului Neretva, care ar reprezenta rîul antic Scamander. Așadar, Troia, considerată autorul mexican, ar fi localitatea Gabela din Bosnia. Pe baza acestor declarații și în urma altor cercetări, Robert Salinas Prais a ajuns la concluzia că Balcanii reprezintă centrul lumii.

„Nici o minune nu ține prea mult”, dar oamenii vor să o creadă

Să ne întoarcem la miracolul însuși. În cultura tuturor popoarelor, există un proverb după care „nici o minune nu ține prea mult”. Adăugăm că oamenii sînt mult mai sensibili la miracol în momente de criză și în vremuri grele. Se mai știe, de asemenea, că miracolul îi unește pe oameni și le consolidează identitatea de grup. Miracolul are o înaltă intensitate emoțională și este important pentru fiecare individ. Cu toate că nu conține întrebarea despre valoarea de adevăr a faptului afirmat, oamenii sînt liberi să creadă sau nu în miracol.

Încrederea în miracol dovedește nevoia de vindecare, iar dacă adăugăm că oamenilor le place să trăiască într-o lume născută din imaginație, este posibil ca ei să se îndoaie de adevărul miracolului, însă să-l accepte avînd nevoie să se simtă bine și să fie fericiți. De multe ori, doar miracolul îi ajută să trăiască și e posibil ca, pentru cei care pot trăi în realitatea lipsită de imaginar, poveștile despre miracole să sune cu totul ieșit din comun.

În ciuda problemelor pe care le-a avut în cursul istoriei recente, FBiH, un mozaic cultural și religios, este o țară extrem de frumoasă, avînd multe destinații turistice și o istorie bogată. Bosnia e, prin urmare, țara cu oameni ospitalieri, cu mîncare bună, cu mînti frumoși, cu multe rîuri și ieșire la Marea Adriatică, iar Sarajevo, capitala acestei țări, este cunoscut pentru festivalul internațional de film și pentru monumentele sale istorice. Aici pot fi găsite, pe o distanță foarte mică, moscheea, sinagoga, biserica catolică și cea ortodoxă.

Dacă ne gîndim la miracole și la formele lor de manifestare este sigur că vor apărea și în viitor, în diferite locuri, în diferite ocazii, reprezentînd modul de exprimare a unei necesități adînci a oamenilor.

BURSA CĂRȚILOR

Ioana CISTELECAN, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Andrei Ciurunga, Ioan Andrei, Ion Caraion, Ioan Victor Pica, Dimitrie Paciag, Sergiu Mandinescu. *Antologia poeziei carcerale*, Editura Eikon, Cluj, 2006, 202 pagini, pret neprecizat

Antologia realizată de Ioana Cistelecan este binevenită din mai multe puncte de vedere, începînd cu acela reconfortant că tinerii critici și istoricii literari de azi nu evită teme dificile, înconjurată pînă nu de mult de ceață, ca și pe cele neexplorate. Dar acesta este meritul autoarei! Meritul cărții sale este, în primul rînd, acela că dovedește o dată mai mult că spiritualul nu poate fi pur și simplu distrus, nici măcar nu poate fi „încarcerat” în întregime. Celor opt autori antologai le-au putut fi rapite trupurile și supuse celor mai îngrozitoare încercări în închisorile comuniste, le-a putut fi torturată

mintea, dar nu le-a putut fi zdrobit spiritul care, iată, a găsit puterea ca, din tenebre, să se înalțe la poezie, arte literară poate cea mai liberă de context. Desigur, prima tentație este să sumpi o asemenea poezie unei analize de tip documentar, ca mărturie a trecerii prin infern și nici măcar nu este ilegitim să se procedeze astfel, cum o și face Ioana Cistelecan în studiul introductiv *Clarificări. Între carceră și carcerifer*, unde inventariază și disecă variatele moduri de reactivitate lirică la trecerea prin infernul temnelor, de la resemnarea aproape afazică la vituperante blesteme. În ultima categorie, cutremurător este *Blestemul Aiudului* de Radu Gyr. Pe mine însă altceva mă sochează și asta confirmă caracterul indestructibil al spiritului, faptul că foarte multe din textele antologate, poate cele mai multe dintre ele, rezistă pur și simplu ca poezii, indiferent de contextul elaborării și dincolo de tematica, dominant carcerală, explorată. Și asta nu se datorează doar faptului că patru din autorii antologai – Ion Caraion, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Andrei Ciurunga – sînt deja reținuți, cu ansamblul operelor, de istoria literară, oricît de exigentă ar fi aceasta, pentru că și autorii mai puțin importanți ca scriitorii au antologate texte de certă valoare literară. În sfîrșit, așa vrea să remarc calitățile de autor de ediții ale Ioanei Cistelecan. Mica antologie este realizată impecabil – o bună selecție a textelor, un studiu introductiv clar construit pe o idee personală, note explicative succinte, referințe critice bine alese. Cred că merita toate laudele pentru această mică bijuterie de istorie literară și editorială, întreprinsă nu doar cu firească devoțiune, ci și plină de competență. (L. A.)

O. Nimigean: prelegeri de est-etică

RADU VANCU

O prejudecată virtos înrădăcinată legată de poezi este cea privitoare la constituția lor neaderentă la real. Nu pricep nimic din evenimentele ce se întâmplă în preajmă și atunci fie le ignoră, fie le resping, întotdeauna necugetat și fără bune temeiuri. Pasămite, poetul e în chip necesar ori un abulic neostoit, ori un revoltat naiv, care oricum mai mult strică decât dreghe. În prima ipostază, trece prin lume ca gîsca prin apă; în cea de-a doua, ca Revoluția din Octombrie prin istoria Rusiei. La ce bun în viața cetății un asemenea specimen? Fundamentînd filozofic respectiva prejudecată, făcînd-o în fapt imbatabilă, Platon a recomandat un gest pe care memoria colectivă l-a reținut bine, prea bine, timp de aproape două milenii și jumătate: excluderea poezilor din cetatea ideală. (Nu la fel de bine s-a reținut și faptul că, mai spre final, îi cheamă înapoi; dar, la cît de ideală era republica imaginată de ateniian, nu cred că le-a făcut, la urma urmei, nici un hatîr.)

Ce eclatantă contrazicere a lui Platon reusește O. Nimigean, strîngîndu-și între două coperte o parte substanțială dintre eseurile și articolele publicate după 1989! E drept, gongoricul titlu *Inertii de tranziție, altruisme & bahlăviuni literare* al celor peste 500 de pagini aparute la editura *Vremea* nu e tocmai o probă de concizie și ar putea păcăli cronicarul lenes, repede cititor de titluri nevinovate. Ba chiar și pe acela care face efortul de a frunzări paginile de cuprins: materia cărții e alcătuită din patru secțiuni, *Circumambulațiuni, Ucenicul reascultător, Millennium, Altruisme & bahlăviuni literare* și *În serviciul comunității*, urmate de un *Epilog* subintitulat *Gîsca filosofală*. Titluri care nu par a se lega nicicum unul de celălalt, numai bune pentru intenția cîrcotașilor de a ilustra teza incoerenței funciare a poezilor.

Bunul cititor care chiar deschide cartea înțelege însă imediat că are de-a face cu un poet conștient de faptul că breasla lui nu se bucură de un capital generos de stimă și că prea variatele naturi ale textelor din *Inertii...* pot lăsa impresia de „galimafree de divers articles” (cum spune scriitorul iezean însuși, citîndu-l acoperit pe Montaigne). Încă din *Avertisment*, Nimigean notează cu amară (auto)ironie: „Din cît am putut, pe pie-

lea mea, pricepe, poet este cel care nu-și reglează comportamentul în funcție de tabuurile unor structuri de putere, politică, economică sau doar culturală. (Cum, chiar *asta* se înțelege prin „îns cu capul în nori”? Nu m-ar mira!... În România, sensibilitatea la un imperativ moral te stigmatizează în toate planurile”. Va să zică, nu cu un poet naiv-justitiar avem de-a face, ci cu „sensibilitatea la un imperativ moral” a unei evolute conștiințe artistice (pentru că Nimigean – ce secret al lui Polichinelle – este un poet de prima mînă). Lucru rar în literere noastre, unde talentul scuză, prin tradiție, mijloacele! Înțelese astfel, ca tot aîtea ipostazieri ale unei sensibilități frumos geminate pînă la indistinție cu una la imperativul moral, textele lui Nimigean își pierd caracterul proteic; ele nu nu mai apar ca *membrae disjunctae* ale unui spirit artistic superior, dar frivol, ci dezvăluie conturul bine precizat al desenului construit de bucățile din mozaic. Iar ideea desenului, teza lui, e următoarea: există un secret izomorfism între frumos, adevăr și bine, în ciuda formelor pervertite, în ciuda avatarurilor pe care componentele triadei le pot cunoaște în lume. Banală idee, de la Platon încoace, nu-i așa? Însă Nimigean nu înțelege să trăiască... platonice ideea respectivă: pentru el, realitatea lumii e cel mult secundară, posibilitatea izomorfiei secrete e totul. Dacă e posibil binele, e posibil și frumosul – și viceversa. Meliorismul stilistic e complementul necesar al meliorismului moral – și viceversa. Cumva ironic, lui Nimigean i se potrivește, răstălmăcîc, cupletul prin care Humbert al lui Nabokov încearcă să se justifice: „The moral sense in mortals is the duty/ We have to pay on mortal sense of beauty” (Literal: „Simțul moral în muritori e datoria / pe care trebuie să o plătim simțului mortal al frumuseții”). Modificînd puțin cuvintele lui Nabokov (cam prezumțios din partea mea!), așa zice că, pentru Nimigean, simțul moral al frumuseții și simțul estetic al moralității există și sînt necesar complementare. Această complicată *kalokagathie* e crezul său.

Astfel, fie că scrie, precum în prima parte a cărții, despre F.S.N., Piața Universității, postcomunism, adică despre anii timpurii ai deceniului postrevoluționar trăiri cu implicarea specifică momentului („anii cîrții”), cum inspirat îi numește; fie că reproduce paginile jurnalului propriu din lunile de după 11

septembrie 2001 (pagini care alcătuiesc *Millenium*-ul celui de-al doilea capitol); fie că recitește pe Eminescu, Caragiale, Sadoveanu ori Cioran; fie că scrie despre textele unor scriitori contemporani, de la deja clasicizată Cărtărescu și Patapievici pînă la tineri de mare perspectivă precum Constantin Acosmei sau Dan Socu; fie că scrie editoriale la un ziar local și le strînge apoi în al patrulea capitol sub titlul *În serviciul comunității* – despre oricare dintre aceste subiecte s-ar pronunța, Nimigean reusește performanța de a rămîne cît se poate de aproape de principiul rector de el însuși enunțat: sensibilitatea la imperativul moral. Pe măsură ce lectura avansează, devine tot mai consistentă impresia că citești fragmentele disparate ale unui manual de etică, teoretică și practică, deopotrivă. E imposibil să nu-ți vină în minte atitudinile exemplare ale lui Nimigean în cazuri cum au fost linsarea lui Patapievici ori a lui Goma – și să înțelegi astfel că, de data aceasta, eticianul chiar își trăiește etica. Moralistul își aplică și sieși, ori chiar mai ales sieși, morala. Autorul însuși admite, orgolios: „intervenițiile mele răspund, în general, imperativelor est-eticii”. Însă, în cazul de față, orgoliul e cît se poate de justificat: miscellanea lui Nimigean își asternă carnea pe scheletul bine dezvoltat al unui tratat de est-etică.

Dar *Inertii...* nu reprezintă numai virtualitatea unui tratat de est-etică, ci și realitatea unui manual practic de estetică literară. Oricît de anesteziat i-ar fi nervul moral, oricare ar fi orientarea sa politică, oricum s-ar situa în taberele strategice ale literelor române actuale, cititorul nu are cum să nu admită excelența stilistică a zgîndăritoarelor texte. Pe lîngă radicalitatea poziției est-etice (de fapt, chiar alături de ea), Nimigean aruncă în joc (deși nu de un joc este vorba) măiestre și, deseori, ghimpoase eulalii, intertexte care fie pun subtil în abis tema, fie învăluie subiectul cu otrava dulce a darurilor grecești, scilicet „pun”-uri în buna tradiție a lui Joyce și Lewis Carroll („ultimii scheissprezece ani”, de exemplu)... Se vede treaba că meliorismul stilistic, necesar corispondent al celui moral, nu e vorbă goală. Prea multe sînt pasaje memorabile ca să pot cita cu titlu de exemplu unele sau altele. Atunci cînd, însă, subiectul este el însuși un catalizator stilistic superlativ, fraza lui Nimigean se inflamează de-a dreptul, capătă incandescente tropice pe măsură. Din acest punct de vedere,

există în carte un text exemplar, poate favoritul meu dintre toate (alături de acela în care e edificată în trei pagini, de la 262 la 268, imaginea lui Eminescu, a operei lui, de fapt, așa cum ar trebui ea să fie înțeleasă astăzi de orice iubitor inteligent de poezie), *Ciornă la Cioran*, din care citez un paragraf lunguiet, imposibil de sectionat fără pierderi: „Să faci elogiul barbariei, dar să rescrii de cîteva ori *Précis de décomposition*. Cîta vanitate, pe de o parte (vanitate, și nu orgoliu), de baroc minor. Și cîta debilitate, pe de alta. Neîncredere în „vina” propriului scris. Teamă de ridicol. Ca și cum „trăirea” se împiedică de gramatică. Sfinții părinți stiau că mărturisirea lui Cristos nu stă sub regulile lui Donatus. Pînă și Camil Petrescu știa. Dar nihilismul cioranian nu face două parale în absența acestora. Un cinic autentic le-ar fi aruncat în față francezilor o carte stîlcită, cacofonică, agramată. Gest similar spermei publice a lui Diogene. Cioran a ținut să intre muchele în scenă, la patru ace. Succesul lui – un esec lustruit”. *Ciornă, ciornă*, dar la fel de bine scrisă ca și paginile îndelung slefuite ale subiectului...

Un suplimentar motiv de nedumerire pentru bunul cititor ar putea fi faptul că pe coperta *Inertii...*, imediat sub numele autorului, stă scris: „feat. Flori Stănescu”. Totul se lămurește însă încă de la prima pagină: acel „feat.” înseamnă că Flori Stănescu, în chip de Mitru Perea feminin (dar la fel de combativ), adnotează textele lui Nimigean, înțepîndu-l cînd i se pare că e prea avîntat, dojenindu-l cînd pare, dimpotrivă, prea moale, așezînd problema în discuție în alte contexte, poate mai profitabile. Iau astfel naștere nu mai puțin de 202 note, unele dintre ele suficiente de lungi pentru a putea fi considerate mici eseuri sau naratiuni în sine (cum ar fi nota cu numărul 10, referitoare la „vizita de lucru” a minerilor prin amfiteatrul „Nicolae Iorga”, sau cea cu numărul 113, punînd semnul întrebării exceptionalismul valoric al poeziei române de după 1989). Lectura devine astfel una la patru ochi: nu ai cum să uiți că Flori Stănescu a citit cartea lui Nimigean înaintea ta (uneori, egoist, asta te deranjează) și nu ai cum să nu îți cont de opiniile sale. Important e, la urma urmei, că nu te poți plictici de dialogul dintre notele de subsol și textul în sine – rareori în acord, mai mereu în dezacord, dispare, dar complementare (un prost exces de subtilitate m-ar face să analizez, psihologizînd literalitatea, alegerea grafiei cu „î” din „i” de către Nimigean și a celei amestecate, cînd cu „i” din „i”, cînd cu „i” din „a” de către Flori Stănescu și să conchid că textul e conservator, notele de subsol progresiste. Nici vorbă, însă, să-mi treacă prin cap excese de subtilitate). Textele lui Nimigean nu au, de cele mai multe ori, decît de cîștigat din acest dialog.

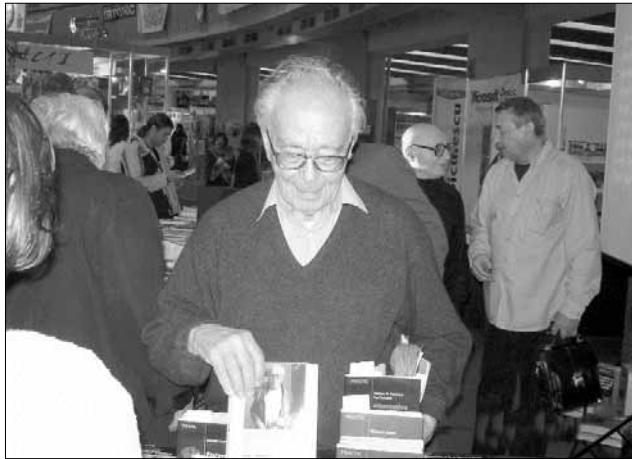
Cu tot titlul rebarbativ, cu toată apartența discontinuită a secțiunilor ei, cartea lui O. Nimigean (și a lui Flori Stănescu, se cere adăugat) e cît se poate de seducătoare și de coerentă. Se cuvine ca toți poezii să-i fie recunoscători confratelui O. Nimigean pentru strălucitoare amendare a lui Platon: cînd poetul are cu adevărat spirit critic, reusește să alunge pe toți nechematii din cetate. Din cetatea ideală, firește. Dar ce, Platon vorbea despre altă cetate?

Eveniment: Mihai Șora – 90

Volumul aniversar

Cu prilejul împlinirii frumoasei vârste de 90 de ani, filosofului Mihai Șora i-a fost consacrat un amplu și foarte interesant volum aniversar. Îngrijit de unul din cei mai fideli discipoli ai filosofului, profesorul și hermenutul Marius Ghica de la Universitatea din Craiova, și editat în condiții excelente de Editura Paralela 45, volumul a fost lansat public cu prilejul recentului Tîrg de carte „Gaudeamus” de la București, bucurîndu-se de un bine-meritat succes. Pe lângă texte editate, inedite și „aproape inedite” semnate de marele aniversat care, alături de Constantin Noica, a reprezentat cvasi-singularul filozofia în cultura noastră postbelică, volumul cuprinde exegeze, evocări și amintiri legate de viața și activitatea acestuia semnate de Mircea Eliade, Virgil Nemoianu, Solomon Marcus, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Irina Mavrodin, Vladimir Tismăneanu, Aurelian Crăiutu, Nicolae Manolescu, Liviu Ciocărlie, Liviu Antonesei, Călin Vlășie, Mircea Mihaies, Constantin Barbu, Ioan Grosan, Luca Pitu, Tudorel Urian etc. Cum filosoful Mihai Șora este un om al dialogului, un interlocutor plin de farmec, sint incluse în volum câteva din interviurile acordate

de-a lungul vremii de către acesta, discuții realizate de Adriana Babeți, Stelian Tănase și Sorin Antohi, precum și amplul interviu al lui Marius Ghica prilejuit tocmai de apariția volumului aniversar. Un bogat florilegiu iconografic completează această excepțională – și atât de potrivită – apariție edițională, pentru care îngrijito-

rul, editura și colaboratorii merită toate felicitările.

Vîrfurile Gaudeamusului – lansarea volumului Șora

Ediția din acest an a Tîrgului Gaudeamus a fost socotită cea mai reușită

de pînă acum din toate punctele de vedere: participarea, volumul vînzărilor, calitatea lansărilor etc. Pe acest fond, lansarea volumului aniversar dedicat filosofului Mihai Șora a atins un vîrf greu de egalat. Practic, întreg spațiul destinat publicului a fost invadat, iar editura a deschis pachet după pachet pentru a face față solicitărilor. Cu prilejul acestui remarcabil eveniment, au vorbit Marius Ghica, îngrijitorul cărții, matematicianul și semiologul Solomon Marcus, Lucian Pricop, directorul editorial al Editurii Paralela 45 și, desigur, sărbătoritul. La finele ceremoniei oficiale de lansare, Mihai Șora a stat de vorbă și a acordat autografe vreme de vreo două ore. L-am remarcat pe fostul președinte Emil Constatinescu așteptîndu-și cuminte rîndul la autograf!

Pe 8 decembrie, o lansare de mari proporții a avut loc la Universitatea din Sibiu, iar în ianuarie seria de lansări va fi reluată la Timișoara, Iași, Cluj, Constanța, București, Craiova etc. Credem că este prima dată cînd marele filosof Mihai Șora are parte de recunoașterea și recunoștința pe care le merită cu asupra de măsură.

Revista noastră se alătură, cu toată dragostea, acestui drum al recunoștinței.

Steaua fără... Mihail Sebastian

MARIA ELENA CÂMPEAN

La 7 decembrie, a avut loc premiera absolută a piesei „Steaua fără... Mihail Sebastian” a lui Dumitru Crudu, în regia lui Ion Sapdaru, la doar două zile de la lansarea volumului, lucru mai puțin obișnuit.

Povestea a început acum mai bine de un an de zile, cînd am găsit piesa. Am citit-o prima oară la Botoșani, mi-a plăcut foarte mult și, de atunci, am început să mă gîndesc cum se putea s-o pun în scenă. (Ion Sapdaru)

Plecînd de la jurnalul lui Mihail Sebastian,

Dumitru Crudu construiește o istorie verosimilă, cu un personaj aflat la granița între realitate și ficțiune. Dramaturgul nu-și propune să aducă în fața publicului biografia romantată sau nu a autorului *Accidentului*, ci încearcă să surprindă temerile și slăbiciunile omului Mihail Sebastian, ajuns fără voia sa actor al unei istorii mult prea tulburi și maritor lucid al degingoladei lumii românești și nu numai. De aici derivă și dramatismul autentic al piesei.

Dimensiunea umană constituie, de altfel, și miza montării scenice a lui Ion Sapdaru. Cum a reușit cel care va deveni în epocă, prin romanul *De două mii de ani*, protagonistul unui imens scandal să scrie una din cele mai luminoase piese ale secolului trecut? De unde afită semănate la autorul care, în însemnările sale frînte, nota: „Irealitate absurdă a vieții noastre. Mai citim cărți. Mai avem puterea să rîdem. Dăm festivaluri. Mergem la teatru.”?

Riscă mult Dumitru Crudu, riscă și regizorul I. Sapdaru. *Jurnalul...* a impus deja cititorilor „vocea” lui Mihail Sebastian, măsurată în gravitatea ei, memorabilă prin tonul reținut al mărturisirilor. Orice actor, asadar, va trebui să se confrunte cu eoul însemnărilor intime, va fi umbrat de la bun început de gesticulația defel patetică, de tragismul figurii ce prinde consistența din paginile de jurnal.

E atât de greu să joci un scriitor, un personaj, care a existat. E greu să joci un personaj în textul lui Crudu. E greu să joci între ficțiune și realitate. Îmi mulțumesc lui Sebastian că a existat, nu l-am putut cunoaște, însă acum am senzația că am legat o strînsă prietenie cu el. – ne-a mărturisit, după premieră, actorul Radu Ghilas, cel care-l interpretează pe Mihail Sebastian.

E atât de greu, am adăuga, să surprinzi entuziasmele aproape copilărești, deziluziile, transele și revoltele, „letargia”, „descompunerea”, senzația „sălciiului”, trăirea „de pe-o zi pe alta”, spaima domolită întrucîtva numai prin muzică, „blestemul”...

Aproape toate personajele piesei lui Dumitru Crudu pleacă de la figuri culturale

cunoscut. Pe scenă urcă sau sînt invocați: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Camil Petrescu, Emil Cioran, Ion Barbu, G. Călinescu s.a. Dar am gresi dacă am crede că această dramă este doar una istorico-politică. Își dorește să fie una a omeneșului, cu tot ce are el mai fragil, mai ușor de rănit, dar și cu tot ce nu poate fi distrus cu nici un chip, nici chiar de cea mai aberantă istorie.

Au reușit Dumitru Crudu și Ion Sapdaru să prindă această dimensiune a umanului?

Au reușit actorii Radu Ghilas, Daniel Busuioac, Dumitru Năstruciu, Octavian Jighirgiu, Anne Marie Chertic, Lorena Condrut, Gelu Zaharia, Ionut Dumitru să-și mențină echilibrul în „mersul pe sfoară” între ficțiune și realitate?

Mergeți, vedeți piesa și convingeți-vă...

Radu Ghilas

Dumitru Crudu

Ion Sapdaru

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor

Colegiul de redacție:

Stefan Afloroaici, Al. Andriescu, Emil Brumaru, Al. Călinescu, Liviu Leonte, Paul Miron, Dan Petrescu, Alexandru Zub.

Correspondenți externi:

J. W. Boss (Amsterdam)
Cerasela Nistor (Montreal)
Andreea Grinea (Udine)
William Totok (Berlin).
Mihai Vacariu (Adelaid)

Redactor șef:

Gabriela Gavril

Editori:

Actualitate culturală:

Bogdan Suceavă
Daniel David

Critică:

Radu Andriescu

Literatură:

Serban Axinte

Esuri:

Laurențiu Ursu

Arte:

Alex Acioabănitei (film)
Maria-Elena Câmpean (teatru)

Literatură/i:

George Șipos

Colaboratori:

Adrian Botez
Radu Pavel Gheo
Gabriela Haja
Elena-Mirabela Oprea
Cristian Pătrășconiu
Laura Păuleț
Lucian Dan Teodorovici
Florin Tupu
Cristian Dumitriu (tehnoredactor)
Paul Dan Pruteanu (webmaster)

Adresa redacției:

Iași, B-dul Carol I, nr. 3-5
Casa Conachi, cod 700506

www.timpul.ro

E-mail: timpul@yahoo.com

ISSN 1223-8597

Nr. catalog Rodipeț 4624

Pret: 1 leu (10.000 lei vechi)

Revistă editată de:

Fundatia Culturală „Timpul”

Gabriel Cucuteanu (director general)